SINIF BİLİNCİ

Shaikh ve Weeks ile görüşme ★ *Şadi Ozansü* Savaş ve Barış ★ *Gülseren Adaklı Aksop* Radikal reformistler ve ÖDP ★ *Kemal Ülker* Sosyalist Alternatif'e sorular ★ Komünist Manifesto'nun öyküsü ★ *Lev Trotskiy* Manifesto'ya önsöz ★ *Sungur Savran* 150 yıl sonra Manifesto ★ *Kemal Ülker* Manifesto'nun yazarı Karl Marx

20

DEVRİMCİ MARKSİST TEORİK/POLİTİK DERGİ

BAHAR 98

Ama işçiler kendi nihai zaferlerine en büyük katkıyı kendileri yapmak zorundadırlar: kendi sınıf çıkarlarını öğrenmekle, kendi bağımsız politik tavırlarını hiç gecikmeksizin benimsemekle, demokratik küçük burjuvazinin ikiyüzlü cümlelerine kanmaktan kaçınarak proletaryanın bağımsız olarak örgütlenmiş partisinin gerekliliğinden bir an bile kuşku duymamakla. Savaş naraları şu olmalıdır: Sürekli Devrim!

Karl Marx
(Mart 1850)

SINIF BİLİNCİ

SAYI: 20 BAHAR 1998

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Sungur SAVRAN

Yönetim Yeri: Kardelen Yayınevi, İstiklal Cad., Sofyalı Sok., No: 32 Kat 5, Daire 6 Tünel / Taksim / İstanbul
Tel: (0212) 244 20 51

Avrupa Temsilcisi: Ersen OLGAÇ
Tel: 0 46 8 32 88 72

Dizgi ve Ofset Hazırlık: Mavi Kare Ajans
Tel: (0212) 266 55 70

Baskı: Colorland

Yurtdışı Fiyatı: 7 DM, £2.5, US$5, 25 FF, SEK 30, SFR 5

Yılda 4 sayı çıkar

Banka Hesap No: Yapı Kredi Bankası 4943 1410 15588852

Fiyatı: 400.000.- TL KDV Dahil

SINIF BİLİNCİ 20

Devrimci Marksist Teorik / Politik Dergi
BAHAR 1998

İÇİNDEKİLER

	Bu sayı	4
	Sınıf Belleği	8
	Anwar Shaikh ve John Weeks'le görüşme	47
Şadi Ozansü	**Savaş ve Barış**	57
Gülseren Adaklı Aksop	**Radikal reformistler, ÖDP ve sosyalizm**	67
Kemal.Ülker	**Sosyalist Alternatif'e alternatif sorular**	75
	Komünist Manifesto'nun öyküsü Tarihsel arka plan	83
Lev Trotskiy	**Komünist Manifesto'nun doksan yılı**	89
Sungur Savran	**Geçmişten geleceğe tutulan ayna: 150 yıl sonra Komünist Manifesto**	97
Kemal Ülker	**Manifesto'dan günümüze: Marx'ın iniş ve çıkışları**	114

Bu sayı

Fransızların kullandıkları hem biraz tuhaf, hem de oldukça eğlenceli bir kavram vardır: "presidentable" Kelimenin ilk yarısı "president" "başkan" ya da "cumhurbaşkanı" demek. Arkasına eklenen takı ise kelimenin kabaca "cumhurbaşkanı yapılabilir" anlamına gelmesine yol açıyor. Yani bu kavram cumhurbaşkanlığı kalıbına uygun görünen insanları anlatıyor. Meclis'te son günlerde türeyen, işi Demirel'e gidip "geniş tabanlı bir milli mutabakat hükümeti" istemeye kadar vardıran Diyalog Grubu (bileşenleri maşallah "devlet gibi": Kamran İnan, Doğan Güreş, Emre Gönensay, Kaya Erdem vd.'leri) Fransızların "presidentable" kavramından hareketle artık "ara rejim başkanı yapılabilir"likten söz etmemizi olanaklı hale getiriyor.

Diyalog Grubu gibi bir "inisiyatif"in ortaya çıkmış olması Türkiye burjuvazisinin politik düzeyde nasıl bir çarşafa dolanmış olduğu ortaya koyan belirtilerden sadece bir tanesidir. Silahlı kuvvetler, "silahsız kuvvetler"i de yanlarına alarak, Refahyol'u devirdiklerinde ve bir "milli mutabakat" hükümeti kurmaya girişliklerinde biz bu hükümetin ancak "yarım porsiyon" milli mutabakat sağlayabileceğini söylemiştik. Çok kısa bir süre içinde hükümetin kendi içinde mutabakata bile sahip olmadığı, hatta yarım yamalak da olsa milli mutabakat sağlayamadığı geçtiğimiz Mart ayının sonlarına doğru yaşanan hükümet-silahlı kuvvetler gerginliğiyle inkar edilemez bir biçimde ortaya çıktı. Birinci yıldönümünün hemen ardından 28 Şubat askeri müdahalesinin kısa tarihinde yeni bir evrenin dinamikleri harekete geçti.

Sürekli okuyucularımız hatırlayacaktır, **Sınıf Bilinci**'nin 17 sayısında yer alan, ve 1997 Martının başlarında kaleme alınmış olan "Sınıf Belleği" sütunlarında "Muhtıra verilmiştir!" dedik ve o tarihten itibaren söz konusu sürece ayrıcalıklı bir yer ayırdık. 28 Şubat muhtırası ile başlayan aske-

ri müdahalenin bir önceki "Sınıf Belleği"nden bu yana geçirdiği -ve daha önce dile getirdiğimiz kaygıları birbiri ardınca doğrulayan- evrim elinizdeki sayının "Sınıf Belleği"nde de ağırlıklı bir yere sahip. Elbette "Sınıf Belleği"nde güncel olay ve olguları bu kez de sadece yorumlamakla yetinmiyoruz. "Yaklaşan felaket"e karşı ilk kez 1995'te **Emek ve Özgürlük Cephesi** broşüründe dile getirdiğimiz ve her fırsatta tekrar ettiğimiz önerimizin altını bir kez daha çiziyoruz: bütün emekçilerin ve ezilenlerin bir cephesini oluşturmak. Ve bu cepheyi yeni-liberalizmin bütün yanılsamalarından uzak bir program etrafında inşa etmek.

"Sınıf Belleği"nde ağırlıklı olarak ele alınan bir başka gelişme ise Asya'nın mali krizi dolayısıyla hızlı bir daralmaya, hatta bir çöküntünün eşiğine yaklaşmakta olan dünya kapitalizminin yeni konjonktürü oldu.

Sınıf Bilinci Eylül 1997 tarihinde Türkiye'ye gelen ve dünya'nın önde gelen Marksistlerinden olan Anwar Shaikh ve John Weeks'le çeşitli konulara değinen, ancak büyük ölçüde Amerika'da ve Batı Avrupa'daki işçi sınıfı hareketinin durumunu ve geleceğini ele alan, dolayısıyla politik yönü ağır basan bir söyleşi yaptı. Okurlarımız tarafından ilgiyle karşılanacağını düşündüğümüz görüşmeyi **Sınıf Bilinci** adına Nail Satlıgan ve Sungur Savran gerçekleştirdi. Görüşmenin bant çözümü ve Türkçeye çevrilmesi işini de Nail Satlıgan üstlendi. Bu türden görüşmelere sonraki sayılarımızda olanaklar çerçevesinde yer vermeyi umuyoruz.

Uzunca bir dönemdir Türkiye'nin politikasını TSK belirlemeye başladı. Gün geçmiyor ki, çeşitli düzeyde generallerin son politik gelişmelere ilişkin açıklamaları görsel ve yazılı basında yer almasın. Öte yandan Ortadoğu'da savaş rüzgarları hala hafiflemiş değil. Savaş deyince ordulardan söz etmemek mümkün mü? Şadi Ozansü dergimizin bu sayısında modern orduların to;plumdaki yeri ve çeşitli savaş türleri arasındaki ayrımların altını çizerek genel olarak savaşa ilişkin devrimci Marksizmin tavrının ne olması gerektiğini yazdı.

Okurlarımız **Sınıf Bilinci**'nin sayfalarının bizimle aynı tarihsel ve programatik zemini bütünüyle paylaşmayan, başka köklerden (akımlardan veya anlayışlardan) gelen Marksistlere açık olduğunu bilirler. Gülseren Adaklı Aksop'un **Birikim** dergisiyle Özgürlük ve Dayanışma Partisi'nin "ilişkisini" tartışan yazısı bu tür diyalogun güzel bir örneği. Aksop yazısının başında **Birikim** dergisinin ÖDP'ye "akıl hocalığı" yaptığını belirttikten sonra bu türden bir ilişkinin ÖDP açısından neden "hayırlı" sonuçlar vermeyeceğini **Birikim**'de yer almış bir çok yazıyı ele alarak ortaya koyuyor. Aksop yazısında bununla yetinmeyerek, deyim yerindeyse, **Birikim**'in iç dünyasını çözümlemeye yönelik kimi saptama ve değerlendirmelere de yer veriyor.

Kemal Ülker ÖDP'nin bileşenlerinden biri olan **Sosyalist Alternatif**'in Şubat-Mart 1998 tarihli, 4. sayısında Ergin Yıldızoğlu ve Murat Nişancıoğlu'nun birlikte kaleme aldıkları ve ÖDP'nin ilk büyük kongresini değerlendirmeyi amaçlayan yazılarında Sosyalist Emek İnsiyatifi'ne ve bileşenlerine yönelttikleri pek çok haksız ve mesnetsiz eleştiri ve suçlamaya cevap veriyor. Ülker cevabında savunmacı bir tavır almakla yetinmeyerek Sosyalist Alternatif'in güncel tutarsızlıklarının ve yalpalamalarının arka planını (kimi zaman "karşı sorular sorarak") göstermeye çalışıyor.

10 yılı bulan yayın hayatı boyunca **Sınıf Bilinci**'nin her sayısını bütünüyle bir konuya ayırmak gibi bir tercihimiz hiçbir zaman olmadı. Ama her sayının konu açısından belirli bir ağırlığı olmasını (3-4 yazıdan oluşan dosyalar içermesini) tercih ettik. Bu bağlamda sık sık "belge" özelliği kazandığını düşündüğümüz çevirilere yer vermeye de özen gösterdik. **Sınıf Bilinci**'nin 20. sayısı da 10 yıllık yayın anlayışına uygun bir biçimde bir dosya çalışması içeriyor: 150. Yıldönümünde **Komünist Manifesto**.

Dosyanın ilk yazısı uzun bir sunuş ya da bir "hatırlatma" yazısı. Türkiye soluna egemen olan reformist ve revizyonist dogmatizmin niteliğini göz önüne alarak **Komünist Manifesto** dosyasının sunuş yazısını biraz (hatta bir "sunuş yazısı" olarak adlandırılmayı neredeyse imkansızlaştıracak kadar) uzun tuttuk doğrusu. Bunu yapmaktaki muradımız sadece reformist ve revizyonist dogmatizmin taraftarlarını rahatsız etmek değildi şüphesiz: Dünyada ve Türkiye'de sosyalizmin içinde bulunduğu bunalım ve kaos ortamına devrimci Marksizm adına müdahale etmek isteyenlerin hafızasını tazelemek ve neredeyse bilinçli bir likidasyon hedefleniyormuşcasına Marksist gelenekten yoksun bırakılan gençliğin Marksist klasiklere yönelik merakını kamçılamak istedik. Marksist klasiklerin sosyalistlerin büyük bir bölümü için "uzak birer raf referansı" haline geldikleri günümüzde çok bilinenleri kimi zaman tekrar etmekte fayda olduğunu düşündük.

Eğer 1848 yılında **Manifesto**'nun yayınlanışının hemen arkasından patlak veren olaylara bakılırsa bunların **Komünist Manifesto**'yu tamamen haklı çıkardıkları görülür. Bu, "1848 devrimlerinin patlak verişinde **Manifesto**'yu yalanlayan tek bir detay bile yoktur" dememize izin verecek derece açık bir haklılıktır. Ancak devrimci Marksistler **Manifesto**'nun haklılığını belirli bir tarihsel kesite hapsetmezler çünkü onun yaşayan bir belge olduğunu düşünürler. Dolayısıyla devrimci Marksistler için yüzellinci yıl dönümünde **Komünist Manifesto**'yu Ekim Devrimi ve onu takip eden sosyalizm deneyimlerinin ışığında veya gölgesinde değerlendirmek zorunludur.

Lev Trotskiy **Komünist Manifesto**'nun 90. yılında Afrikaans dilinde-

ki birinci basımına yazmış olduğu önsözde bu zorunluluğa uygun davranıyor. Trotskiy yazısında üzerinde durduğu teorik/politik zemini oluşturan devrimci Marksizmin ilk halkası olan **Manifesto**'yu, Ekim Devrimine, 1938 Geçiş Programına ve Enternasyonallere (I, II, III ve IV.'sünc) bağlıyor ve kaynağı, çıkış noktası **Komünist Manifesto** olan devrimci Marksizmin sadece devrimlerin, zaferlerin, başarıların değil yenilgilerin de okulundan geçerek bugünlere gelen bir teorik/politik sürekliliği ifade ettiğini ortaya koyuyor. Geçmişle gelecek arasındaki devrimci sürekliliği kurmak isteyenler için Trotskiy, yayınlanışının 90. Yıl dönümünde 1938'in dünyasına **Manifesto**'nun "aynasını tutuyor"

Yukarıda ayna tutmayı tırnak içine aldık çünkü bu ifade Sungur Savran'ın bu sayıda yer alan yazısının başlığından alındı. Ancak Savran'ın yazısında yer alan "ayna tutma" esprisini Trotskiy'in yazısı için kullanmamız gereksiz bir zorlamanın sonucu olarak görülmemeli. Savran'ın yazısıyla Trotskiy'in yazısına yön veren kaygılar gerçekten de ilk bakışta bile fark edilebilen bir paralellik taşıyor. Elbette iki yazı arasında 60 yıllık büyük bir fark var. Trotskiy'in devrimci Marksizm adına 1938 yılına tuttuğu aynaya yansıyanlarla, 1998'e tutulan aynaya yansıyanların benzerlikleri ve farklılıkları üzerinde yapılacak bir karşılaştırmanın/tartışmanın devrimci Marksizmi güncelleştirmeye yönelik çabalara destek olacağını umuyoruz.

Nihayet Kemal Ülker "150. Yıldönümünde **Komünist Manifesto**" dosyasında yer alan yazısında Manifesto'nun yazarının 150 yıllık alımlanma süreci ve özellikle bu süreci zehirleyen etkenler üzerinde duruyor.

Sınıf Bilinci 16. sayıdan bu yana düzenli bir biçimde, künyesinde taahhüt ettiği gibi, yılda üç sayı yayınlandı. Bu "başarı"nın verdiği "cesaret", sürekli okurlarımızdan gelen taleplerle birleşince yayın sıklığımızı yılda dört sayıya çıkardık.

Kısa sürede yeniden düzenli olarak buluşmak dileğiyle.

SINIF BELLEĞİ

Son uyarı

İşte o günler gene geri geldi. Hem de bazılarının beklediğinden çok daha çabuk. Gazete manşetleri, TV haberleri "ara rejim" "Mart sendromu" "model arayışı" laflarıyla dolu. Kulağı delik bütün köşe yazarları Ankara'da 12 Mart modelinin konuşulduğundan söz ediyor. Baykal'ın açıklamaları bu denizde sadece bir damla. En önemlisi, üst düzey komutanların önce Ankara'da sonra İzmir'de yaptıkları toplantılar. Ankara'dakine istihbarattan sorumlu Jandarma komutanları ve 28 Şubat muhtırasının sevgili çocuğu Batı Çalışma Grubu da katılmış. Bir de tabii 28 Şubat'ın önde gelen ismi Çevik Bir'in Ecevit'e ve (söylentiye göre) Baykal'a yaptığı ziyaret(ler) var.

Kısacası, daha birinci yıldönümünü yaşadığımız 28 Şubat askeri müdahalesinin kısa tarihinde yeni bir evrenin dinamikleri şimdiden harekete geçmiş durumda. Birinci evre, "silahsız kuvvetler"in harekete geçirilmesi yoluyla Refahyol'un devrilmesiydi. Dört ay süren bu evrenin sonunda Anasol-D hükümeti kurulduğunda toplumda "bu iş bitti" duygusu hakimdi. Çoğu insan askerin duruma bütünüyle hakim olduğunu, rejim krizinin kontrol altına alındığını, bu düzenlemeyle bir yeniden yapılanma planının (bazıları buna yanlış biçimde "restorasyon" adını taktılar) pürüzsüz biçimde uygulanabileceğini düşünmeye başladı. Kimileri bu sürece hayırhah bakıyordu, kimileri kısmen ya da bütünüyle karşıydı, ama çoğunluk istikrarın geri geldiğini sanıyordu.

Sınıf Belleği'ni izleyenler hatırlayacaktır. Daha hükümetin kurulduğu ilk günden, bu istikrar yanılsamasına karşı emek ve özgürlük güçlerini uyarmaya başladık. Bir kere, Anasol-D hükümeti askerin ve "silahsız kuvvetler"in arzuladığı milli mutabakatı temsil etmiyordu. CHP dışardaydı, Çiller DYP'yi hâlâ elinde tutuyordu. Bu, "yarım porsiyon milli mutabakat"tı. İkincisi, model içsel olarak çelişikti. Askeri bir yönetim parlamenter bir kisveye bürünmeye çalışıyordu, ama özle biçim arasında çelişkiler vardı. Nitekim, türbandan özelleştirmeye hükümet binbir çelişki içinde debelenecek, yeniden yapılanma programını uygulamaya koyamayacaktı. Gerçekleştirilen sadece 8 yıl ve Refah'ın kapatılmasıydı. İşte son günlerde hakim askeri güç ile temsilcisi Anasol-D'nin arasına "kara kedi" girmesinin ardında bu çelişkinin olgunlaşması yatıyor.

Şimdi, tarihe 12 Mart'ın armağanı olan biçime doğru bir evrim sözkonusu: parlamento kapatılmaksızın askerin dikte ettiği bir hükümet formülü. Bu "teknokratlar"dan oluşan bir hükümet olabilir (bu "teknokrat" her ne demekse!); ya da Diyalog Grubu'nun ve onlara paralel olarak Oltan

Sungurlu ya da Korkut Özal'ın önerdiği türden "geniş tabanlı bir milli mutabakat hükümeti" En sık gündeme gelen formüllerden biri de. Anayasa'nın 119. 120. maddelerinin işletilerek, Demirel'in başkanlığında toplanmış bir hükümetin Türkiye çapında olağanüstü hal ilan etmesidir. Demirel, Türkiye'nin de Gaulle'ü olacakmış, öyle diyorlar!

Bu formüllerin derhal uygulamaya konulacağını söylemiyoruz. Elbette geçici çıkış yolu bir seçim olabilir. Ama Fazilet'in böyle bir seçimden birinci parti olarak çıkma ihtimali, seçimi bir çözüm olmaktan çıkarıyor. Partiler arası ittifak olanağının yaratılmasının bile pratikte bir çözüm olup olmayacağı belli değildir. Ya da hükümet bir süre daha ayakta kalabilir: Refahyol bile, toplumun büyük basıncına rağmen, kendi idam fermanını imzaladığı 28 Şubat'tan sonra 4 ay ayakta kalmıştı.

Ama ortada çıplak bir gerçek vardır, bu gerçeğe gözlerini kapamak hiç kimseye hayır getirmez. 1994'ten beri adım adım gelişen bir süreç içinde sivil ya da askeri darbe tehlikesi, bugün bu topraklarda politik durumun yapısal bir özelliği haline gelmiştir.

Ne yapmalı? Çıkarları bir darbeden zarar görecek bütün toplumsal ve politik güçler, "silahsız kuvvetler"in saflarında yer almayı reddetmiş olan bütün güçler, bu toprakların yeniden bir Mart ya da Eylül karanlığına gömülmesini engellemek üzere bir cephede buluşmalıdır. Böyle bir cephenin hatları yine 1994'ten bu yana belirginleşmektedir: 13 Nisan Halkın Raporu eylemini, 25 Nisan Sultanahmet mitingini, 2 Kasım Susurluk mitingini düzenleyen partiler, sendikalar, kitle örgütleri ve diğerleri, yaratacakları çekim gücüyle başkalarını da yanlarına alabilir ve bu topraklarda umudun sesi olabilirler. Kızılay'da ve Türkiye'nin her yerinde direnen kamu emekçileri, Taksim'de ve her yerde mücadeleye atılan kadınlar, baskılara direnen gençler bir Emek, Barış ve Özgürlük Cephesi'nin tekil unsurlarının kıpır kıpır olduğunu gösteriyor. Eğer böyle bir cephe kurulabilirse, bugün olan biteni kuşkuyla izlemekte olan işçilerin de mücadeleye girmesi beklenebilir.

Sorun politik irade sorunudur. Ama tam da birliğin bu kadar yakıcı olduğu anda, emeğin ve özgürlüğün saflarında son derece tehlikeli çatlaklar beliriyor. Kimi 28 Şubat'ın yeni bir 27 Mayıs yaratacağı türünden yanılsamalara kapılıyor. Kimi bu denli fırtınalı bir dönemin "bekle gör" politikalarıyla atlatılabileceğini düşlüyor. Kimi kitle örgütlerinde başkalarının aleyhine güç kazanmak için sekter manevralara girişiyor. Oysa bugünlerde burjuva dünyasını kavrayan "Mart sendromu" tarihin emek ve özgürlük güçlerine belki de son uyarısıdır. Çok zaman yitirdik. Daha fazla gecikmeden güçlerimizi birleştirmeliyiz. Aşılamayacak ayrılık yoktur. Birlik, yaklaşan felakete karşı tek umuttur. Tarih bize biraz daha zaman tanıyabilir. Ama daha sonra çok geç olacaktır.

28 Şubat'ın karakteri

Türkiye'de politik hayat 28 Şubat 1997'den bu yana yeni bir evreye girmiş bulunuyor. Bu evrenin bazı özellikleri şöyle tanımlanabilir:

• Türkiye yeni bir askeri müdahale dönemi yaşamaktadır. 28 Şubat MGK kararları, anayasal bir kurumun kullanılması yoluyla verilmiş bir askeri muhtıradır. Bu muhtıra bir darbe tehdidi ile desteklenmiştir.

• Bu askeri müdahale, politik uçların (siyasal İslam, Kürt hareketi vb.) 1990'lı yıllardaki yükselişi sonucunda politik yelpazenin merkezinin bölünmesi ve çöküntüsü karşısında, merkezin ayakta kalan tek kurumunun, yani askeri gücünün ortaya konulması olarak nitelenebilir.

• 28 Şubat muhtırası, 12 Mart ve 12 Eylül'den farklı olarak, kendine toplumsal bir destek oluşturma (medya, üniversite, yargı, işveren, esnaf örgütleri ve sendika bürokrasisi, "sivil toplum kuruluşları", Atatürkçü partiler -en başta CHP ve İP- ve dernekler) taktiğini bilinçli olarak benimsemiş, bu toplumsal destek etrafında sağlam bir iktidar bloku oluşturmaya yönelmiştir. "Silahsız Kuvvetler" taktiği, bu müdahaleyi ötekilerden ayıran temel yöndür.

• 28 Şubat muhtırası, bir bakıma 12 Mart'a benzer biçimde, hedeflerine "silahsız kuvvetler"in basıncı altında sivil hükümetler aracılığıyla ulaşmayı hedeflemektedir. Ancak sivil olanaklar tükendiği takdirde TSK doğrudan, ya da bir ara formül (Demirel + teknokratlar hükümeti vb.) aracılığıyla yönetimi ele almaya yönelebilir.

• Siyasal İslam'a karşı mücadele esas olarak tekelci burjuvazinin tercihini Batı'dan yana yapmış kanadının özsavunması olduğu için, her ikisi de Batıcı olan Birinci/İkinci Cumhuriyet ayırımı yeni evrede önemini yitirmiştir. Darbeci kampa iltihak etmeyen İkinci Cumhuriyetçiler yalnızca bir avuç sol liberal aydındır. İkinci Cumhuriyet kampı neo-Kemalizm'in hegemonik bayrağı altında toplanmıştır. Buna karşılık, neo-Kemalizm de İkinci Cumhuriyetçilikten önemli öğeleri adım adım devralmaktadır: Milli Güvenlik Siyaset Belgesi'ndeki özelleştirme ve AB vurguları, kamu alanına taşmama koşuluyla yerel kültürel özelliklere izin, Güney'e yönelik politika vb. Öyle görünüyor ki Birinci ve İkinci cumhuriyetler arasında bir senteze doğru gidilmektedir.

• Yeni evre, hakim sınıflar içindeki hegemonya bunalımını aşmayı da hedeflemektedir. Bu hegemonya krizi tekelci ve tekelci-olmayan burjuvaziyi boydan boya kesen bir çatlağın ürünüdür. Bu çatlak, burjuvazinin, Batı'yla bütünleşmeyi stratejik hedefi olarak kabul eden kanadı ile onun üstünlüğüne karşı verdiği mücadeleyi İslam dünyasına yayılma hedefiyle taçlandıran kanadı arasında bir çatlaktır. Batı ile bütünleşmeyi hedefleyen kanat, patron-paşa işbirliği yoluyla yeniden hegemonik üstünlüğü ele geçirmeyi hedefliyor.

• Nihayet, yeni evrenin politik yönelişi aynı zamanda Susurluk kaza-

sından bu yana devletin yaşadığı ideolojik meşruiyet krizini de bir çözüme ulaştırmayı hedeflemektedir.

Mesut Yılmaz'ın Kutlu Savaş'a hazırlattığı Susurluk raporu böyle bir politik konjonktürde ortaya çıktı. Rapor bu konjonktürün damgasını taşımaktadır. İşlevi ve yol açacağı gelişmeler bu nesnel çerçeve tarafından sınırlanacaktır. Elbette toplumsal muhalefet güçleri bu çerçeveyi zorladıkları ölçüde bu raporun açtığı gedik büyüyebilir ve sonuçlar bambaşka bir nitelik kazanabilir. Ama bunu yapabilmek için önce nesnel koşulları kavramak gerekir.

28 Şubat'ın çelişkileri

İlk bakışta TSK şimdilik baş rakibi olan siyasi İslamı kıskıvrak bağlamış ve genel durumu kontrol altına almış gibi görünmektedir. Ne de olsa müdahalenin başarı hanesine yazılacak üç önemli gelişme olmuştur bu dönemde: önce bir hükümet devrilmiş yerine bir başka hükümet kurdurulmuştur; ardından imam hatipleri büyük ölçüde devre dışı bırakacak sekiz yıllık eğitim hızla kabul edilmiştir; nihayet Türkiye'nin birinci partisi kapatılmış, önderlerinin bir bölümü siyaset yasağına mahkum olmuşlardır. Ne var ki, özü askeri, biçimi ise sivil olan bu rejimin derin çelişkileri vardır. Ve bu çelişkiler ustalıkla kurulmuş iktidar yapısını derinden sarsarak Türkiye'yi bugün görüldüğü gibi bu evrenin ötesinde yeni bir evreyle karşı karşıya bırakma potansiyeline sahiptir.

Bunların başlıcalarını şöylece özetlemek mümkündür:

• Türkiye burjuvazisi artık bir hakimiyet aracı olarak dinden vazgeçemiyor. Bugünkü iktidar, hem bu silahı yitirmemek için, hem de Refah'a gönül veren kitleleri yabancılaştırmak yerine neo-Kemalizme kazanabilmek için Yaşar Nuri Öztürk'lere, cenaze namazına duran kadınlara, Fetullah Gülen'lere bel bağlıyor. Ama burada aynen 12 Eylül'ün yaptığını yapmış oluyor: dini hakim ideoloji ve kültürün asli öğelerinden biri haline getirdiğiniz ölçüde, bu siyasi İslam'ın da eline oynama tehlikesini barındırır. Daha genel olarak, TSK önderliğindeki blokun taarruzu karşısında şimdilik ricat halinde olan İslamcı hareketin bir süre sonra yeniden atağa geçmeyeceğini söylemek için henüz çok erkendir. Yeni bir İslami yükseliş TSK'yı sivil kisveyi atmaya itebilir.

• TSK'nın neo-Kemalist hegemonyanın aracı olarak sivil hükümetleri seçmiş olması da güçlü bir çelişki yaratıyor. ANAP'ın siyasal İslam'la bir ittifaka kayma potansiyeli bütün projeye gölge düşürüyor. RP kapatılır kapatılmaz Mesut Yılmaz'ın yüzünü Refah milletvekillerine dönerek TSK'nın projesine en sadık parti olan CHP'ye sırtını dönmesi, bu çelişkinin erken bir tezahürü olmuştur.

"Reforma uğratılmış" bir dini ideoloji ile beslense de, esas olarak Batıcı, aydınlanmacı, modernleşmeci bir iktidar bloku AB ile ilişkilerin zo-

ra, hatta çıkmaza girmesiyle büyük bir sıkıntı içine düşecektir. Askeri müdahale, parti kapatmalar vb. AB ile ilişkileri daha da bozmaktadır. Böyle bir tablodan, büyük olasılıkla, pan-Türkizmin yükselişi çıkacaktır. Yani neo-Kemalizm sonunda kendini bir Enverizm olarak ortaya koyabilir.

• TSK'nın bu toprakların en önemli politik sorunu olan Kürt sorununa hâlâ anlamlı ve bütünsel bir çözümü yoktur. Olsa olsa Güney'in İkinci Cumhuriyetçi tarzda Kıbrıslaştırılması hatta ihlakı düşünülebilir. Savaşı sürdüren hiçbir hükümet yıpranmaktan kaçınamaz.

• Nihayet, Susurluk bu iktidar yapısının başlı başına bir çelişkisidir. Nedeni şudur: hem ideolojik meşruiyet krizini ortadan kaldırmak için, hem de politik merkezi onarma amacıyla Çiller'e bir darbe vurmak için, Susurluk çevresinde bir temizlik operasyonu gerekiyor. Bu, TSK'nın projesinin ana eksenleri için gerekli. Ama aynı Susurluk, kirli çamaşırlar bir kez ortaya dökülmeye başladığından, aynen bir bumerang gibi dönüp askerlere çarpabilir.

Bütün bunlar 28 Şubat'ta kurulan yapının ne derece kırılgan olduğunu gösteriyor. Süreç sarsıntılı ve iniş çıkışlı olacaktır. Bu çelişkilerin birinin ya da birkaçının kuvveden fiile çıkması, süreci bitirebilir, krizin yeni bir evresine geçişi hazırlayabilir. Bu yeni evre doğrudan ya da örtülü bir darbe olabileceği gibi, uluslararası bir savaş (Kıbrıs, Ortadoğu) ya da (Cezayir tipi) bir iç savaş ya da bunların bir bileşimi olabilir.

Patron / paşa elele...

Dar takvim hesabıyla değil, ama anlamlı bir tarih yazımı açısından 19. yüzyıl 1789 Fransız devrimiyle başlar ve 1917 Ekim devrimiyle sona erer. Aynı yöntemi 1997'yi ele alırken de uygulayabiliriz. Ama bir farkla: bu coğrafyada 1997 iki kez doğdu, biri erken, biri geç. Erken doğumun tarihi 3 Kasım 1996 idi, yeri Susurluk. 1997'nin ikinci doğumu ise 28 Şubat günü geldi. Sembolik bir doğum yeri ararsanız, MGK toplantısının yapıldığı Çankaya Köşkü'nü değil, 28 Şubat'tan kısa süre önce tankların gezintiye çıktığı Sincan'ı seçebilirsiniz.

Kamyondan doğan 1997, kontrgerillanın kuruluşundan bu yana en çok sorgulandığı, büyük kitleler nezdinde en fazla teşhir edildiği yıl oldu. "1 dakika karanlık" eyleminin başlangıçta kazandığı büyük başarı kontrgerillaya, "derin devlet"e dayanan rejimin toplumun vicdanında mahkum edilmiş olduğunu ortaya koydu. Ama sosyalist hareketin hatalarıyla devlet yanlısı güçlerin, en başta CHP'nin, eylemi anti-Refah bir platforma sürüklemesi bu kitlesel tepkinin daha üst düzeye taşınmak yerine gerilemesine ve sonra da yavaş bir ölüm yaşamasına yol açtı.

Tanktan doğan 1997, bir yanıyla Susurluk'un yarattığı rejim krizine düzen yanlısı bir çözüm olarak gündeme geldi. Ama elbette Refah'ın temsil ettiği sermaye grupları ve uluslararası yöneliş ile bütün stratejisini Ba-

tı ile bütünleşme üzerine kuran burjuva kamp arasındaki çelişki de burada çok gerçek bir rol oynuyordu. 28 Şubat muhtırası ile harekete geçen süreç, Susurluk'un ertesinde rejimin uğradığı bombardımanın belirlediği gündemin yerine, "islamcı laik" karşıtlığı temelinde sunulan yeni bir gündemi toplumun önüne koymayı başardı. Askerin politikadaki hakimiyeti, bu topraklarda elbette uzun bir geçmişe dayanıyor. Ama 28 Şubat'tan sonra TSK sadece büyük stratejik yönelişlerde değil, günlük politikaların uygulanmasında da kontrolü ele aldı. Daha Ocak ayında Refahyol döneminde kabul edilmiş olan Kriz Koordinasyonu yönetmeliği yolu açmıştı. 28 Şubat MGK kararları, 8 yıl eğitim ve Milli Güvenlik Siyaset Belgesi, muhtıra sonrasında TSK'nın ülkenin politik yaşamına el koyma sürecinin sadece doruk noktalarıydı.

Öyleyse, 1997'nin tarihsel anlamı iki kısa cümleyle özetlenebilir. Birincisi, geçtiğimiz yıl rejim krizinin emekçiler ve ezilenler lehine bir çözümünün nesnel koşullarının (şimdilik) en ileri noktaya ulaştığı, ama öznel müdahalenin zaafları dolayısıyla krizin asker tarafından kontrol altına alındığı yıl oldu. İkincisi, daha uzun bir tarihsel perspektiften bakıldığında, 1997, Türkiye tarihinde 12 Mart'ın 1971'i ve 12 Eylül'ün 1980'i ile akrabalık taşıyan bir yıldır. Ama askeri müdahalenin bu seferki özgünlüğü, uzatılmış bir süreç halinde yaşanmasıdır. Buradan 1998 için çıkarılacak politik sonuç açıktır: adım adım gelişmekte olan bir el koyma sürecinin yeni ve daha üst biçimler alması ihtimaline karşı uyanıklık ve mücadele, emek güçleri ve ezilenler açısından birincil görev olarak önümüzdedir.

Bu seferki askeri müdahalenin bir başka özelliği daha var: kendi "silahsız kuvvetleri"ni yaratmış olması. 28 Şubat müdahalesi tekelci sermayenin ve burjuvazinin Batıcı kanatından başlamak üzere, küçük burjuvazinin örgütlerinden, sendika bürokrasisinden, medyadan, üniversiteden, yargıdan müthiş bir destek almıştır. Elbette burada hakim güç Batıcı büyük sermayedir. Muhtıra sahipleri de bu desteğe sıcak bir karşılık vermiş, hiçbir yasa ve yönetmeliğin aykırı olamayacağı "gizli anayasa" Milli Güvenlik Siyaset Belgesi'ne AB üyeliğini ve özelleştirmeyi altın harflerle yazmışlardır. Yekta Güngör Özden gibileri ABD'ye bağımlılığa ve özelleştirmeye karşı çıksınlar, MGK belgesi Telekom'un, demir-çeliğin, enerjinin vb. emperyalist sermayeye devrini "güvenlik politikası" haline getirmiş olmaktadır! Bugün gelinen nokta, 1997'nin bir başka yıldız olayı olan TÜSİAD Raporu'nun temelde nasıl "silahsız kuvvetler" kampının inşasında bir uğrak olduğunu ortaya koyuyor. Artık TÜSİAD da TSK'ya brifing veriyor. Türkiye burjuvazisi tercihini sadece Kürt sorununun değil, "Türkiye sorunu"nun askeri çözümünden yana yapmıştır!

Nihayet, kapitalist dünya ekonomisinin 1998 yılında ciddi bir durgunluğa, hatta bir depresyona aday olması, Türkiye kapitalizmini de muhtemelen yeni bir krizle karşı karşıya getireceğinden, hakim sınıfların radikal bir çözüm arayışına girme olasılığı daha da güçlü hale gelecektir.

1998'in ne tür gelişmelere gebe olduğunu anlayabilmek için elbette sadece hakim güçler saflarına bakmakla yetinemeyiz. Ezilenler açısından 1997 iki alanda politik tartışmaları pratiğin gücüyle berraklığa kavuşturdu. Birincisi, Avrupa Birliği'nden demokrasi beklentilerini bir süre için sona erdirdi. İkincisi, patron / paşa yakınlaşması aynı zamanda emek güçlerinin ve ezilenlerin nasıl bir ittifak politikası gütmesi gerektiği konusundaki tartışmalara nokta koydu. 12 Eylül karşısında sivil toplumculuğun temellerini attığı, Özal'ın "İkinci Değişim" programının, İkinci Cumhuriyetçiliğin ve Boyner hareketinin beslediği globalist ve sözde demokrat burjuvaziyle bir "yeniden yapılanma" konusunda ittiffak hayali, son dönemde umulur ki ağır bir darbe almış olsun. Bugün pratiğin sağladığı yalınlık, emekçilerin ve ezilenlerin hakim sınıf güçlerinin karşısında, Batıcı ve İslamcı kampların dışında bir Emek, Barış ve Özgürlük Cephesi'nde bir araya gelmesinin yakıcılığını kanıtlıyor.

Utanç raporu

Kutlu Savaş'ın raporunun tartışılmaya başlamasıyla birlikte kontrgerilla devletinin özellikleri ve marifetleri yeniden ortalığa saçıldı. Bu dönemde toplumsal muhalefetin ve solun tavrı her zamankinden daha belirleyici olmaya aday. Doğru bir tavır, çete rejiminin gerçek doğası ile teşhirine ve bu rejimin çelik çekirdeğinin çökertilmesine giden yolu açabilir. Yanlış bir tavır ise çete rejiminin suçlarının belirli bireylerin üzerine yıkılmasına, böylece rejimin kendisini temize çıkarmasına katkıda bulunabilir.

Raporun ertesinde ortaya çıkan yeni durumda iki kritik sorun var: Birincisi, toplumsal muhalefetin ortaya çıkan gerçeklerin propaganda ve teşhiriyle yetinmesi, soruna politik biçimde yaklaşmaması. Propaganda elbette yapılacaktır, ama asıl tartışma sorunun hangi politik güçler tarafından, hangi talepler temelinde ve hangi araçlarla çözülebileceğine kafa yormaktır. İkincisi, bu ilk noktaya bağlı olarak, toplumsal muhalefetin bugün devlet çetesinin üstüne gider gibi yapan, ama sorunu belirli bir dönem ve belirli bir kadro ile sınırlamaya çalışan düzen güçlerinin peşine takılması, krize bağımsız bir güç olarak müdahaleden kaçınması ihtimalidir. Bu iki sorun karşısında alınması gereken tavır üzerinde düşünmeden önce, raporun hangi yalanları yerle bir ettiğini, hangi önemli gerçekleri ortaya koyduğunu kısaca hatırlatalım.

• Yıllardır "kirli savaş"tan söz ediyoruz. Rapor bu teşhisin doğruluğunu tartışılmaz biçimde kanıtlıyor. Savaştan vazgeçmeyen Susurluk'u çözemez.

• Krizin başından beri "devlet içine sızmış çeteler" ya da "Çiller Özel Örgütü" gibi sorumluluğu belirli kişi ya da politik kadrolarla sınırlandıran teşhislerin yanlış olduğunu savunuyoruz. Mesut Yılmaz'ın açıklamasından

sonra "devletin bütün birimleri(nin) çeteleşme olayından haberdar" olduğu ortaya çıkmıştır. O güçlü kurumlar (ordu, emniyet, MİT vb.) bu durumdan haberdardı da neden kaza olana kadar engellemediler? Öyleyse sorun devlet çetesi ya da kontrgerilla devleti sorunudur. Bir rejim sorunudur. Demirel'in "devlet suçlanamaz, sorumluluk kişilerindir" tezi iflas etmiştir. Düzenin bütün politik güçleri ve devletin bütün önemli kurumları bir biçimde sorumluluğa sahiptir. Dolayısıyla işin sonuna kadar gidemezler.

• 1993 sonrasında uygulanan savaş konseptinin sorumlusu "tak-şak" paşa ve Milli Güvenlik Kurulu'dur. Meseleyi Çiller-Ağar-Bucak'la sınırlı tutmak yanlıştır. Doğan Güreş de hesap vermelidir.

• Mesut Yılmaz "devlet sırrı" gerekçesinin ardına sığınarak saklamaya çalışsa bile, rapor 1993 öncesindeki çeteleşmeye ilişkin bilgi de içeriyor, özel olarak 12 Eylül yönetiminin sorumluluğunu ortaya koyuyor. Öyleyse Evren de yargılanmalıdır.

• TSK'nın çeteleşme tartışmasında bağışıklığı olmadığı kanıtlanmıştır. Veli Küçük ve JİTEM olguları devletin raporunda ortaya konulmuştur. "Devleti tahrip eden kurumların kirlilik sıralaması" Jandarma'yı da içeriyor. Eski Jandarma Komutanı Teoman Koman "JİTEM yoktur" demişti, Başbakanlık raporu "vardır" diyor. Veli Küçük'le birlikte Koman da yargılanmalıdır.

Şu anda iktidarda olan politik güçlerin ne yapmaya çalıştığı açıktır: olayı 1993 sonrası ile sınırlandırıp, Çiller ekibini yıkmak, kontrgerillanın derin devletin kontrolünden çıkmış kadrolarını temizlemek ve rejimin geri kalan kurumlarını böylece temize çıkarmak. Toplumsal muhalefetin ve solun yapabileceği en büyük hata sözkonusu düzen güçlerinin peşine takılarak bu sınırlamayı kabul etmektir. Bu işçi ve emekçi sınıfların ve bütün ezilenlerin başına otuz yılı aşkın süredir bela olmuş rejimi ortadan kaldırmak için belirmiş olan en büyük tarihsel fırsatın kaçırılması anlamına gelir. Yapılması gereken, düzenin geçmişiyle kirli bağlara sahip olmayan, gerçeğin ortaya çıkmasını sınırlamakta çıkarı olmayan bütün emek ve özgürlük güçlerini bir araya getirerek yüklenmektir. Bu güçlerin bileşimi Susurluk mücadelesinin tarihinde ortaya çıkmıştır: 13 Nisan Halkın Raporu, 25 Mayıs Sultanahmet ve 2 Kasım Susurluk eylemlerini kimler yapmışsa onlardır.

İleri sürülecek talepler ve başvurulacak yöntemler arasında kilit önem taşıyanlar bellidir: MİT kayıtları açıklanmalıdır; emek güçleri "Halkın Raporu"nu oluşturacak ve sürekli güncelleştirecek bir alternatif kurumlaşmaya gitmelidir; yargılanmanın kirli savaşın yargı ayağı olan DGM'de yapılamayacağı açıktır, gerçek mahkemeler talep edilmelidir; katiller aramızda dolaşıyor, büyük küçük bütün zanlılar derhal tutuklanmalıdır; JİTEM gerçeği açığa çıkarılmalıdır; politika-polis-korucu-faşist-mafya devresinin ötesinde asker sorumlular da (en başta Evren, Güreş, Koman ve Küçük) yargılanmalıdır; sadece kamu bankalarının değil, kara para aklama merkezi olarak çalışan bütün bankaların ve borsanın da defterleri açılmalıdır;

Azeri halkından resmen özür dilenmelidir. Toplumsal muhalefetin emeğe, barışa ve özgürlüğe dair öteki talepleri bunlarla birleştirilmelidir.

Mehmet Ağar sormuş: "filitle mi temizleseydik?" Yok, hayır. kimyasalla temizleseydiniz bari!

Susurluk raporu

Susurluk Raporu Türkiye'yi yüz kızartıcı, mide bulandırıcı, insanı isyan ettiren bir tablo ile karşı karşıya getirdi. Sadece "demokratik, laik, sosyal hukuk devleti" Musa Anter ve Vedat Aydın'dan adı duyulmamış demokratlara kadar binlerce insanı yargısız katlettiği için değil. Sadece Kürt gazeteciler öldürülürken üç maymunu oynayan bütün "burjuva demokratik" kurumlar şimdi bütün bunlar yeni öğreniliyormuş gibi "skandal" "rezalet" "korkunç" gibi iri kelimelerin arkasına saklandıkları için değil. Sadece Uğur Mumcu öldürüldüğünde 500 bin insanı "Türkiye İran olmayacak!" diye yürüten Kemalistler şimdi, sanki hiçbir şey olmamış gibi, Mumcu'nun hesabını çetelerden sordukları için değil.

Aynı zamanda, ayıplayanlar ayıplanacak şeyler yaptıkları için. Kutlu Savaş Behçet Cantürk'ün yargısız infazını onayladığı, sadece daha çok "devlet ciddiyeti" istediği için. Mesut Yılmaz "devlet sırrı"nı bu tür operasyonların ileride de yapılacağını söyleyerek savunduğu için. Bütün bunları sağır sultan duyduğu halde **Cumhuriyet** gazetesinin bazı köşe yazarları bu raporu kutladıkları için.

Bütün bunlara rağmen, bu raporla birlikte kontrgerilla rejiminin çözülmesi yönünde bir gelişmenin başlamış olduğu konusunda bazı yanılsamalar şimdiden ortaya çıkmış gibi görünüyor.

Kimse devletten, hükümetten ve bugünkü çelişik iktidar yapısından işin özüne girmesini beklemesin. Herşey 1993-96 dönemiyle, sivillerle ve kendine çalışan bireylerle sınırlanmaya çalışılacaktır. Bugünkü iktidar yapısının Susurluk'a karşı topyekün bir hukuk taarruzuna girişmesini bekleyen ya 28 Şubat'ı hiç anlamamıştır ya da Susurluk'u!

Susurluk'u ancak savaş karşıtı emek ve özgürlük yanlısı güçlerin mücadelesi gerçek yüzüyle teşhir edebilir, geriletebilir ve güç dengeleri değişirse yenilgiye uğratabilir.

HADEP'e dokunmayın!

Utanç manzaraları bir karabasan gibi tekrar tekrar geri geliyor. Yaklaşık dört yıl önce, 3 Mart 1994 günü TC devletinin sıradan bir polisi, TC devletinin parlamentosunun bahçesinde, TC devletinin seçilmiş bir milletvekilinin, DEP milletvekili Orhan Doğan'ın boğazına bir boa yılanı gibi kolunu sarmış, bir polis otosuna doğru sürüklüyordu. Meclis kendi kendisi-

ne bir bıçak darbesi vurarak kendini derin devletin taarruzuna açık hale getirmişti. Açılan kapı 28 Şubat muhtırasıyla birlikte Türkiye'nin birinci partisi RP'nin kapatılmasına kadar giden yolun kapısıydı. Necmettin Erbakan şimdi timsah gözyaşları akıtarak, bırakın gözaltıları, HADEP genel merkezinde yapılan aramaların bile "geçirdiğimiz ara dönemin yasadışı görüntülerinden biri" olduğunu söylesin bakalım. "3 Mart 1994'te elini neye kaldırdın, hoca?" diye sorarlar insana. Öteki burjuva partileri de Refah'ın kapatılmasına kına yakadursunlar. Yarın sıra kendilerine gelirse demokrasiyi falan hatırladıklarında çok geç olacaktır.

Dört yıl sonra, TC devletinin polisi, yasal bir partinin başkanını alıyor, TC devletinin bir polis minibüsüne koyuyor ve dört gün boyunca gözaltında tutuyor. İfadesine her an ve istendiği kadar uzun başvurulabilecek bir parti başkanı, yeri yurdu belli olmayan bir adi suç sanığı muamelesi görüyor. Ve yine herkes susuyor. Bu "demokrasi rezaleti" gazetelerin birinci sayfasında kendine yer bulamıyor!

Murat Bozlak ve bir dizi parti yöneticisinin tutuklanması bir "demokrasi rezaleti" olmanın ötesinde, önümüzdeki dönemin politik gelişmeleri konusunda önemli ipuçları veriyor. Son günlerde İstanbul'da HADEP'e uygulanan baskılar ve parti genel merkezinin basılması ile birleştiğinde, ortaya giderek belirginleşen bir tablo çıkıyor.

Öyle anlaşılıyor ki, 28 Şubat'ın Kürt sorununa ilişkin planı adım adım uygulamaya girmektedir. Bu planın hatları henüz bütünüyle ortaya konulmamıştır ama bazı yönleri kendini ele vermektedir. Anlaşılabildiği kadarıyla üç ayağı vardır bu planın. Birincisi, Türkiye Kürtlerine kırıntı niteliğinde bazı ödünler vermek, onları rüşvetle yatıştırmak. Milli Güvenlik Siyaset Belgesi'nde yer alan "kamu alanına taşmamak kaydıyla yerel ve mahalli özelliklerin geliştirilmesi" (düşünün, hem yerel, hem mahalli!) ve "sosyal ve ekonomik tedbirler" bu birinci ayağın unsurlarıdır.

İkinci ayak, "silahsız kuvvetler"in Refah'ı devirmek için canlandırılmasına paralel olarak Kürt sorunu için de seferber edilmesidir. Subay eşlerinin yönetiminde başlayan "hayır" tipi çalışmalar, medyanın ünlülerinin Kürt illerine yardım kampanyası açması ve basının Şvayklarının Şırnak ziyareti hep bütünsel bir operasyonun parçası gibi görünüyor.

Üçüncü ayak, devletin kendisine Türkiye Kürtleri arasında uysal, evcil ve uzlaşmacı bir muhatap yaratma çabasıdır. Bu konuda da somut adımlar atılmaya başlanmıştır, ama planın en çok zorlanacak ayağının bu olduğu şimdiden bellidir. Yine de, HADEP'in üzerinde dolaşan bulutlar planın bu ayağının bir parçası gibi görünüyor.

İkinci Körfez Haçlı Seferi'ne Hayır!

ABD korsanı yedi yıl sonra Irak'a ölüm makinalarını yeniden neden doğrulttu? Clinton'un içine düştüğü durum burada ancak ikinci bir rol oyna-

yabilir. İşin esası elbette Ortadoğu'da Yeni Dünya Düzeni'nin tesis edilmesidir. Yani 1991 öncesinde ABD ile Sovyetler Birliği arasında bir çekişme alanı olan Ortadoğu'da güçdengelerinin tek yanlı olarak ABD ve müttefikleri (en başta İsrail ve Türkiye) lehine yeniden biçimlendirilmesidir. Bu genel doğruyu saptamak önemli, ama şu soruyu da sormak kaydıyla: ABD neden bir ikinci savaşa ihtiyaç duyuyor?

İşte ikinci Körfez Haçlı Seferi'nin anahtarı bu sorunun cevabında yatıyor. 1991 savaşı Irak'ı bölmeyi, gerici Kürt önderlikleri aracılığıyla hem uysal bir Kürt birimi yaratmayı, hem de anti-emperyalist Kürt hareketini eritmeyi ve nihayet 1987'den itibaren Filistin devriminin yükselişini ifade eden İntifada'nın ateşini söndürmeyi hedefliyordu. Ondan sonra sıra İran'a gelecekti.

Ne var ki, 1996'da bu plan batağa saplandı. Feodal Kürt önderlikleri kendilerine ezberletilen komediyi oynayamadılar, bölündüler, üstelik kendi av alanlarında Kürt sorununa anti-emperyalist bir çözümün güçlenmesine yol açtılar. Irak bölünmedi, Saddam Barzani'nin yardımıyla 36. paralel yasağına bile meydan okumaya başladı. İsrail ile Filistin arasındaki barış karikatürü Rabin'in öldürülmesi ve Netanyahu'nun darbeleri altında can çekişmeye başladı. İran'a bir türlü sıra gelemedi.

İkinci savaş girişimi ABD politikasını bu bataklıktan çıkarmayı hedefliyordu. ABD'nin gücünü bölge halklarına yeniden göstermenin yanısıra bu savaş girişiminin hem Filistin, hem de Kürt sorunlarına ilişkin mutlaka bir planı vardır. ABD Barzani ve Talabani'nin ittifakına artık güvenemez. Öyleyse, Kürt sorununa yeni bir çözüm mutlaka çekmecelerden çıkmış olmalı. "Tampon bölge" işte bu senaryonun bir parçası gibi görünüyor.

Öyleyse, HADEP'in özgürlüğünü talep etmek, HADEP'e yapılan saldırılara karşı mücadeleyi yükseltmek sadece demokratik bir görev olmaktan çıkıyor, aynı zamanda anti-emperyalist bir görev haline geliyor. Sesimizi yükseltelim: HADEP'e dokunmayın! Tampon bölgeye hayır! ABD korsanı, Ortadoğu'dan dışarı!

* * *

En büyük "serkeş" ABD

ABD hükümeti, Basra Körfezi'nde yeni bir savaş için muazam bir yığınak yaptı. Eğer saldırı gerçekleşecek olsaydı harekat, Clinton'ın, Irak rejimiyle olan daha önceki karşıtlaşmaları sırasında düzenlemiş olduğu kısa hava akınlarının çok ötesine geçecekti. Pantegon, Kongre'nin ve iletişim araçlarının tam desteğiyle, yoğun nüfuslu bölgeler üzerine uzun süreli bir hava saldırısı başlatmaya hazırlanıyordu.

ABD iletişim araçlarında, savaşın amacının "Saddam Hüseyin'i indirmek" olması gerektiği, bu amaca ise ancak Irak'ın Amerikan birliklerince istilası yoluyla ulaşılabileceği, artan bir sıklıkla dile getirildi.

Bizim iletişim araçlarımız da, günlerce, ABD'nin bu kez Irak'ta hangi yeni high tech silahları deneyeceğini, gizlemekte zorluk çektikleri bir sabırsızlıkla ve ballandıra ballandıra aktardı. Ancak ABD basınında, haberkata farklı bir hedef yakıştıranlar da vardı. Örneğin 31 Ocak günü **New York Times**'da "Eninde sonunda Saddam'ı öldürmek gerekecek" deniyordu. Herhalde ABD'nin "çarıklı (ve çarıksız) erkanı harpler"i, önümüzdeki günlerde, istilanın, Saddam'ın öldürülmesini mi, yoksa Saddam'ın öldürülmesinin istilayı mı gereksiz kılabileceğini tartışacaklar ve belki de ileride Irak'a girilirse bu kez, Saddam'ın da yargılı ya da yargısız bir "İnfaz"a kurban edilmesinin, optimum çözüm olacağında mutabık kalacaklar.

Önümüzdeki yıllarda gündeme gelebilecek olan Irak'a yönelik bu türden bir istilanın, büyük bir katliam demek olacağı açık. Unutmamak gerekir ki, iletişim araçlarında yayılmakta olan bütün isteriye karşın, bugüne dek savaşta nükleer silah kullanmış olan tek ülke hâlâ Amerika Birleşik Devletleri. Irak'ın ise, Ruslar ile Çinlilerin BM'de dile getirdikleri gibi, şu anda her türlü nükleer kapasiteden yoksun olduğu ve yakın gelecekte de nükleer silah gücü edinemeyeceği Uluslararası Enerji Ajansı'nın incelemesiyle saptanmış durumda.

Gerek Türkiye'de gerekse bütün dünyada kitle iletişim araçlarının üstünü örttüğü bir noktanın altını tekrar tekrar çizmekte yarar var: Körfez bunalımında, korkulması gereken olasılık Irak'ın değil, ABD'nin kitle imha silahları kullanmasıydı. Örneğin **Sabah**'ın 5 Şubat 1998 (Savaş Süzal, "3 Yeni Silah") tarihli sayısında sözü edilen ve "Amerika'nın, Saddam'ın ölüm silahlarını yoketmek için" kullanacağı "son teknolojinin ürünü yepyeni 3 silah"tan biri diye tanıtılan "bunker buster" (sığınak parçalayan) bir nükleer bomba. **New York Times**'ın verdiği bilgilere göre, radarlara yakalanmayan türde bir Stealth bombardıman uçağıyla taşınabilecek kadar hafif olan bu kitle imha silahı, toprağa gömüldükten sonra patlıyor. Bir millik (yaklaşık 1,6 km) bir çevre içinde üçüncü derecede yanıklara yol açıp 15 millik bir çevrede öldürücü radyasyon yaymasını ise aynı gazete, "düşük bir yüzey hasarı" olarak niteliyor.

Bilindiği gibi yıllardır ABD, rogue state (serkeş devlet)'ler diye tanımladığı bir dizi ülkeye karşı nükleer silahlara öncelikli olarak başvurmayı kendine hak gören bir "doktrin" geliştirmişti. (Bu ülkeler arasında Libya, Kuzey Kore, İran gibi ülkelerin yanısıra Irak da var.) Bu doktrin, ABD Devlet Başkanı'nın geçen yılın kasım ayının sonlarında imzaladığı ve "Başkanlık Kararı Doğrultusu" (Presidental Decision Direction) diye bilinen belgede bir kez daha teyit edildi. Metin kamuoyuna açıklanmadı. Ama belgeyle ilgili olarak hükümet ve Pentagon yetkilileriyle yapılmış görüşmelere dayanan yazılar, **Washington Post**'un 7 Aralık, **New York Times**'in 7 ve 8 Aralık 1997 tarihli sayılarında yayımlandı. Bunlara göre, Pentagon'un nükleer cephaneliğinde hâlâ, aralarında yerden, havadan ve denizaltılardan fırlatılan füzelerin bulunduğu 10.000 savaş başlığı var. **Times** yazarı Stevan Lee Myers'a göre yeni yönergeler uyarınca "Amerika

Birleşik Devletleri, ulusun stratejik savunmasının köşe taşı olarak nükleer silahlar bulundurmaya devam edecek. Yetkililer. Amerika Birleşik Devletleri'nin, bir çatışma sırasında nükleer silahları ilk kullanan olma hakkını da hâlâ saklı tuttuğunu söylüyor." (Deidre Griswold, "Pentagon Still Wields Nuclear Terror", **Workers World**, 18.12.1997).

O halde değişen ne? Yeni ilkelere göre Pentagon "Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı kimyasal ya da biyolojik silah kullanabilecek görece küçük 'serkeş devletler'i caydırmakta ya da gerektiğinde, bunlara karşı misillemede bulunmakta daha çok esnekliğe" sahip olacakmış. (aynı yerde)

Günümüzde, kendi halkına karşı kimyasal silah kullanan ya da kendi yurttaşlarının oturdukları köyleri boşaltan, yakıp yıkan birtakım "görece küçük 'serkeş devletler'" var gerçekten. Peki, günümüzün en büyük ve tehlikeli "serkeş devlet"i hangisidir dersiniz?

Avrupa'ya darılmak

Gabriel Garcia Marquez, ülkesi Kolombiya'nın acı, tarihsel serüvenini anlattığı ünlü romanına "Yüz Yıllık Yalnızlık" adını vermişti. Türkiye hakim sınıflarının romanı yazılacak olsa, herhalde başlığını "İkiyüz Yıllık Kara Sevda" koymak gerekirdi. Özellikle Cümhuriyet'in kuruluşuyla tam bir aşka dönüşen Batı hayranlığı, Türkiye'nin hakim sınıflarının bütün dünyasını belirleyen temel unsurdur neredeyse. Şimdi bu büyük aşk, kimbilir kaçıncı kez, yine büyük bir hüsranla sonuçlandı. Avrupa Birliği'nin Lüksemburg zirvesinde eski "Doğu Bloku" ülkeleri ve Kıbrıs'tan farklı olarak Türkiye'yi aday olarak ilan etmemesi yüzünden aşık karalar bağladı. Şimdi kırgınlığını "konuşmuyorum" diyerek ifade ediyor: Avrupa Birliği ile bütün politik diyalogunu kesiyor.

Türkiye - AB ilişkilerinin ulaştığı bu yeni evrenin elbette önemli sonuçları olacaktır. Ama biz bunlara girmeden önce, Lüksemburg zirvesine biraz daha geniş bir açıdan bakalım. Zirve ile birlikte iki şey son derecede net olarak ortaya çıkmıştır. Birincisi, Avrupa Birliği'nin emperyalist bir süper güç olarak tarih sahnesine yükselmekte olduğudur. Avrupa'yı sadece bir demokrasi beşiği ya da bir hayat tarzı olarak görenler, Rusya'nın sınırlarına kadar bütün ülkeleri yutmakta olan bu devin ABD'ye kafa tutabilecek bir güç haline gelmekte olduğunu, bunun emperyalist odaklar arasında yeni çelişkilere ne denli uygun bir ortam yarattığını artık farketseler iyi olur. İkincisi, biraz geçmişe dönük bir sonuçtur, ama geleceğe ilişkin dersleri vardır: "sosyalist" olarak anılan ülkelerin çözülüşünde ve Sovyetler Birliği'nin ve Yugoslavya'nın dağılmasında en önemli etkenlerden birinin yaşlı kıtada yükselmekte olan Avrupa Birliği olduğunu çok söylemiştik. Bu şimdi olgusal olarak doğrulanıyor. Bu saptamanın anlamı şudur:

emperyalist burjuva devletleri bile tarihsel gelişmenin dinamiğine uyarak birleşirken, sosyalizmi tek tek ülkelerin sınırlarına hapseden bürokrasinin milli komünizmi, hem çözülüşün koşullarını hazırlamış, hem de bu ülkeleri emperyalist Avrupa'ya kolay birer yem haline getirmiştir. Geleceğin sosyalizmi bu deneyimden enternasyonalizm dersini mutlaka çıkaracaktır.

Şimdi Türkiye'nin özgül durumuna dönebiliriz. Herşeyden önce, son gelişmenin solda bir tartışmaya pratiğin, gerçek hayatın ışığını tuttuğunu hatırlatalım. Sol liberalizmle sınırlı olmayan, sola büyük ölçüde yayılan bir düşünceye göre Avrupa Birliği'ne "evet" ya da "hayır" demek, politik bir tavır almak anlamsızdı, çünkü Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesi "kaçınılmaz"dı. Sınıf mücadelesinin ve anti-emperyalist mücadelenin tümüyle yok sayıldığı açıktı bu bakışaçısında. Ama bu bakışaçısının tek sorunu bu değildi: "küreselleşme"nin tahlilinden çelişki kategorisini ihraç etmiş olan bu yaklaşım, sınıf mücadelelerinin de dışında, kapitalizmin çelişkili gelişiminin "kaçınılmazlık" fikrini gülünç hale getirdiğini farketmiyordu. Türkiye kapitalizmi liberal bir ortamda ancak emekçi sınıflar üzerinde baskı ile ayakta durabilir. O zaman AB üyeliğine engel olan "insan hakları" sorunu nasıl çözülsün ki? Bugün ilişkilerin kesilme noktasına gelmesi, ister bu konu, ister Kürt sorunu, ister Türkiye'nin dış politikası olsun, Türkiye'de kapitalizmin ve burjuva devletinin çok temel özelliklerinden kaynaklanmıştır. Bir rastlantı değildir. Öyleyse, "kaçınılmazlık" teorisinin sahipleri son yıllarda yapılan tartışmalardaki konumları üzerine yeniden düşünmek zorundadır.

Bakın iş nereye geldi: bırakın AB'ye tam üyeliği, şeylerin çelişkili doğası, Gümrük Birliği'ni bile tehlikeye düşürüyor. Türkiye'nin bazı Avrupa ülkelerinin şirketlerine ve mallarına "ambargo" uygulayacağı haberi, Avrupa finans kapitalinin en önemli gazetesi **Financial Times**'ın baş haberi oldu. **Turkish Daily News**'un özel bir haberine göre, silahlı kuvvetler boykot edilecek ülkeleri "Kırmızı Liste" ve "Sarı Liste" gibi iki gruba ayıracak kadar ilerletmiş hazırlıklarını. Siz çelişkiye bakın: gümrük birliği yaptığınız ülkelere ticari ve ekonomik boykot uyguluyorsunuz! Tabii **Financial Times**, bu tür bir uygulamanın Gümrük Birliği'ne hukuken aykırı olduğunu işaret etmekte hiç gecikmemiş. GB bile tehlikede olduğuna göre, ne kadar kaçınılmazmış değil mi AB üyeliği! Bir süre sonra durum değişse bile kaçınılmazlık teorisi çökmüştür, çünkü bu deneyim çelişkilerin gerçek olduğunu ortaya koymuştur.

Bir de bundan sonra Türkiye'nin iç ve dış politikasının nasıl etkileneceğine değinmek gerekiyor. Burada moda görüş, geçmişin yanılsamalarının sürdürülmesi. Tipik liberalizmin sözcüleri "eyvah!" diyor, "şimdi baskı artacak!" Bakın bu görüşün sahiplerinden biri ne yazmış: "Aşırı ulusçu tepkiler, içerde demokrasiye zarar verebileceği gibi, dışarda da maceracı ve tehlikeli bir Türkiye'nin ortaya çıkmasına yol açabilir." 28 Şubat muhtırasının gölgesinde yaşayan, kirli savaşın her ilişkiyi kirlettiği bir toplumda "demokrasi"ye zarardan söz etmek hoş! "Maceracı ve tehlikeli bir Tür-

kiye'nin şimdi gündeme gelmesi ihtimalinden söz etmek hoş! Sanki Orta Asya, Ortadoğu ve Balkanlar'a yönelik yayılmacı bir dış politika en azından Körfez Savaşı'ndan bu yana aktif olarak izlenmiyormuş gibi! Neden ile sonucu karıştırmayalım: Türkiye anti-demokratik ve militarist bir rejime sahip olduğu ve yayılmacı bir dış politika izlediği için AB dışında kalıyor, AB dışında kaldığı için o hale gelmiyor.

Elbette AB kapısının kapanması bu eğilimleri güçlendirecektir. Bir yandan, Türkiye giderek daha fazla ABD'nin Ortadoğu ve Orta Asya'da, İsrail ile ittifak içinde bir piyonu haline gelme riskini yaşayacağı için. Burada da nedenle sonucu karıştırmamak gerekiyor: Almanya Türkiye'yi ABD'ye olan büyük bağımlılığı dolayısıyla AB içinde bir Truva atı olarak gördüğü için dışlamıştır. Bir yandan da, Orta Asya'ya doğru ekonomik yayılma eğilimi güçlenceği için. Daha şimdiden İshak Alaton ve Türkiye İhracatçılar Meclisi başkanı Okan Oğuz Rusya'yı ve Orta Asya'yı Avrupa'nın alternatifi olarak göstermişlerdir. Böyle bir gelişmenin pan-Türkçü bir şovenizmi daha da körükleyerek hem kirli savaşı azdırması, hem de orta vadede Türkiye'yi (bugünlerde bir balayı ilişkisi içinde olduğu) Rusya ile karşı karşıya getirmesi mümkündür.

Üstelik, AB ile ilişkilerin kopması, zaten uzun zamandır Türkiye hakim sınıflarının ağır krizi dolayısıyla kozası içinde gelişmekte olan darbeci eğilimleri daha da azdırabilir. Bu açıdan ortada çelişkili bir gelişme vardır. Bir yandan, Türkiye'nin Avrupa tarafından dışlanması İslamcı hareket kan sağlayabilir. İslamcı kampın karşısında oluşan ve esas çimentosu Batıcılık olan kamp ise politik, hatta ideolojik olarak bir sarsıntı geçirecektir. Ama tam da bu, AB'nin baskısının da üzerinden kalkmasını fırsat bilen darbecilerin gözünde doğrudan müdahaleyi tek seçenek haline getirebilir.

Bütün bunlar şaşmaz biçimde tek bir politik sonuca işaret ediyor: emek dünyası, en başta Kürt kitleleri olmak üzere bütün ezilenlerle birleşerek mücadeleyi yükseltmezse, ne politik ve ekonomik bakımdan daha fazla ezilmekten kurtulabilir, ne kirli savaştan, ne kontrgerilla batağından, hatta ne de uluslararası bir savaştan. Kıbrıs bir saatli bombadır. Kirli savaşa bir de uluslararası savaş katılırsa, bu topraklarda yaşayan insanların geleceği bütünüyle kararır. Artık bir "kurtarıcı" olmadığı açıkça görülmelidir. Bizi Avrupa falan kurtarmayacak, ancak kendimiz kurtarabiliriz!

Tekel'den tekellere

Amerika'da ve Batı Avrupa'da sigara içenler perişan vaziyette. Onları önce lokanta ve kahvelerde tuvaletlerin yanına oturttular. Sonra hava limanlarından fabrikalara, üniversitelerden devlet dairelerine bütün kapalı mekanlarda sigara içmelerini yasakladılar. Size tahsis edilmiş tek kişilik bir

büronuz varsa bile sigara içemezsiniz orada. Bütün bunlarla birlikte sigaraya karşı muazzam bir ideolojik-kültürel saldırı sürüp gidiyor. Son olarak eski sigara tiryakileri, sağlıklarına kalıcı zarar verdiği gerekçesiyle, sigara şirketlerine karşı tazminat davaları açarak kazanmaya başladılar. Bütün bunların sonucunda bu ülkelerde sigara içenlerin oranı dramatik biçimde düştü. İşte dünyanın sigara tekelleri için vahim bir durum! Ürününüzü satacak müşteri bulamazsanız, nasıl kâr edersiniz? Sigara tekelleri yüzlerini bilinçli biçimde azgelişmiş ülkelere ve kapitalist restorasyon sürecini yaşayan eski bürokratik işçi devletlerine döndüler. Bugün TEKEL'in parçalanarak yabancı sermayeye devredilmesi yolunda yapılan girişimler, sigara piyasasındaki bu gelişmenin birebir izdüşümüdür. Kendi halklarını zehirleme olanağını yitirenler, yoksul halkların sağlığı pahasına sermaye birikimi alanları yaratıyorlar.

Son birkaç aydır Tekel idaresine ilişkin olarak ortaya çıkmış olan gelişmeler, aslında özelleştirme taarruzunun doğasını pratik içinde çıplak olarak ortaya koyan bir laboratuvar gibi. Somut gelişme, Bakanlar Kurulu'nun TEKEL'i ortaklıklar yoluyla özelleştirme kararı alması, Akhisar fabrikasının % 51 hissesini British American Tobacco (BAT) şirketine satması ve Samsun ve Yeni Harman markalarının isim hakkını 49 yıl süreyle aynı şirkete devretmesidir. Ama bunun ardında TEKEL'in adım adım parçalanması ve bütünüyle özelleştirilmesi yolunda bir planın uygulanması yatıyor. Daha şimdiden Tekel 2000 ve Maltepe markalarının isim hakları için Camel sigarasının üreticisi Reynolds şirketi ile pazarlıkların başladığı belirtiliyor. Bütün bu gelişmeler, bugüne kadar özelleştirmeyi savunmak için ileri sürülen efsaneleri birer birer deviriyor, özelleştirmenin gerçek yüzünü çarpıcı biçimde ortaya koyuyor.

Birincisi, özelleştirme tartışmasında işin özünün KİT'lerin çeşitli nedenlerle zarar etmesi olmadığı yine ortaya çıkıyor. TEKEL kârlı bir kuruluştur: 1997 yılının hiç de istisnai olmayan performansı sonucunda yaklaşık 400 trilyon TL hasılat elde etmiş, devlet bütçesine yaklaşık 160 trilyon TL vergi ödemiş ve 15 trilyon TL dolayında net kâr elde etmiştir. Özelleştirilerek çokuluslu şirketlere devredilmek istenen işte bu kâr kapısıdır.

Ama ikincisi, TEKEL için geliştirilmekte olan plan bir başka gerçeği daha açıklıkla ortaya koyuyor. Bu plana göre TEKEL'in imalat faaliyetleri özelleştirilirken, bugüne kadar tütün ekiminin desteklenmesi konusunda yürüttüğü işlev yeni kurulacak "Tütün Ofisi"ne devredilecektir. Bu parçalama operasyonu, aslında KİT'lerin en büyük zarar kaynağının ne olduğuna da ışık tutuyor: tarımsal üretimin sübvansiyonu. Yeni-liberalizmin en yoğun biçimde uygulandığı emperyalist ülkelerde bile tarıma verilen destek devasa düzeylerde sürdürülürken, Türkiye'de IMF taleplerine rağmen sübvansiyonun derhal kaldırılması düşünülemez. Öyleyse KİT'lerin aslında doğrudan doğruya merkezi devletin yürütebileceği bir işlevi de üstlenmiş olduğu ortaya çıkıyor. TEKEL'in özel durumunda geliştirilmekte olan politika da bunun tescilinden başka birşey değil. Şimdi tanım gereği bir

zarar faktörü olan sübvansiyonları Tütün Ofisi devlet adına üstlenecek, kârlı imalat alanı ise çokuluslulara teslim edilecek. Bir kez daha zarar kamulaştırılıyor, kâr özelleştiriliyor!

TEKEL'in vakası, aynı zamanda özelleştirmenin sadece KİT'lerde çalışan işçileri ilgilendirdiği yolundaki dar bakış açısının da iflasıdır. Elbette, öteki KİT'lerde olduğu gibi, burada da özelleştirme TEKEL'in yaklaşık 50 bin işçisinin bir bölümünün işsizlik belasıyla karşı karşıya kalmasına, sendikalaşmanın büyük bir darbe yemesine yol açacaktır. Ama TEKEL sözkonusu olduğunda gelişmenin boyutları başdöndürücüdür. Verilen değişik sayılara göre hayatını tütün ekiminden kazanan 2,5 milyon ile 3,5 milyon arasında üretici bu özelleştirme dolayısıyla ağır bir darbe yiyecektir. Özelleştirmenin farklı alanlarda farklı biçimlerde olmak üzere işçi ve emekçi sınıfların tamamının çıkalarına aykırı olduğunun ne kadar çarpıcı bir kanıtı!

TEKEL'in özelleştirilmesi bu milyonlarca üreticinin aleyhine olacaktır çünkü, bu gelişme çokuluslu sigara şirketlerinin isim hakkını devraldıkları yerli markaları kendi çıkarları doğrultusunda manipüle etmelerinin, böylece Türkiye piyasasını kendi markalarına ve onların temel hammaddesi olan Virginia ve Burley tipi tütüne daha fazla açmasının bir kanalı olacaktır. Böylece Şark tipi tütünün idam fermanı imzalanmış olacaktır. Tütünün, başka tarımsal ürünlerden verim alınamayacak kıraç ve yoksul topraklarda yetiştirildiği gerçeği hatırlanırsa, bu gelişme milyonlarca köylü ailesinin daha fazla sefalete sürüklenmesinden başka anlam taşımıyor. Bu gelişme Kürt illerindeki yoksulluğa da ek bir ivme verecektir.

Özelleştirmenin çok önemli bir boyutunun Türkiye gibi ülkelerin ekonomisinin emperyalist sermayenin ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesi olduğu burada da ortaya çıkmıştır. Yeni pazar arayışı içindeki uluslararası tekeller genç bir nüfusu zehirleyerek kâr etmenin olanaklarına kavuşuyor.

Ve nihayet bu gelişme özelleştirmenin serbest rekabeti doğuracağı yolundaki efsaneyi de yerle bir ediyor. Bugün dünya sigara piyasasına iki büyük dev hakimdir: Reynolds ve Philip Morris. Onların epeyce ardından BAT gibi başka çokuluslular geliyor. Türkiye piyasası da esas olarak bu iki dev arasında paylaşılmaktadır, paylaşılacaktır. Devlet tekeli, tekelci kapitalizm çağında yerini özel tekellere, hem de emperyalist tekellere terkediyor. Hepsi budur.

Anti-emperyalist olmayı hemen Türk milliyetçiliğine tahvil etmeye çalışanlara da küçük bir hatırlatma: Philip Morris adlı tekelin Türkiye'deki ortağı Philsa'dır. Türkiye'nin tekelci sermayesi, emperyalist operasyonlarda çokuluslukların ayrılmaz mütefikidir yani. Mücadele Sabancılarla, Koçlarla birlikte değil, onlara da karşı işçilerin, emekçilerin ve bütün ezilenlerin mücadelesidir.

* * *

Halkın hangi değerleri?

Gazete Pazar'da (15 Şubat 1998) eski MHP'li, 12 Eylül sonrası sağ "liberali" Taha Akyol'un burjuva demokrasisinin her türden radikal ve bu arada sosyalist ve devrimci politik akımları öğüterek düzenin bir parçası haline getirdiğini övgüyle anlatan bir yazısı yayınlandı. Akyol bunu yaparken, kitleselleşmek isteyen radikal ve devrimci hareketlerin "halkın kutsiyet atfettiği değerler"le en azından diyalog kurmasının, hatta barışmasının gerekli olduğunu ileri sürüyor. Kutsallık atfedilen bu değerler ise şunlar: Ezan, Kur'an, bayrak, Atatürk, "şehit cenazesi" vb. vb.

Sosyalist hareket enternasyonalisttir, bayrağına ulusların kaynaşacağı, kültürlerin kucaklaşacağı bir dünyayı kazımıştır. Ama Taha Akyol'un küçümseyerek söz ettiği **Komünist Manifesto**'da belirtildiği gibi, "öz olarak olmasa bile, biçim olarak, proletaryanın burjuvaziyle savaşımı başlangıçta ulusal bir savaşımdır...Proletarya ulusun önder sınıfı haline gelmek zorundadır." Öyleyse, sosyalist hareket uluslararası kültürel ve ideolojik bir yaklaşımla yetinemez. Her sosyalist ve devrimci hareket mutlaka yerlileşmeli, kendi toprağında kök salmalı, kendi tarihi ve kültürel mirası üzerinde yükselmeyi bilmelidir.

Ama bir ulusun tarihsel ve kültürel mirası sınıfsal temelden yoksun, bir örnek, türdeş, farklılaşmamış bir bütün müdür? Padişahın sarayı da, Pir Sultan Abdal'ın silahı da bu toprakların geçmişi değil midir? Aşiret de, Newroz da bu toprakların mirası değil midir? Harem de, Halide Edip de bu toprakların ürünü değil midir? Kan davası da, imece de bu toprakların tarihinden gelen temel kurumlar değil midir? Öyleyse, devrimci hareketin yerlileşmesi, tarih boyunca yoksulları, emekçileri, dinsel ve etnik azınlıkları, kadınları, kısacası bütün ezilenleri politik, ideolojik ve kültürel bakımdan baskı altında tutmuş olan kurum ve geleneklerin benimsenmesi anlamına gelmez. O toprakların, dayanışmayı, kardeşliği, baskıya isyanı, eşitliği, kollektivizmi ifade eden kurum ve gelenekleriyle bir bağ hem de bir gönül bağı kurmak anlamına gelir.

Elbette bir de uzun bir tarihsel dönem boyunca bütün bir toplumu saran, nihai etkisi açısından sınıflı toplumun kalımı yönünde etki yapan kurumlar vardır. Din buna iyi bir örnektir. Marksistlerin kitleyle ilişkisinde dinle uğraşmak sözkonusu değildir. Marksistler elbette en tutarlı laikler olduklarından, onlar için, dini özel yaşamın bir olgusu olarak ele almak, herkesin (elbette inanmayanların da) düşünce ve vicdan özgürlüğünü güvenceye kavuşturmak esas yaklaşımdır. Ama aynı zamanda yeni kuşakların ırkçı ve cinsiyetçi olmayan, bilimsel, dünyevi bir eğitimle yetişmesi Marksistlerin politikasının temellerindendir. Dini politik hayatın bir unsuru haline getiren her uygulama, şiddetle karşı durulması gereken bir yaklaşımdır.

Taha Akyol'dan Marksizmin bu inceliklerini kavramasını elbette bek-

leyemeyiz. Ama hiç olmazsa kendi söylediklerinde tutarlı olsa. Akyol'un bütün akıl yürütmesine üç çelişki damgasını vuruyor. Birincisi kendi yazısında çıplaktır. Şu satırları okur musunuz? "İhtilalci değilseniz, çoğunluğun değerleriyle bir türlü diyalog kuracaksınız, yumuşayacaksınız. Sosyal demokrasi...'burjuvazinin sol kolu' haline gelmedi mi?" Yaşasın dil sürçmesi! Neden çoğunlukla diyalog kuran, hemen "burjuvazinin sol kolu" oluyor? Burjuvazi ne zamandan beri çoğunluk oldu? Bu sürçmenin anlamı açıktır: Akyol devrimcileri burjuvazinin ideolojisiyle uzlaşmaya çağırıyor.

İkincisi, Akyol ihtilalcilerin çoğunluğun değerleriyle bir diyalog kurmasının, kitlesel destek kazanmasının gereksiz olduğunu nereden çıkarıyor? Çünkü bütün liberaller gibi devrimciliği Jakobenlikle, Jakobenliği de kitleyi zorla güden bir yaklaşımla özdeşleştiriyor. Oysa Jakobenler Fransız devriminin "baldırı çıplaklar"ıyla en iyi diyalog kuran hareketi olduğu gibi, Ekim devriminden Çin devrimine bütün büyük devrimler de çoğunluğun devrimcilerin yanında yer aldığı olaylar olmuştur. Devrim sonrasında ne olduğu ayrı sorundur. Burjuva çağını açan Fransız devrimi Bonapartist diktatörlükle sona erdi diye, devrimin büyük halk kitlelerini kavradığını görmezden mi geleceğiz?

Üçüncüsü, "halkın değerleri" sadece tarihsel olarak değil, güncel olarak da sabit, değişmez birşey değildir. Fransız devriminde kiliseleri yağmalayanlar, Ekim devriminde ikonları kıranlar kimdi? Sıradan köylüler. Aynı insanlar devrimden önce her hafta kiliseye giden, "Meryem Ana"yı ağzından düşürmeyen sofu insanlardı. Hangisi "halkın değerleri"?

Akyol, devrimcileri halkın değerleriyle barışmaya çağırıyorsa, amacı açıktır: onların kirli savaş cephesinde yer almasını istiyor, düzeni sorgulamamasını istiyor, burjuvazinin "sol kolu" haline gelmesini istiyor. Devrimcilerin "halkın kutsiyet atfettiği değerler" karşısındaki tavrını ise en iyi ÖDP genel başkanı Ufuk Uras'ın şu sözleri anlatıyor: "halkın kutsiyet atfettiği bu değerlerin arkasında kirli siyaset yapanları deşifre edeceğiz. Bayrağı, ezanı, Kur'anı, savaşta ölmüş genç askerin cesedini ve resmiyetin simgelerini politik malzeme olarak kullanmak değil, bunlardan yararlanmaya çalışanları teşhir etmek. İşte doğru tavır!

* * *

İslamcı Öğrencinin çelişkisi

Türban ve sakala uygulanmaya çalışılan yasağa karşı öğrencilerin gösterdiği kitlesel tepki, toplumda ve medyada ciddi bir çalkantı yarattı. Özellikle solun, faşistlerin işin içine girmediği anlarda, İslamcı öğrencilerle birlikte protestolara katılması burjuvazinin saflarında büyük rahatsızlık yarattı. Yalnızca bu somut olayın sınırları içerisinde ele alındığında, İslamcı öğrencilerin gösterdiği tepki elbette haklıydı. 28 Şubat muhtırası en

azından bu alanda toplumu yeniden 12 Eylül uygulamalarına kadar geri götürmüştür. Sakal yasağı, insanların kılık kıyafet özgürlüğüne karışmanın gülünçlüğünü toplumun büyük bölümüne göstermiş olmalı. Bir sonraki adım için YÖK'e, üniversitenin kapısından giren öğrencilerin tırnaklarını ve dişlerinin kontrolünü tavsiye etmek mümkün!

Ama İslamcı öğrenciler sorunu sadece "vicdan ve düşünce özgürlüğü" düzeyinde ele almanın son derecede yetersiz olduğunu kavramak zorundadırlar. Ne de 28 Şubat'ı yalnızca İslamcı hareketi hedef aldığı için eleştirmek anlamlıdır. Mücadele hem üniversite düzeyinde, hem de kapitalist devletin baskılarının bütünselliği düzeyinde başka hedefleri içererek yürütülmezse hüsrana mahkumdur.

Birincisi, İslamcı öğrenciler polisle sıcak bir ilişki içinde olmakta beis görmemekle büyük bir yanılgı içindeler. Öğrencilerin üniversiteye sokulmamasında somut olarak kullanılan polistir. Bu yüzden "polis üniversiteden dışarı" talebi, bugün yasaklara karşı verilen mücadelenin somut bir ihtiyacıdır. Bu talep, üniversiteyi bir hapishaneye çeviren 12 Eylül mantığını doğrudan karşısına almak demektir.

İkincisi, İslamcı öğrenciler genellikle yoksul ailelerden gelmekte, ailelerinin büyük fedakarlığıyla okuyabilmektedirler. Bütün düzen partilerinin ve bu arada kapatılan Refah Partisi'nin savunduğu özelleştirme, üniversitelerde yoksul aile çocuklarının soyulmasına yol açıyor. Örneğin türban ve sakal eylemi başladığı sırada İTÜ'de yemekhanelerin özelleştirilmesine karşı bir boykot sürüyordu. "Adil" bir düzen kurmak isteyenler için mücadele alanları buralardır.

Üçüncüsü, Türkiye'nin eğitim sistemi ırkçı özellikler taşıyor. İnsanların kendi ana dillerinde eğitim hakkı hiçbir biçimde görmezlikten gelinemez. İslamcı öğrenciler baskıya karşı iseler bu soruna kayıtsız kalamazlar.

Bütün bunlar bugün varolan zulüm sisteminden kopmayı gerektiriyor. O sistemin dayanaklarından biri olan Refah'tan, Fazilet'ten ve benzeri hareketlerden kopmayı gerektiriyor. Emekçi mücadelesinin saflarına katılmayı gerektiriyor. Çünkü Refah ve benzerleri 12 Eylül'ün gölgesinde büyüdü. Çünkü Refah daha altı ay öncesine kadar bu aşağılık baskı sistemine nezaret eden hükümetin büyük ortağıydı. Ne çetelere, ne ırkçılığa, ne polis baskısına karşı kılını kıpırdatmadı. Özelleştirme yağmasının savunucusu oldu. Çünkü 1985'de 12 Eylül'ün mirası YÖK, solcu öğretim üyelerini ve öğrencileri sakallarını kesmeye zorlarken, ODTÜ öğretim üyesi Erhan Acar bu yüzden onuruyla üniversiteden ayrılırken, İslamı bayrak yapan hareket susuyordu. İslamcı öğrenci, takkesini önüne koyup düşünmelidir. Zulüm sistemine karşı isyan ancak sistemin kökleriyle savaşarak kazanılabilir.

Küreselleşmenin günbatımı

Dünya çapında 1980'li yıllarda esmeye başlayan, 1989 Doğu Avrupa ve 1991 Sovyetler Birliği çöküşlerinden sonra bir kasırgaya dönüşen sağ rüzgar, 1994'ten bu yana her yıl yeni darbeler almaya başladı. Yeni-liberalizm ve küreselleşme politikası, kendi iç çelişkileri ve işçi-emekçi kitlelerin mücadelesinin basıncı altında. Yalnızca sembolik olarak yıl dönümlerinde olan bitenleri ele alacak olursak tablo şöyle: 1994, Meksika'da Avrupa Birliği'nin kuzey Amerika'daki versiyonu olan NAFTA'ya karşı Zapatistaların isyanıyla başladı; 1995'e aynı ülkede devasa bir finansal krizle adım atıldı, Meksika ekonomisi ancak 50 milyar dolarlık bir destek paketiyle kurtarılabildi; 1995'ten 1996'ya girilirken, küreselleşme politikasına karşı isyanda nöbeti bir emperyalist ülkenin, Maastricht Avrupasına ve kazanılmış haklarının budanmasına karşı iki ay boyunca seferber olan Fransız işçi sınıfı devralmıştı. İki yıl Meksika, bir yıl Fransa: küreselleşmenin güneşi batıdan doğuya seyahat ettikçe kararıyordu. Sonraki iki yılbaşı, yerkürenin doğusunda sarsıntılarla karşılanacaktı: dünya kapitalizminin gözbebeği Güney Kore 1997'yi ve OECD üyeliğini bir genel grev ve bir ay süren bir seferberlikle karşılıyordu; 1998'e ise, Güney Kore'nin mali iflasının an meselesi olduğu bir ortamda girildi. Meksika'ya 50 milyar dolar gerekmişti, Kore'ye 60 milyar bile yetmiyor!

Sorun elbette Kore ile sınırlı değil. 1997 tarihe muhtemelen "Doğu Asya mucizesi"nin bittiği yıl olarak geçecek. Asya'nın kağıttan "kaplanları" şimdi sirklerdeki afyonlanmış gerçeklerine benziyor. Sekiz aydır derinleşerek süren bir krizden söz ediyoruz. Temmuz başında Tayland, Ağustos'ta Malezya, Eylül'de Endonezya, Ekim'de Hong Kong, Kasım sonunda Kore ve nihayet zaten yedi yıldır kıvranan Japonya sırayla ağır bir finansal krizin pençesine düşmüş durumda. Kapitalizmin bütün sözcüleri nefeslerini tutmuş, Kore'de bir borç temerrüdü (borçlunun borcunu ödeyemeyeceğini ilanı) ya da Japonya'da banka sisteminin çöküşü olasılıklarını dehşet içinde izliyorlar. Kore'nin toplam kısa dönemli borçları 110 milyar dolar. 1994 Ocak ayında Türkiye'de "kara çarşamba"yı tetikleyen uluslararası reyting kuruluşu Moody's son olarak (Tayland ve Endonezya ile birlikte) Kore'yi yatırım riski açısından "hurda tahvil" düzeyinde ilan etti! Japonya'ya gelince, sorunun boyutlarını anlamak için bir basit karşılaştırma yeterli: hükümet ekonomiyi canlandırarak banka sistemini kurtarmak için yaklaşık 40 milyar dolarlık bir paket açtı. Ama banka sisteminin batık kredileri, maliye bakanlığının resmi rakamlarına göre yaklaşık 225 milyar dolar, daha gerçekçi rakamlara göre 300 milyar!

Zaten Asya ekonomileri hiçbir ilaca cevap vermeyen ölümcül hastalar durumunda. En derin krizin yaşandığı üç ülkede (Tayland, Endonezya, Kore) İMF desteğine rağmen istikrar sağlanamadı, bu ülkelerin ulusal paraları İMF programı uygulanmaya başlayalı beri % 33-40 arası düşüş ya-

şadı.

Şimdi sorun krizin bölgesel ölçekte kalıp kalmayacağı. Daha şimdiden en başta Asya olmak üzere bütün dünyada büyümenin 1998'de gerileyeceği, OECD ve İMF gibi kuruluşlarca kabul ediliyor. Ama mesele bu kadar basit değil. Eğer Japonya ve Kore'de büyük olasılık olan mali çöküntü gerçekleşirse, bütün dünya ekonomisi 30'lu yıllara benzeyen bir depresyonun içine yuvarlanabilir. Japonya dünyanın ikinci büyük ekonomisi, Kore ise onbirinci sırada yer alıyor. Doğu ve güneydoğu Asya'nın dünya üretimindeki payı ise % 33. Dünya kapitalizminin manevra alanı da son derece daraldı. İMF'nin kendisi, üstüste açılan paketlerden sonra sıfırı tüketmiş durumda. İMF artık krizdeki ülkeleri kurtarmaktan önce kendisi kurtarılmayı bekliyor! Öyleyse bu denli büyük ekonomilerin yaşayacağı bir çöküntünün dünya ekonomisini dipsiz bir uçuruma yuvarlamayacağına güvenmek ancak kendini aldatmak olur. Haydi biz Marksistler bir depresyon olasılığını yıllardır dile getiriyorduk, ondan şimdi böyle söylüyoruz diyelim. Uluslararası finans kapitalin en önemli dergilerinden **The Economist** bakın yılbaşı sayısının başyazısında ne diyor: "Bu bölgede finansal bir felaket dünya çapında bir yavaşlama, hatta ağır bir kriz ("slump") doğurabilir. Peki böyle bir ihtimal var mı? Bu sorunun cevabı, ne yazık, böyle bir felaketin dışlanamayacağıdır."

Dolayısıyla yeni yılda dünya ekonomisinde derin bir kriz, hatta bir depresyon yaşanması muhtemel. Böyle bir durumun ne sonuçlar doğuracağı oldukça açık: dünya ekonomisinin rekabetçi devalüasyonlar uygulayan ekonomik bloklara bölünmesi, yeni-liberalizmin ve küreselleşme ideolojisinin çöküşü, emperyalistler arası rekabetin keskinleşmesi, işsizliğin ve yoksulluğun görülmemiş boyutlara ulaşması, milliyetçiliğin, militarizmin hatta faşizm/neo-Nazizm'in yükselişi, kapitalist devletçiliğin bir rönesans yaşaması vb. vb.

Elbette bunlar madalyonun bir yüzü. Öteki yüzde işçi sınıfının, emekçilerin ve yeryüzünün ezilenlerinin, emperyalist kapitalizmin kendilerini içine düşürdüğü sefalete karşı tepki içinde mücadeleyi yükseltmeleri ihtimali yatıyor. Son yıllarda bu yükselen mücadelenin ilk örneklerine tanık olmuş bulunuyoruz. Yalnızca 1997'ye değinecek olursak, ABD'de UPS işçilerinin "esnekliğe" karşı muzaffer grevi, İsrail'de son dönemde hayatı 5 gün boyunca durduran genel grev (ileride sözünü edeceğiz), Arjantin, Ekvador, Yunanistan ve başka ülkelerdeki işçi mücadeleleri, Fransa'da kamyoncuların ikinci tur grevi, aynı ülkelerde polis gaddarlığına karşı göçmen mahallelerinin patlaması, Almanya'da yükselen öğrenci hareketi, İtalya'da süt üreticilerinin başarılı eylemi bu mücadelelerin ilk akla gelen örnekleri. 1997 aynı zamanda Avrupa'nın eteğinde akim kalan bir devrime (Arnavutluk) ve Afrika'nın en zalim diktatörü Mobutu'nun silahlı bir devrim tarafından devrilmesine (eski Zaire, yeni Kongo Demokratik Cumhuriyeti) tanık oldu.

Öyle görünüyor ki, yeni binyıla yaklaştığımız bu dönemde, dünya eko-

nomisinde ve politikasında yeni bir evre açılıyor. 1998 ve sonrası sınıfların karşılıklı mücadelesinde ve ezilenlerin kurtuluş kavgasında yeni koşulları getirecek. Bu koşullardaki hareket hattımızı belirlerken şu gerçeği de hatırlamak zorundayız: 1997 Ekim devriminin 80. yıldönümüydü, Che'yi yitirişimizin ise 30. yılı. 1998 ise **Komünist Manifesto**'nun yayınlanışının 150. yılıdır. **Manifesto**'nun güncelliğini yitirdiğini düşünenler, önümüzdeki yıllarda biraz daha temkinli konuşmak zorunda kalabilirler!

Mali sermayeden, hayali sermayeye

Dünyanın hemen her tarafında iktisatçılar, siyasiler, boy boy "kanaat önderleri", geçen yılın yaz aylarından beri uluslararası ekonomiyi sarsan mali ve parasal bunalımdan sözüm ona sosyal devletin son kırıntılarını da yok etmeye yönelik kampanyalarını körüklemek için yararlanadursunlar, bunalım, dünya iktisadi isteminde uç veren değişikliklere damgasını vuran bazı önemli özelliklere ışık tutuyor.

Bunalım, gezegenimiz üzerinde dolaşımda bulunan bütün, ulusal paraları, bir başka deyişle dünya para hacminin tümünü etkilerken mali ve parasal bunalımlar ile reel ekonomide olup bitenler arasında artık sıkı bir ilişki bulunmadığını, piyasaların insan soyunun yararı açısından neyin iyi, neyin kötü olduğuna karar veren yansız bir kerte değil, pençelerine düşen herkesin zararına olarak salt kendi hasis çıkarları peşinde koşan bir avuç bireyin iş çevirdiği bir yer olduğunu açıkça ortaya koydu. Piyasa tanrısına tapanlara bakılırsa sosyal güvenlik kuruluşlarının açıklarını kapatıp emek pazarını liberalleştirmek, her şeyi yerli yerine oturtmaya yeterlidir. Oysa günümüzde emeklilik sistemlerinin mevcut olmadığı, emek piyasasının esir ticaretinden ayırt edilmeyecek denli serbest olduğu ülkeler de, göz açıp kapayıncaya kadar kendilerine diz çökertebilecek spekülatif dalgaların hedefi durumunda. Karşı karşıya olduğumuz, kesinlikle bir yenilik oluşturmamakla (spekülasyon her zaman var olmuştur) birlikte, dünya çapındaki iktisadi faaliyetin tümüne nüfuz edip onu giderek büyüyen bir mali sermaye kütlesinin artık değere asalakça el koymasının gereklerine tabi kılacak boyutlar kazanan bir şeydir. Bimarck'ın bir çalışma arkadaşının, ne zaman siyasal bir karışıklık çıksa, "para babaları"nın yaprak gibi titrediklerini söylemekten hoşlandığı bilinir; günümüzde durum bunun tam tersi. Ne zaman mali bir karışıklık çıksa, her şeye hükmeden, "yüksek finans" korkudan titreyen ise siyaset oluyor. Ekonominin o denli göklere çıkarılan küreselleşmesi bile, sınai ve ticari olmaktan önce mali bir küreselleşme. Dolayısıyla özgürlük ve refahın hüküm sürdüğü yeni bir Eldorado'nun taşıyıcısı olmaktan çok finans dünyasına özgü egemenlik ve sömürü biçimlerinin taşıyıcısı. Öte yandan dünyanın bir tarafından ötekine, piyasaların birinden ötekine gerçekten aktarılabilir olan ve bu sayede, kapitalist küreselleşmenin gereklerine uymaya başka her türlü sermaye biçi-

minden daha yetenekli olan da yalnızca mali sermaye.

Yetmişli yılların başlarına dek ve kapitalist birikim çevriminin yükselen evresinin tümü boyunca mali sermayenin hareketleri, en önemli ulusal paralar arasındaki paritelerin istikrarını sağlayarak spekülasyona pek az meydan veren ya da hiç meydan vermeyen bir sabit kambiyo rejimini yerleştiren, böylece meta alış verişlerinin cevap vermediği para alış verişlerini büyük ölçüde kısıtlayan uluslararası düzenlemelerce sıkı sıkıya sınırlanmıştı. Bretton Woods anlaşmalarının bozulmasının ardından kambiyo piyasasının liberalleştirilmesiyle birlikte spekülasyon, üstel bir hızla gelişmeye başladı. Bu sürecin doruk ya da patlama noktası, seksenli yılların başlarında Amerika Birleşik Devletleri'nde, dövizler üzerinde opsiyon işlemler yapmanın (türev mali araçlar) yasallaştırılması oldu. Böylece döviz pariteleri ve faiz hadleri farklılıkları üzerinde devletlerin ve merkez bankalarının her türlü denetimi dışında spekülasyon yapılmasına onay verilmiş oluyordu. Bütün bunlar, ortalama kâr haddinin azalma eğilimiyle birlikte, giderek artan sayıda sermayenin spekülasyonu birincil faaliyetleri haline getirilmesine yol açtı. O kadar ki bugün mali alış verişler meta alış verişlerini kat kat geride bırakıyor. Ama asıl

Oysa ne kadar da iyimserdiler...

1997'ye girerken ne kadar da umutlu ve iddialıydılar. OECD'nin 1997'ye yönelik öngörülerini içeren olağan yıllık raporda Birinci Dünya Savaşından bu yana dünya ekonomisinin ilk kez eşanlı bir büyüme döneminin eşiğine geldiğini söylüyordu. Bütün o yumuşak iniş şansı tanımayan karamsar tespitleri boşa çıkıyordu işte. Bu yıl, 1985'ten bu yana OECD ülkelerinde ilk kez üye bütün ülkeler (sayıları 29'a ulaşmış durumda) büyümenin keyfini çıkartacaklardı. Daha iyisi Rusya ve Doğu Avrupa ülkelerinin de bu eğlenceye katılmaları bekleniyordu. Ve bütün bunlar şu müjdeyle taçlandırılıyordu; Eğer 1997 için OECD'nin yapmış olduğu öngörüler doğrulanırsa bu aynı zamanda önümüzdeki birkaç yılın yaygın bir iktisadi büyüme dönemi olacağı anlamına gelecekti. Yani kapitalist sistem (emperyalizm) yeni yüzyıla iyi başlayacaktı.

Bütün bu iyi haberlere karşın kuşkuculuğundan vazgeçmeyenlere burjuvazinin uzman kadroları ek bir müjde daha veriyorlardı; yeni yaygın ve hızlı büyüme sürecine enflasyonist bir süreç eşlik etmeyecekti. 1997'de başlayacak olan boom yaşanırken dünya enflasyon ortalaması son otuz yılın en düşük seviyesinde olacaktı.

Zengin sanayileşmiş ülkeler arasında büyüme oldukça eşit bir yayılma gösterecekti. Kıta Avrupası

önemli olan olgu, mali sermayenin hızlanarak çoğalışı çerçevesi içinde, hayali sermayenin, şimdiye dek göz önüne getirilememiş boyutlara ulaşması oldu. Aslında Marx da bu eğilime parmak basmış, mali semaye ile hayali sermaye arasında ayrım yapmış, bu sonuncusunu, mali sermayenin tikel bir biçimi olarak tanımlamıştı. Buna göre hayali sermayenin değerinin gerçek anlamda üretken faaliyetlerde herhangi bir karşılığı yoktu; tamamen, beklenen gelirin kapitalizasyonunun türeviydi. Ne var ki Marx'ın zamanında kamu borçlanma senetleri ve borsada kote edilmiş hisse senetlerinin yanı sıra hayali sermayenin üç beslenme kaynağından birisi olan kredi parasının sadece, altın rezervlerinin güvencesini taşımayan para ve alacak senetlerinden oluşmasına karşılık günümüzde dünya para hacminin tümü karşılıksız ihraç ediliyor ve kredi parasına benzetilebilecek olan mali türevler, karşılıksız olmakla kalmıyor, fiilen aynı spekülatörler tarafından ihraç ediliyor. Öyle ki bu sermaye biçiminin, geçmişten farklı olarak haddinden aşırı genişlemesi mümkün.

Bundan dolayı dünya iktisadi düzeni, reel servet üretiminin üstüne yerleşip ona baskın çıkan bu hayali değer üretiminin ağırlığı altında, giderek artan bir ölçüde ezilme eğilimi gösteriyor. Söz konusu ve Japonya üzerindeki ölü toprağını atacaktı. OECD raporu Avrupa'da GSMH'nın ortalama büyüme oranının 1997'de ve 1998'de % 2.5 olacağını öngörüyordu. Uzun ve ızdıraplı bir resesyondan sonra Japonya'nın GSMH artışının ise 1996'nın ikinci yarısında ve 1997'de % 2,8 olması bekleniyordu. ABD ekonomisi için öngörülen oran % 2 idi ancak pek çok iktisatçı bunun yeterince iyimser bir tahmin olmadığını ve aşılacağını belirtiyordu. Özetlemek gerekirse zengin sanayileşmiş ülkeler (ki bunlar parasal fiyatlarla dünya üzerindeki toplam üretimin yarısını gerçekleştirmektedirler) % 2.5'luk ortalama büyüme hızına ulaşabileceklerdi.

Burjuvazinin uzmanlarının 1997'de "periferi"ye yönelik öngörüleri "metropol" kapitalist ülkeler hakkındaki beklentilerinden çok daha toz pembeydi. IMF'in, Dünya Bankası'nın ve diğer emperyalist merkezlerin önerdiği iktisadi "reform"ları, gerekli mali ve para politikalarını sadakatle uygulamış olan Latin Amerika ülkeleri katlandıkları sıkıntının karşılığını 1997'de almaya başlayacaklardı. Meksika'da 1995 kriziyle üretimde görülen düşme fazlasıyla karşılanacaktı. IMF Latin Amerika için 1997'de ortalama % 4 büyüme hızı bekliyordu.

Asya'nın yarattığı iktisadi mucize bir parça sıkıntıda gözüküyorsa da burjuvazinin uzmanları sorunu 1996'da ihracatın bir parça durgunlaşmasıyla sınırlı olarak görüyorlardı. Endişeye mahal yoktu. IMF'in

su olan, uzun dönemde patlayacak olan, ama o vakte kadar kapitalist sistemin ve onun sömürücü biçimlerinin uğramakta olduğu neredeyse bütün değişikliklerin temelinde yatan cehennemi bir mekanizmadır. Bu, bir çok burjuva iktisatçısının düşündüğü gibi, mali faaliyetlerin üretken faaliyet karşısında özerklik kazanacağı ve dünyayı yoktan var eden Tanrı Baba gibi zenginlik yaratacağı bir sisteme doğru gitmekte olduğumuz anlamına gelmez; tam tersine, servet üretiminin giderek artan bir bölümüne asalak faaliyetlerce el konacağı, dolayısıyla bu özgül sermaye biçimini üretim üzerinde kurduğu denetim ne denli artarsa, dünya çapındaki iktisadi faaliyeti tümden egemenliği altına alma kapasitesinin de o denli artacağı anlamına gelir.

Yaralı Kaplanlar

Geçen Temmuz ayında Tayland'ı vuran, orada hisse senedi piyasasında büyük bir düşmeye, baht'ın Amerika Birleşik Devletleri doları karşısında değer yitirmesine yol açan mali bunalım kaçınılmaz bir şekilde dünya pazarının tümüne yayıldı. Eylül ayındaki kısa toparlanma sırasında sermaye sözcülerinin küreselleşmenin erdemlerini ve Çin gibi önemli bir piyasanın tümüyle dışa açılmasını öve öve bitiremeuzmanlarına göre yaşanan sadece çevrimsel bir "gevşemeydi" ve çevrimin yönü 1997'de tekrar yukarıya doğru dönecekti. Asyanın gelişmekte olan ekonomileri 1997'de % 7.5 oranında büyüyeceklerdi.

En dramatik çıkışı ise Rusya'nın ve Doğu Avrupa ülkelerinin yapması bekleniyordu. 10 yıllık bir sürekli düşüşün ardından bu bölge ilk kez büyüme moduna girecekti. Bu ülkeler için beklenen ortalama yıllık büyüme oranı % 4'tü. Kısacası dünya kapitalizmi yedi iklim dört düvelde büyüyecek, büyüyecek, büyüyecekti.

Bütün bu öngörüler bir araya getirildiğinde ortaya çıkan tabloya göre dünya ekonomisi 1997'de %.4 büyüyecekti. Bu, son 10 yıllık dönemin en hızlı büyüme hızı olacaktı aynı zamanda. IMF'in kristal küresine göre 2001'e kadar geçecek 4 yıllık dönemde dünya ekonomisinin ortalama yıllık büyüme hızı % 4.4 olacaktı. Son 20 yılın ortalamasının % 3.2 olduğu göz önüne alındığında dünya kapitalizminin eski güzel günlerini zenginleştirilmiş bir biçimde geri kazanacağı ortaya çıkıyordu. Modern zamanlarda eşi emsali görülmemiş bir büyüme döneminin eşiğinde duruyorduk işte! Birinci Dünya Savaşından bu yana zengin-yoksul bütün ülkeler aynı anda güçlü ve istikrarlı-sürdürülebilir büyümenin tadına varacaklardı. Birinci Dünya Savaşından bu yana en güçlü boom gelip kendisini dünya kapitalizmin kollarına atacaktı.

Burjuvazinin uzmanlarının kısa

melerinin ardından uluslararası mali sistem içinde bulunduğumuz bin yıl sonunun en kritik günlerinden birini yaşadı. Güneydoğu Asya mali piyasalarından kaynaklanan spekülasyon dalgası, bütün dünya borsalarını kapladı.

Latin Amerika borsalarının ağır dalgalanmalar yaşadığı Meksika bunalımından topu topu üç yıl sonra dünya kapitalizmi bir kez daha şiddetli bir mali sarsıntı geçirdi. Her zaman olduğu gibi burjuva ideolojisi, bu dönemsel bunalımların gerçek nedenleri saklı kalsın diye, olguların gerçekliğini gizemleştirmeye yöneldi. İktisatçılar, "bilirkişiler", finans grupları ve yeni yetme politikacı bozuntuları bunalımı yorumlarlarken iki tartı ve iki ölçü kullanıyorlar. Güneydoğu Asya ülkelerinde ya da öteki çevre bölgelerinde bunalımın nedenlerinin iktisat politikalarının yeterince serbest ticaretçi olmayışında arayıp buluyorlar; Avrupa ve Kuzey Amerika borsalarındaki çöküşleri ise reel ekonominin parametrelerinin tümüyle olumlu olduğu gerekçesiyle nedensiz sayıyorlar. Bir yandan bunalımlar, çeşitli hükümetlere daha serbest ticaretçi siyasetler dayattıkları gerekçesiyle, ekonomi için yararlı bir gelişme olarak değerlendiriyorlar; öbür yandan aynı gelişmeyi, reel ekonomide işler tıkırında gittiği için zararlı ve nedensiz sayıp yatırımcıları paniğe kapılmamaya çağırıyorlar. Olan bitenin gerçek yüzü şu: Sermayenin küreselleşmesi, piyasanın bütünüyle birleşmesini sağlayarak, bir ülkedeki mali bunalımın, iktisadi trendin olumlu olduğu ülkeleri bile esirgemeden doğruca sistemin tümüne yansımasına yol açıyor. Bu olayların mantığını, mali sermayenin son on yıl içinde, piyasanın bütünüyle serbestleşmesi ve yeni mali araçların (op-

ve orta vadeye yönelik zincirleme iyimserlikleri burada bitmiyordu. Onlara göre mali piyasalar, reel ekonominin göstereceği bu toparlamanın ardından aranan ve özlenen istikrara kavuşacaktı. Belki hızlanan büyüme ile hammadde talebinde bir artış ve bunun getirdiği bir enflasyonist baskı söz konusu olabilecekti ancak yeni teknoloji ve artan küresel rekabet karşında enflasyonun çürümekte olan cesedi hortlama şansı bulamayacaktı. Üstelik bu türden kötümser çıkıntılıklar yapmak yerine, işe iyi tarafından bakılmalı ve uzun zamandır durgun ve keyifsiz olan ticari mal piyasalarının yeniden canlanmasıyla mali piyasaların daha dengeli ve sağlıklı hale gelmesi beklenmeliydi.

Hisse senetleri ve benzeri diğer kağıtlara gelince; 1996 bu alanda iyi bir yıl olduğuna göre 1997 haydi haydi iyi bir yıl olacaktı. Belki muhteşem atılımlar, sıçramalar olamayacaktı (elbette bunlar da olabilirdi ama o kadar kesin konuşmak doğru olmazdı) ancak oyuncular koltuklarına rahatça yaslanıp, uzun zamandır özlemi çekilen huzur ve istikrar ortamı içinde faaliyetlerini sürdürebilirlerdi.

siyonlar, future'lar, warrant vb.) yaratılması sayesinde giderek artan bir ölçüde reel ekonominin gidişatından kopmuş olmasında aramak gerekir. Mali sermaye, yatırım yapacağı piyasaları ve kesimleri seçerken sırf faiz hadlerini gözönünde bulunduruyor, çünkü yatırılmış sermayenin getirisinin yüksek mi, düşük mü olacağını sonuç olarak bunlar belirliyor. Gel gelelim hisse senedi rayiçlerindeki yükseliş sadece spekülatif manevralar sayesinde, üretim sisteminde yeterli bir gelişme olmadan meydana gelmişse borsalardaki dikey düşüşler, üretim alanı içinde de yer alan şirketlerin hisse senetlerini de kapsayacak üretim aygıtının tümü ve proleteryanın yaşam koşulları üzerinde yıkıcı sonuçlar doğuruyor. Güneydoğu Asya burjuvazisi, kendi işçi sınıfına muazzam özveriler dayatmamazlık edemeyecektir.

Güneydoğu Asya ülkelerine darbe vuran mali bunalım, bugünlerde burjuva iktisatçılarınca sık sık öne sürüldüğü gibi ani bir felaket değil, Pasifik bölgesinin bütünündeki kırılgan makro-iktisadi dengeyi bozan birtakım iktisadi etkenlerin birleşik etkisinin sonucuydu. Uluslararası burjuvazinin küreselleşmenin katıksız ürünü diye göklere çıkardığı Asya kaplanları alabildiğine ağır bir iktisadi-mali bunalımın içine yuvarlandı. On yıllar boyu iki rakamlı büyüme hızları tutturan Güneydoğu Asya ekonomileri, son üç yıldır yerlerinde sayıyordu.

Bunalıma giren, bölgenin sanayileşmesini ve dünya piyasalarında rekabet gücü kazanmasını sağlamış olan bir kalkınma modelidir. Seksenli yılların tümü boyunca, iç pazarda kullanamadığı muazzam miktarda mali sermaye biriktirmiş olan Japon kapitalizmi, yüksek kazançların çekiciliğine kapılarak Güneydoğu Asya ülkelerine yatırım yapmaya başlamış, buralarda son derece dinamik bir ekonomiyi finanse etmişti. Güneydoğu Asya ülkelerindeki "doğurgan döngü"yü bütünleyen bir başka öğe emek gücü maliyetinin son derece düşük oluşuydu. Asya kaplanları, alabildiğine düşük ücretler sayesinde dünya piyasalarına ihracat yapmayı başarıyor, aynı zamanda dış hesaplarını dengede tutuyordu. İktisadi kalkınma mekanizması birkaç kilit etkene dayanıyordu. Bir yandan yabancı sermaye yatırımları bu ekonomiler için gerekli finansman güvencelerini sağlıyor, öbür yandan dünya pazarına yapılan meta ihracatı, dış alemle olan hesapların dengede olmasını güvence altına alıyordu. Sermaye akımının enflasyon ithaline dönüşmesini önlemek için Güneydoğu Asya bölgesindeki bütün paralar Amerika Birleşik Devletleri dolarına bağlanmıştı. Ulusal paralarının dolarla paritesinde sabit oluşunun seksenli yıllar boyunca ve doksanlı yılların başlarında Asya kaplanlarının ekonomilerine yarar sağladığı su götürmez. Nitekim dolar "çapa"sı, bu ülkelerde sermayelerin, sabit paritenin bulunmaması haline göre daha düşük faiz hadleri üzerinden akın etmesini mümkün kılmakla kalmadı; doların Japon parası karşısında sürekli olarak değer yitirmesi sayesinde Asya kaplanları, Japonya ve dünyanın geri kalan bölümüne olan ihracatlarını artırmayı da başardı. Güneydoğu Asya ülkeleri için güçlükler, doksanlı yılların başlarında Japonya son derece ağır bir iktisadi bunalıma gömülerek bölge ülkelerine sermaye yatıramaz duru-

ma gelince başladı. Doksanlı yılların başlarındaki spekülatif balonun patlaması, Japon banka ve mali sistemini tümüyle bunalıma soktuğu gibi Asya kaplanlarını da ekonomilerinin başlıca finansman kaynağından yoksun bıraktı. Japon burjuvazisinin aldığı ilk önlem, uluslararası piyasalara yatırılmış sermayeleri geri çekip, boğulmakta olan reel ekonomiye oksijen vermek amacıyla iç pazarda kullanmak oldu. Japonya'nın sıkıntıları, yalnız mali alana değil, ticari alana da yansıdı; Japon piyasasının daralması, Güneydoğu Asya ülkelerinin ihracatlarında tam bir çöküşe yol açtı. Asya ülkelerinin çoğunun iktisadi durumu, 1995'de, Amerika Birleşik Devletleri, Japon ekonomisinin sıkıntılarını hafifletmek için, yen karşısında doların değer yitirme eğilimini tersine çevirince hızla kötüye gitti. Değerinin düşmekte olduğu yılların ardından, doların Japon parası karşısında değerlenmeye başlaması, Asya ülkelerindeki iktisadi dengesizlikleri daha da artırdı. Yen'in devalüasyonuyla birlikte Japonya, kendi ihracatını canlandırmayı başardı; ama aynı zamanda Asya kaplanlarının ekonomilerini daha da zor duruma soktu.

Doların değerlenmesi, Asya kaplanlarından kamu borcu cephesinde de yıkıcı sonuçlar doğurdu. Kendi paralarının dolar karşısındaki paritesini sabit tutmak için merkez bankalarının faiz hadlerini artırmak zorunda kalması, kamu borcunun yükünün, artmasına yol açtı. Faiz hadlerinin artışının doğal sonucu sermayelerin hisse senedi piyasasından kamu borç senetleri piyasasına doğru yer değiştirmesidir. Bu ise, hisse senedi göstergelerinin yükselme eğiliminin tersine dönmesine yol açar. Borsaların hızlı yükselişi sona erdi; büyük mali sermaye kapağı daha kazançlı yerlere attı.

İhracatın çökmesi, giderek artan dış açıklar ve denetim dışı kalan bir kamu borcu Asya kaplanlarını vuran mali bunalımın kökeninde bunlar yatıyor. İlk olarak Tayland gibi ötekilerden daha zor durumdaki ülkelere darbe indiren mali spekülasyon, derin bir iktisadi bunalımın damgasını vurduğu bu bağlam içinde yer aldı. Bu spekülatif hücum sırasında bütün yerel paraların dolarla olan pariteleri havaya uçtu. Bunun tek istisnası, Çin'in döviz rezervleri sayesinde Amerikan parası çapasının şimdilik korumayı başarmış olan Hong Kong oldu. **Sınıf Bilinci** yayına hazırlandığı sırada mali fırtına, hisse senedi göstergelerindeki toparlanmalar ile yeni borsa düşüşleri arasında gidip geliyordu. Bu gidişin sonu ne olursa olsun bize bırakacağı mirasın son derece ağır olacağı açık. Kapitalizm, en asalak birikimi biçimlerinin egemen olduğu, mali sermayenin, üretimin dışında harcanmasına karşı, proleteryadan sızdırılmış artık değerin bölüşümünde, hak iddia ettiği şu tarihi evrede bugünkü mali bunalımı aşabilir de. Ama böyle bir şey, ancak dünya proleteryasının yaşam koşullarına daha çok saldırarak ve ona emek maliyetini azaltacak yeni ve ağır özveriler dayatarak mümkün olur.

* * *

Dikkat: MAI!

Kısa bir süre önce ABD Ticaret Bakanı William Daley'nin kalabalık bir heyetin eşliğinde Türkiye'ye yaptığı ziyaret geniş yankı uyandırdı. Bakan'ın, Türkiye'nin, yabancı sermaye yatırımlarından gereğince yararlanmak istiyorsa, anayasasını değiştirmek zorunda olduğu mesajını vermesi sert tepkiler doğurdu. Tartışmanın odak noktası, enerji üretimi, iletimi ve dağıtımının, kamu kesiminden alınıp yabancı ve yerli şirketlere verilmesini öngören "yap-işlet" ve "yap-işlet-devret" modelleriyle ilgiliydi. Türkiye Cumhuriyetinin mevzuatı, bu model çerçevesi içinde yapılan sözleşmeleri birer "imtiyaz" sayıyor. İmtiyaz sözleşmeleri ise, anayasanın 155. maddesi uyarınca Danıştay denetimine tabi. ANAP, DYP-SHP ve REFAHYOL hükümetleri döneminde, bu engeli aşmak için çıkarılan dört yasanın hepsi, Anayasa Mahkemesi'nce iptal edildi. W. Daley, Türkiye'deki temasları sırasında ABD'nin tavrını açıkça ortaya koydu: "Yap-İşlet-Devret ve Yap-İşlet gibi yaratıcı modellerin, projelerin gerçekleşmesi ve finansmanının sağlanması için uluslararası tahkim olmak zorunda." (Dilek Uğuz, "Yatırım Yaparız Ama İmtiyazı Kaldırın!" **Aydınlık,** No. 549 (25 Ocak 1998), s. 13)

Peki, uluslararası tahkim ile anayasa hükmü olan Danıştay denetimi arasındaki çelişki nasıl giderilecekti? Daley'nin ve heyetindeki Amerikalı iş adamlarının cevabı ikirciksizdi: "Anayasayı değiştirin!"

ABD'nin talebinin gerçekleşmesi, emperyalist küreselleşmenin Türk ulusal devleti karşısında yeni bir ileri adım atması olacak. Bu bakımdan gerek basında gösterilen gerekse başta Kamu İşletmeciliğini Geliştirme Merkezi olmak üzere çok sayıda demokratik kitle örgütü ve sendikanın olumlu ve yerinde tepkiler dile getirdiler. Ancak bu alandaki direnişi kendisi her alanda emperyalizme bağımlı olan - T.C. devletinin içiyle sınırlı tutmak ya da yalnızca "cumhuriyet kuvvetleri"ne bel bağlamak son derece yanlış olur. Çünkü Türkiye'nin de üyesi olduğu OECD (Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü) bünyesinde kotarılan bir süreç var ki, uluslararası antlaşmalar anayasaya göre yasa hükmünde sayıldığı ve bunların anayasaya aykırılığı ileri sürülemediği için, ABD'nin taleplerinin anayasa değişikliğine gerek kalmadan gerçekleşmesi sonucunu doğurabilir.

Bugüne dek Türkiye basınında, sadece E. Ahmet Tonak'ın ("Yabancı Sermaye Geliyor... Hazır mıyız? **Radikal,** 9.1.1998) üzerinde durduğu bir gizli belgeden söz ediyoruz: Multilateral Agreement on Investment (MAI), yani Çok Taraflı Yatırım Anlaşması taslağı.

Son yıllarda özelleştirme ve düzenleme dışı bırakma (deregülasyon) gibi uygulamalar sonunda tekellerin kamu kesimi karşısında gücü dünya çapında arttı. 1998 Mayısında kabul edilmesi gündeme gelen ve yatırımların korunmasını amaçlayan çok uluslu bir anlaşmanın ulus aşırı şirketlerin nüfuzunu daha da güçlendirmesi sözkonusu olabilir.

Organisation of Economic Cooperation and Development (OECD) çerçevesi içinde, yeni, küresel bir iktisadi "anayasa"nın köşe taşlarını yerleştiren bir anlaşma taslağı geliştirildi. Dünyanın en zengin 29 ülkesinin oluşturduğu -ve zengin olmadıkları halde, "soğuk savaş" koşullarının bir gereği olarak Türkiye ile Yunanistan'ın da içinde yer aldığı- kulüp, 1995'ten beri çok uluslu bir yatırımların korunması anlaşması üzerinde gayri resmi görüşmeler yürütüyor. 1997 Ocağında, bu görüşmelerin sonucu olarak Multilateral Agreement on Investment'ın (MAI) gizli bir taslağı, OECD ülkelerindeki hükümet ve tekel temsilcilerine gönderildi. Anlaşıldığına göre gizlilik koşuluna her yerde uyulmadı. Nisan ayında Kanada'nın MAI'ın özgün bir taslağı, Canadian Centre of Policy Alternatives (CCPA; Kanada Politika Alternatifleri Merkezi) üyelerinden Tony Clarke'ın eline geçti. CCPA'in yayımladığı özet o denli ürkütücüydü ki Kanada'da MAI'a karşı geniş bir protesto hareketi oluştu.

CCPA MAI'ı bir "çok uluslu şirket hakları ve özgürlükleri bildirgesi" olarak niteliyor. Belgeye imzasını koyan bir ülkenin başka bir ülkede yapacağı her türlü yatırımın, ulusal yasalarca engellenmeden gerçekleşmesi öngörülüyor. Çok uluslu şirketlere dünya çapında, şimdiye kadarki serbest ticaret anlaşmalarında, örneğin NAFTA'da (Nort American Free Trade Agreement, 1994) yer alan düzenlemelerin çok ötesine geçen bir hukuki temel sağlanıyor. Başlangıçta Avrupa Komisyonu, Dünya Ticaret Örgütü WTO kurulurken, bu kuruluşun en önemli boyutu olarak, küresel bir yatırım antlaşmasının hazırlanmasını önermişti. Ancak özellikle ABD, az gelişmiş ülkelerin WTO içindeki muhalefetinin böyle bir anlaşmayı "sulandıracağından" çekindi. Antlaşmayı "yüksek düzeyde" hazırlamak için görüşmeler OECD çerçevesi içine aktarıldı. Dünyanın 500 en büyük çok uluslu şirketinden 477 tanesinin merkezi OECD ülkelerinde. CCPA'ın kullandığı deyimle "dünya çapında bir tekeller egemenliğinin ilanı" anlamına gelen MAI bu görüşmelerin sonucu.

Tekellerin siyasal haklar elde etmesi yeni bir şey değil. 20. yüzyıl boyunca, mülkiyet hakkını ve tekellerin faaliyetlerini tanıyıp koruyan bir yasa hükümleri kataloğu oluştu. Bu hukuk aygıtı çeşitli serbest ticaret anlaşmalarıyla pekiştirildi. Dünya çapında yürütülen özelleştirme ve düzenleme dışı bırakma uygulamaları, kamu kesimi ile özel kesim arasındaki güç ilişkisini tekeller lehine değiştirdi. MAI taslağı ise daha ileri gidiyor: Yatırımcılara "akit taraflar" ile OECD'nin ulusal devletleriyle, aynı yasal statüyü tanıyor.

Çok uluslu şirketler dolaylı bir hukuki hükümranlık, dolayısıyla ev sahibi ülkelerin yatırım siyaseti ve mevzuatı üzerinde hatırı sayılır bir nüfuz elde ediyor. Örneğin ulusal hükümetlerin yabancı tekellerin yatırımlarına başarım ölçütleri getirmesi yasaklanıyor. İstihdam yaratma, ihracat ve ithalat kotaları, çevre koruma hükümleri gibi yükümlülükler, MAI'a göre, yatırımcılara karşı "ayrımcı önlemler" sayılıp soruşturma konusu yapılabiliyor. Ancak "yapısal açıdan zayıf" bölgelerdeki işletmelere tanınan ya-

tırım teşvikleri de, ister vergi desteği ister sübvansiyon olsun, öteki MAI devletlerinden "yerleşik" yatırımcıların da bunlardan yararlandırılmamaları halinde, "ayrımcılık" olarak değerlendiriliyor.

Gerçi MAI, devlet işletmelerinin, otomatik olarak özelleştirilmesini öngörmüyor. Ama bütün mal ve hizmet alım satımlarının "eşit işlem" ilkesine dayanması gerekiyor, yani "rekabet karşıtı pratikler" yasaklanıyor. NAFTA serbest ticaret anlaşmalarında olduğu gibi, devlet işletmeleri ve tekelleri "yalnız ticari mülahazalara göre" davranmak zorunda.

MAI'ın "serbest nakit akımı" hakkını vurgulaması doğal bir şey. "Bütün delegasyonlar", deniyor antlaşma metninde, "kârların serbestçe transferinin, yatırımcıların korunmasının belirleyici öğesi olduğunda anlaşmıştır" Grev vb. nedenlerle mali kayıplara uğrayan işletmeler ilgili ülke hükümeti aleyhine tazminat davası açabilecek.

MAI'ın bütün bunların ötesinde "yatırımcıların, kamulaştırılmış yatırımları için tazminat almalarını mutlak bir güvenceye kavuşturulması" öngörülüyor. Yabancı şirketlere uygulanacak belirli vergi önlemleri bile, "sürünen kamulaştırma" olarak tanımlanıp tazminat yükümlülüğüne yol açabilecek.

MAI, NAFTA anlaşmasından farklı olarak yatırımcılara, devletler aleyhine doğrjudan doğruya dava açma hakkı tanınıyor ve bu amaçla bağlayıcı bir tahkim mekanizması kuruyor. Buna göre yatırımcılar, hükümetlere karşı yalnız uluslararası bir mahkeme heyetinde değil, ev sahibi ülkenin mahkemelerinde de dava açabiliyor. Buna karşılık hükümetler, yol açtıkları zarardan dolayı tekeller aleyhine dava açma hakkını elde edemiyor.

Anlaşma taslağına göre MAI hükümlerinin her türlü ihlali, "yatırımcılarda veya yatırımlarında kayıplara ya da zararlara yol açıyor (ya da yol açabilecek)" ise dava konusu olabiliyor. Bir yabancı şirketin dava ettiği hükümet, davayı kabul etmek zorunda. Antlaşma taslağı, mahkemelerin ev sahibi ülke yasalarına değil, MAI hükümlerine göre karar vermesini yükümlülük altına alıyor. Bütün hükümler "kesin" olacak ve "ülke mahkemelerinin kesin hükümleriymiş gibi" uygulanacak. (Bütün alıntılar için, bk. **Junge Welt,** 17.12.1997)

Daley'in diplomatik nezaketsizliğinin, T.C. devletinin de katkıda bulunduğu hangi süreçlerden cesaret aldığı bellidir.

Son zamanlarda dünyanın çeşitli ülkelerinde (kısmen Avrupa'da, daha çok Kuzey Amerika) MAI'a karşı bir "gerçekleri açıklama kampanyası" başlatılmış durumda. Ülkemizdeki demokratik kitle örgütlerine de, bir yandan hükümeti, MAI pazarlıklarındaki tutumu konusunda kamuoyuna bilgi vermeye zorlamak, bir yandan da sözkonusu uluslararası seferberliğin Türkiye ayağını oluşturmak görevi düşüyor.

* * *

İsrail işçi sınıfı da kervana katıldı

İsrail denince ne gelir aklınıza? Başkalarının yurdunda kurulmuş bir devlet. Filistinlilere karşı kurumsallaşmış ırkçılık. Tutsaklara işkence, Filistinliler arasında onur savaşına katılıp yargılananların evlerini bile yıkacak gaddar bir hukuk anlayışı. "Eretz İsrael" (Büyük İsrail) tutkusunun biçimlendirdiği bitmek tükenmek bilmeyen bir yayılmacılık. Gizli servislerin en kirlilerinden Mossad'ın ağır suçları. Daha son aylarda gün ışığına çıkan olaylara bakın: bir Mossad ajanının Suriye'nin İsrail'e saldırı hazırlığı içinde olduğu konusundaki uydurma "istihbaratı" yüzünden iki ülke savaşın eşiğine geliyor. Bundan bir süre önce Mossad'ın sağladığı "bilgi" temelinde Başbakan Netanyahu ABD'ye Irak'ın nükleer silah elde etmek üzere olduğu yolunda yalan "istihbarat" veriyor. Mossad ajanları Ürdün topraklarında bir Hamas liderini ortadan kaldırmak isterken yakalanıyor. Ve tabii en çarpıcısı: Mossad'ın geçtiğimiz dönemde İsrail'in başbakanının katledilmesinde parmağı olduğu tezi basında yoğun olarak yer alıyor. Ve nihayet, son dönemde Netanyahu yönetimi altında İsrail yeniden Filistinlileri savaşa kışkırtmaya yöneliyor.

Ama her toplum kendi içinde kendi karşıtına hayat verir. Bugüne kadar Filistinliler dışında İsrail'de tek kitlesel muhalefet, bütün politik ve ideolojik sınırlarına rağmen önemli bir işlev gören "Barış Şimdi" hareketiydi. Geçtiğimiz günlerde İsrail'in işçi sınıfı, Meksika'dan Fransa'ya, ABD'den Kore'ye, dünya çapında küreselleşmeye karşı ayağa kalkan emekçilerin kervanına katıldı. Histadrut konfederasyonuna bağlı 700 bin işçi beş gün boyunca, bize hiç de yabancı gelmeyen konularda, emeklilik haklarının korunması ve özelleştirmeye karşı neredeyse tam katılımla ülkeyi felç ettiler. Havaalanları, şehirlerarası otobüsler, bankalar, borsa, devlet daireleri durdu, elektrik, su ve telefonlar kesildi, çöpler toplanmadı. Hükümet İngiliz sömürgeciliği döneminden kalma olağanüstü durum yasalarına başvurduğu halde grevi kıramadı. Beş günün sonunda Maliye Bakanı Neeman, işçilerin bütün talepleri üzerine müzakereye girmeyi kabul edince genel grev şimdilik durduruldu. Şimdi geri adım atan Maliye Bakanı, işçileri Hamas "teröristleri"ne benzetmişti. Teşbihte hata olmaz! Kapitalist İsrail sadece yoksulluğa ve onursuzluğa mahkum etmeye çalıştığı genç Filistinlilerden değil, kazanılmış haklarından bile yoksun bırakmaya çalıştığı işçilerden de korksun!

Blair iş başında

Bir önceki Sınıf Belleği'nde Blair hükümetinin ilk bütçesini ele almış ve yaptığımız değerlendirmeyi oldukça iddialı bir öngörüyle sonlandırmıştık:

"(...) İşçi Partisi'nin bütçesi İngiltere'nin iktisadi sorunlarına yönelik

herhangi bir çözüm getirme şansına sahip değil. İktisadi koşulların kötüleşmesiyle ve iktisadi durgunluğun artmasıyla birlikte İşçi Partisi'ni iktidara taşıyan koalisyonun çatladığını göreceğiz." (**Sınıf Bilinci,** 19. Sayı, s. 25)

Bu "kehanet"imizin doğrulanacağını gösteren belirtilerin ortaya çıkması çok vakit almadı. 10 Aralık'ta İşçi Partisi'nin meclis grubu içinde Blair'e karşı ilk isyan gerçekleşti. İsyanı yaratan çocuğunu yanlız başına yetiştiren annelere yönelik sosyal yardımlarda kesinti yapılmasını öngören bir yasa tasarısıydı.

İşin başında bu projeyi benimsemeyen 120 İşçi Partili milletvekili bir karşı oy yazısının altına imza attılar. Ancak nihai hesaplaşma zamanı geldiğinde çoğu imzasını geri çekti ve geriye (herşeye rağmen küçümsenemeyecek sayıda) 47 milletvekili kaldı. Üstelik bu sırada 4 milletvekili böylesi bir projeyi destekleyenlerin çoğunlukta olduğu bir partide üye kalamayacaklarını belirterek istifalarını verdiler. (Ülkemizin "nadide" burjuva basını ise bu gelişmelerden tek kelimeyle olsun söz etmek zahmetine girmedi.)

Yasa tasarısını destekleyen İşçi Partisi milletvekilleri son derece kinik bir biçimde "kesilen yardım tutarı zaten çok önemli bir meblağ değildi" diyerek projeyi savundular Aslında kendi açılarından haklıydılar çünkü kesilen yardım tutarı onların maaşlarının sadece % 1.5'lik kısmına tekabül ediyordu. Oysa söz konusu kesinti tek çocuklu bir kadının toplam gelirinin 1/5'ini elinden almak anlamına geliyordu. Rakamlar bu derece açıkken İşçi Partisi merkezi utanmadan "bu yardımın tembelliği teşvik eder hale geldiğini" belirten açıklamalar yaptı.

Resmi istatistikler bile İngiltere'de 5 milyonu aşkın gencin aradığı halde iş bulamadığını gösteriyor. Buna part-time kölesi milyonlarca genci de eklediğimizde mevcut tablonun ne kadar karanlık ve iç karartıcı olduğu ortaya çıkıyor. İşçi Partisi bekar annelere süpermarketlerde, Mc Donald's vb. işyerlerinde haftada 16 saat çalışarak kesintiden doğacak gelir kayıplarını telafi etmeyi öneriyor. Ne var ki yine resmi istatistiklere göre yardımdan yararlanan 1.2 milyon kadın bunu istese de yapamayacak. Çünkü ortada yeterince iş yok.

Bu yasa tasarısı sadece bir ilk adım, bir başlangıç. Şimdi sırada 2 milyon engelli insana verilen yardımla, hastalık halinde verilen yardımların azaltılması var. Ancak Blair ve ekibinin işi her adımda biraz daha sorlaşacak çünkü İşçi Partisi'ni iktidara taşıyan toplumsal koalisyonda ilk çatlaklar belirdi ve derinleşmeye başladı.

Georges Marchais'nin ardından

Fransız Komünist Partisi'nin 1972 - 1994 yılları arasında, 22 yıl boyunca liderliğini yapmış olan Georges Marchais'nin 16 Kasım 1997'de ölümü hem yerli hem de yabancı burjuva basınında geniş sayılabilecek bir yer al-

dı. Burjuva basınının Marchais'nin ardından attığı başlıklar oldukça dokunaklıydı doğrusu: "Onurlu komünist öldü" "Son 'kızıl'ın ölümü" "Son muhafazakar komünist öldü" vb. **The Economist** daha da ileriye giderek Marchais'nin ölümünün 1989'da yıkılan Berlin Duvarıyla birlikte bir dönemin kapandığına tanıklık eden en önemli iki olaydan bir tanesi olduğunu yazdı. (**The Economist**, 22 Kasım 1997, s. 39) Burjuva basını neredeyse sözleşmiş gibi Marchais'nin Gorbaçov'un başlattığı reform sürecine ayak uydurmayı reddettiğini, modaya uygun bir biçimde Fransız Komünist Partisi'nin adını değiştirmek isteyenlere karşı çıktığını belirterek "Marchais: son Mohikan" esprisine uygun bir "duyarlılık" sergiledi.

Burjuva basınının Stalinistleri ya da neo-Stalinistleri "ortodoks Marksist" olarak tanımlamasının devrimci Marksistler açısından şaşırtıcı bir yanı yok. Ancak Marchais gibilerin tırnak içindeki ortodoksluğu ile gerçek ortodoks Marksizmin farkını göstermek, sosyalizmin içinde bulunduğu inandırıcılık bunalımını aşabilmesi için yaşamsal bir öneme sahip. Üstelik konu Georges Marchais olunca uzun tartışmalara girmeye gerek kalmıyor. İki örnek -Trotskist olsunlar veya olmasınlar- Marksizmin devrimci yorumunda ısrar edenler için durumun netleşmesini sağlayacaktır: Georges Marchais'nin liderliği altında Fransız Komünist Partisi 1976'da "proletarya diktatörlüğü"ne yaptığı bütün referansları programından çıkarttı. 1992'de ise Marchais partisini bir başka safradan daha kurtardı; "demokratik merkeziyetçilik" FKP'den kapı dışı edildi. (Elbette bürokratik merkeziyetçilik onu on yıllar önce fiilen kapı dışı etmişti ve içi boş bir retorik öğesi haline gelmiş olan demokratik merkeziyetçiliğin resmen tasfiyesinden sonra da bürokratik merkeziyetçilik FKP'de hükmünü hiçbir kesintiye uğramadan ifa etmeye devam etti.)

İnandırıcılık bunalımının kimi göstergeleri

Georges Marchais'nin FKP'nin başına geçtiğinde oy oranı % 20'nin üzerindeydi. Marchais partinin liderliğini bıraktığında ise oy oranı % 10'nun altına düşmüştü. Oy oranlarındaki azalışa koşut olarak partinin üye sayısı da yarım milyondan 150.000'e geriledi. Ve bugün FKP işçiler (özellikle de mavi yakalılar), entelektüeller ve gençlik tarafından neredeyse terkedilmiş durumda.

Stalinizm Sovyetler Birliği'nde iktidarı gaspetmiş olan bürokrasinin çıkarlarına uygun olarak proletarya diktatörlüğünün, yani geçiş döneminde bir işçi devletinin inşasının ortaya özel türde bir devlet -ortaya çıktığı andan itibaren körelmeye başlaması gereken ve sınıfsız sosyalist toplumda körelmiş olan bir devlet- olduğunu reddetti. Bu konuda bilinçli ve utanmadan yoksun bir dizi çarpıtma yapıldı. (Bu konuda yapılmış Stalinist tahrifata örnek olması amacıyla Konuk Yayınlarınca basılmış olan A. Laşin'in

Sosyalizm ve Devlet adlı kitabına bakabilir.)

Stalinizmin Marchais'nin de baş aktörleri arasında yer aldığı sözüm ona Avrupa komünistleri" olarak adlandırılan uzantıları ise "baba"larının bıraktığı yerden bir adım daha ilerleyerek önce proletarya diktatörlüğünden, yani geçiş döneminde bir işçi devletinin inşasından büsbütün vazgeçtiler ve hemen sonrasında da burjuva devletinin, (Marx'ın Paris Komünü'nü değerlendirirken kullandığı deyimle eski devlet makinesinin) parçalanması hedefini bir kenara koydular. Böylelikle çember tamamlanmış, Marx ve Lenin için kapitalizmden sosyalizme sıçrayışta vazgeçilmez olan üç öğe -burjuva devletinin parçalanışı, proletarya diktatörlüğünün inşası ve devletin sönümlenmesi yani patronsuz, generalsiz, bürokratsız sosyalizme ulaşılması- birbiri ardınca reddedilmiş oluyordu.

Ernest Mandel'in haklı olarak isyan ettiği gibi;

"(...) tarihi gidiş şöyle oldu: Marxist olmayan bir dogmadan, siyasetin yön verdiği bir dogmadan yola çıkıldı. 'Sosyalist devlet' diye bir şey olduğu, dolayısıyla bir de sosyalist devletler topluluğu olduğu yolundaki dogmaydı bu. Derken bu dogmayı Marxist Ortodoksluk diye satmaya kalkıştılar. Sonunda olayı yüzlerine gözlerine bulaştırdılar. Sonra da sözüm ona 'Marxizmin bunalımı' çıkageldi." (Ernest Mandel - Johannes Agnoli; **Çağdaş Toplum ve Marksizm,** çev. Nail Satlıgan, Kardelen Yay., İst., 1993, s. 10.)

Stalinizmin revizyonizmini belirtik hale getiren "Avrupa komünistleri" kapitalist üretim tarzını devirme hedefinden bugün pek çok gencin sandığı gibi Gorbaçov'un liderliği döneminde vazgeçmediler. Onlar popüler oldukları 1970'li yıllarda da (aslına bakarsanız çok daha öncesinde de) kapitalizmi olsa olsa reforma uğratmayı, daha uyumlu işleyen bir düzen haline getirmeyi öngörüyorlardı. Örneğin 1972 yılında FKP'nin Georges Marchais'nin liderliğinde Sosyalist Parti ile yapmış olduğu ittifak bunu tartışmaya yer bırakmayacak biçimde ortaya koymaktadır. (Bu ittifakla ilgili olarak da Konuk Yayınlarınca basılmış olan **Fransız Solunun Ortak Hükümet Programı**'na bakabilir.)

FKP'nin yeni sloganları

Bir zamanlar	**şimdi**
Kapitalist sömürü	Paranın egemenliği
Sosyalizme geçiş	kapitalizmin ötesine geçmek
İşçi sınıfının partisi	yeni komünist rol

Kaynak: ***International Viewpoint****, Ocak 1997, Sayı: 282, s. 19*

Kısacası Georges Marchais Stalinizmin önde gelen isimlerinden bir tanesiydi ve 73 yaşında yerini Robert Hue'ye bıraktıktan sonra FKP'nin politbürosunda yer almaya devam etti. Ve 77 yaşında öldüğünde partisinin

ana gövdesinin Sosyalist Parti'nin sol kanadıyla hiçbir ayırt edici yanı kalmamıştı.

Rudolf Bahro'nun ardından

Rudolf Bahro 5 Aralık günü Berlin'de, 62 yaşındayken öldü. Bahro'nun adının 1970'li yılların ikinci yarısında dünya çapında duyulmasına yol açan, o dönemin Demokratik Almanya'sında, bu ülkenin komünist partisinin (Almanya Sosyalist Birlik Partisi) bir üyesi ve sendikalarda, basında, sanayiin sevk ve idaresinde görev almış seçkin bir "kadro" iken, bürokratik "sosyalizm"in Marksist bir eleştisini geliştiren bir kitap yazmış (**Die Alternative: Zur Kritik des real existierenden Sozialismus,** Frankfurt am Main, Europaische Verlagsanstalt, 1977) ve hemen arkasından, emperyalist ülkeler hesabına casusluk yaptığı(!) suçlamasıyla hapse atılmış olmasıydı.

O dönemde, doğu bloku ülkelerinden komünist ve Marksist bir rejim muhalifi çıkması son derece nadirdi. Batı, özellikle de Batı Alman medyası olayın üzerine gitti. Federal Almanya'nın ünlü **Spiegel** dergisi, haftalarca Bahro'nun Batı'ya kaçırılmış kitabından parçaları tefrika etti. Ama batı medyasının ilgisi çok geçmeden söndü. Ne de olsa Bahro'nun gözünde "reel sosyalizm"in "alternatif"i kesinlikle kapitalizm değil, Marksist temeller üzerinde hayatiyetine yeniden kavuşmuş komünizmdi.

Bahro'ya sahip çıkan, ona yöneltilen iftiralara karşı koyup serbest bırakılması için mücadele edenler Batı'nın resmi komünist partileri dışındaki Marksist çevreler oldu. Bu doğal bir dayanışmaydı. Ama Bahro'nun yapıtı, salt teorik ve pratik öneminden dolayı da uzun süre batılı Marksistlerin gündeminden inmedi. **Die Alternative** derin bir teorik birikim ile kapitalizm sonrası bürokratik toplumların en gelişmiş olanlarının birinde hem ekonomi hem de siyaset düzleminde edinilmiş zengin tecrübelerin yetkin bir senteziydi. Ernest Mandel, Bahro'nun kitabını, **İhanete Uğrayan Devrim**'den beri doğu blokundan çıkmış "en önemli teorik yapıt" (**Echoes in Eastern Europe, From Stalinism to Eurocommunism: The Bitter Fruits of "Socialisim in One Country"**, çev. Jon Rothschild, London, NLB, 1978, s. 100) olarak niteledi. Bahro'nun teorik çabasını muhteşem kılan, Doğu Almanya'nın baskıcı koşulları ve sansür yüzünden en az elli yıllık bütün bir Marksist muhalefet geleneğinin ürünlerinden yararlanma olanağından yoksun bulunmasına karşın, özellikle kapitalizm sonrası ülkelerin toplum biçimlerinin tanımlanmasında bu geleneğe çok yaklaşmış olmasıdır.

Bu, onun, iyi bir Marksist olduğu ölçüde tutarlı bir maddeci olduğu evreydi. Bir yandan yeniden üretim sürecinin bütün yönlerini kapsayacak ve bir "komünler" federasyonu üzerine kurulacak genelleşmiş bir öz yönetim

sistemini savunuyor, öbür yandan dikey iş bölümüne karşı köklü bir mücadelenin araçları olarak, mekanik ve tekrara dayalı çalışma süresinin kısaltılması ve 23 yaşına kadar zorunlu eğitimi öngörüyordu. Bahro'ya göre, toplumsal ürünün tüketim fonları ve gerçekleşme sonuçları, fiyatlar yerine çalışma saatleri cinsinden hesaplanmalıydı. Bireysel üretim kotaları ve parça başı iş elbette kaldırılmalıydı. Yeniden üretim, "basit yeniden üretim"e ağırlık verilerek uyumlaştırılmalı, "teknolojik yenilik" süreci köklü bir dönüşüme uğratılmalı, üreticilerin çalışma zamanının azaltılıp tüketicilerin yaşam kalitesinin yükseltilmesine yöneltilmeliydi. Nihayet yirmi yıl öncesi için parlak bir ileri görüş örneği: İktisadi, siyasal ve kültürel bilgi alanında "devlet sırları" bütünüyle ilga edilecek, merkezi bilgi kaynakları, telefon yoluyla bağlanacak bilgisayarlar - yani "modem" teknolojisi - aracılığıyla bütün yurttaşların kullanımına açılacaktı.

Evet, Bahro'nun görüşleri anti-bürokratik Marksizm geleneğinin çizgisine çok yakındı. Ama arada önemli ayrılıklar vardı. Bunlar, işçi sınıfını devrimci potansiyeli ile "sanayi uygarlığı" ile bürokrasi ve devlet arasındaki ilişki noktalarında yoğunlaşıyordu.

1979'da Bahro'nun hapisten kurtarılması için başlatılmış uluslararası kampanya, sonuç vermiş, Bahro Batı Almanya'ya geçmişti. Bahro'nun Batılı yoldaşlarıyla diyalog içinde sosyalizmin kuruluşunun Marksist teorisine önemli katkılarda bulunmasını beklemek gerekirdi. Ne yazık ki öyle olmadı. Bahro'nun Batı'da geçirdiği yıllar, Marksizm açısından büyük bir kayıp, kendisi açısından tam bir trajedidir.

Bahro'ya göre devlet, sınıfsal karakteri ne olursa olsun uygarlığın biricik itici gücü, motoruydu. "Sanayi" toplumu, bir bütün olarak yeniden üretimi tehlikeye atmadan, bir başka deyişle, üretici güçlerin mevcut gelişme düzeyinde büyük bir gerilemeyi göze almadan, devlet aygıtından vazgeçemezdi. Teknolojik bir zorunluluk, yani "şeylerin yönetimi" ile bu zorunluluğun beraberinde getirdiği toplumsal iş bölümündeki ayrıcalıklı konumların, kemikleşmiş bir kastın kapalı av haline gelmesi, yani "insanlara hükmedilmesi" arasında, ta Engels'ten beri yapılmış olan ayrım, Bahro'yu bu noktada anti-bürokratik bir siyasal devrim savunusuna götürebilirdi. Ama böyle bir devrimin öznesi kim olacaktı? Bahro'nun doğduğu Doğu Almanya, sosyalizm tarihinin en büyük yenilgisinin (Nazizm) II. Dünya Savaşı sonrasındaki bürokratik tahakkümün etkisiyle birleşmesi sonunda, işçi sınıfının, benzeri görülmemiş bir atomlaşmaya uğradığı bir ülkeydi. Hapisliğinden sonra gittiği Batı Almanya'da Bahro'yu işçi sınıfının devrimci bir potansiyeli olduğuna ikna edemezdi. Bahro, bürokrasiden kurtulmanın çaresini, "endüstriyalizm"den vazgeçmekte buldu. Yeşiller Partisi'nin kurucu üyeleri arasında yer aldı. Bundan sonrası Bahro için tam bir hayal kırıklıkları silsilesidir. Yeşiller'in sistemle bütünleştiklerini söyleyerek, 1982-84 arasında genel yönetim kurulu üyeliğini yaptığı bu partiden ayrıldı. Bu sırada felsefi maddecilikten enikonu kopmuş, hızla gizemci bir içrekçiliğe ya da "tinselliğe" sürüklenmekteydi. Tinsellik ile so-

fu bir dinsellik arasında Çin Seddi olmadığını Bahro'nun o dönemdeki düşünsel güzergahı gösterecektir. Önce Amerika'ya giderek. Budizmden esinlenmiş bir tarikatın şarlatan şeyhi, daha doğrusu "guru"su olan Bhagwan'a kapılanır gibi oldu. Bhagwan ve müritlerinin. Rolls Royce arabalara ve her türlü lükse olan düşkünlüğünü görünce Federal Almanya'ya döndü. Orada Neo-nazi çevrelerle tehlikeli bir yakınlık içinde bir "kır komünleri" hareketi başlattı. 1987'de, yetmişli yılların Bahro'suna hiç yakışmayan şu satırları kaleme aldı: "Hiçbir düşünce yeni bir 1933'ten (Hitler'in iktidara gelişi) daha iğrenç olamaz mı sahiden? Oysa bizi kurtaracak olan tam da budur. Ökopax (ekolojik barış) hareketi, Nazi hareketinden bu yana ilk Alman halk hareketidir. Bu hareket, Hitler'in günahlarını da affetmek (miterlösen) zorundadır." (Bu cümle Bahro'nun ikinci temel kitabı **Logik der Rettung**'dan. Bahro'nun yazılarını **Nasıl Sosyalizm? Hangi Yeşil? Niçin Tinsellik?** başlığıyla çevirip yayıma hazırlayan Tanıl Bora, Bahro'yu hayatı boyunca sosyalizme bağlı kalan birisi gibi göstermek gayretkeşliği içinde, bu kitaptan parçalara yer vermesine karşın, Bahro'nun Hitler duygudaşlığını örtbas etmeyi tercih etmiş. 2. b., İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1996.)

Bahro'ya göre tribü (Stamm, aşiret, kabile, oymak) bilinci sınıf bilincinden daha derindi; ulusal sorun da, sınıf sorunundan daha derin temellere dayanan bir nesnel gerçeklikti. Yeşiller, ulusal etkilerini ıskaladıkları için kendisini hayal kırıklığına uğratmışlardı. Aslında halkın derinliklerinde bir "yeşil Adolf (Hitler)" özlemi vardı. Sol ise, yeşil bir Adolf'un bilinenden bambaşka bir Adolf olacağını kavrayacağı yerde bundan korkuyordu. Ekolojik felaketten sakınmak için "ulusal-otoriter" yapıların zorunlu olduğunun bilincine varamayan ve "tinselci" bakış açısını reddeden bir sol, "Alman halk tini"ni temsil edemezdi. Kolayca farkına varılacağı gibi, Bahro'nun terk ettiği yalnız Yeşiller değildi; sosyalizm içinde, bütün bir soldu.

Haksızlık etmemek için, belirtmeden geçmeyeyim: Bahro, hiçbir zaman ikbal peşinde koşmadı. Doğu Alman "politbürokrasi"si içinde yükselmek yerine hapse girdi. Yeşiller'den kopuşu "kurulu düzen"e de bir reddiyeydi. Son olarak geçen yıl, Doğu Almanya'dayken kendisini yargılayan yargıçların Birleşik Almanya'da yargılanmasını "zafer kazananın yargı hakkı" diye kınadı. Ruhaniyetini ruhbaniyetle birleştirdi: Kan kanseri hastası olduğu son yıllarında münzevi bir keşiş hayatı yaşadı.

Anwar Shaikh ve John Weeks'le görüşme*

Sınıf Bilinci: *Söze Amerikan işçi hareketindeki son gelişmelerle başlamak istiyorum. Çünkü Türkiye solu hem bu konuda yetersiz bilgiye sahip, hem de ABD, deyim yerindeyse, emperyalizmin karargâhı olduğu için buralardaki gelişmeler karşısında oldukça kuşkulu. Öyle görünüyor ki UPS grevinde kazanılan başarı Amerikan işçi sınıfı hareketinde bir canlanma olduğunu gösteriyor, değil mi? Sence bu grevin önemi nedir?*

Anwar Shaikh: Bence bu grevin en çarpıcı yönü çok uzun bir zamandan beri ilk kez kamuoyunun çoğunluğunun grevi desteklemiş olması. Bunun ilginç tarafı kamuoyunun eğilimi ile işçilerin çıkarları arasında bir örtüşmenin belirmiş olması. Genellikle bunun tersi olur. Reagan döneminde sendikaları bir sürü toplumsal sorunun nedeni olarak görme tavrı yaygındı. Hatta işçilerin arasında bile sendikalara karşı hatırı sayılır bir muhalefet vardı. Bu durumun iki temel göstergesi var: Birincisi, çok uzun bir süre boyunca sendika üyeliğinin dramatik bir düşüş göstermesi; ikincisi de,

* Anwar Shaikh, dünyanın en önemli Marksist iktisatçılarından biridir. Pakistan asıllıdır ama New York'ta bulunan New School for Social Research adlı üniversitede öğretim üyesidir. Türkçe'de iki makalesi yayınlanmıştır: "Günümüz Dünya Bunalımı: Nedenleri ve Anlamı", **Onbirinci Tez,** 1 Kasım 1985 ve "Bunalım Kuramlarının Tarihine Giriş", **Dünya Kapitalizminin Bunalımı,** Nail Satlıgan / Sungur Savran (der.), Alan Yayıncılık, İstanbul. John Weeks emperyalizm ve azgelişmişlik konularında önde gelen bir Marksist teorisyendir. Amerikalıdır, ama bir süredir Londra Üniversitesi'ne bağlı SOAS'ta (School of Oriental and African Studies - Şarkiyat ve Afrika Araştırmaları Okulu) öğretim üyeliği yapıyor. Tom Bottomore'un editörlüğünde yayınlanmış olan **Marksist Düşünce Sözlüğü**'nde (İletişim Yayınları, İstanbul) her iki yazarın da yazmış olduğu maddeler vardır. Shaikh ve Weeks, Eylül 1997'de Ortadoğu Teknik Üniversitesi İktisat Fakültesi tarafından düzenlenen İktisat Konferansı'na davetli olarak Türkiye'ye gelmişler, İstanbul'da da İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti'nde birer konuşma yapmışlardır. Burada yayınlanmakta olan görüşmeyi **Sınıf Bilinci** adına Nail Satlıgan ve Sungur Savran gerçekleştirmiştir.

gene çok uzun bir süre boyunca reel ücretlerin dramatik bir azalış göstermesiydi. Dolayısıyla gerçekten çarpıcı bir yeni durumla karşı karşıyayız. Bence bu, AFL-CIO'da, ayrıca bir dizi kesimdeki sendikalarda yeni sendikal önderliklerin iş başına gelmesinden kaynaklanıyor. Bu gelişmeler içinde John Sweeney'nin AFL-CIO başkanlığına yükselmesi belirleyici bir anlam taşıyor. Çünkü kendisi kararlı bir kişi, tabandan geliyor, en azından şimdilik bir sendika bürokratı değil ve sendika hareketinin Amerika haritasındaki yerini yeniden almasını amaçlıyor. Bununla birlikte kendisinin vizyonu Amerikan işçi hareketinin Demokrat Partiyle ittifak içinde olması, yoksa sol bir güç haline gelmesi değil. Sürecin nereye doğru gideceği henüz belli değil. Sweeney elini aydınlara uzattı. Bu uzun bir zamandan beri ilk kez oluyor.

Reagan döneminde sendikaları bir sürü toplumsal sorunun nedeni olarak görme tavrı yaygındı. Hatta işçilerin arasında bile sendikalara karşı hatırı sayılır bir muhalefet vardı. Bu durumun iki temel göstergesi var: Birincisi, çok uzun bir süre boyunca sendika üyeliğinin dramatik bir düşüş göstermesi; ikincisi de, gene çok uzun bir süre boyunca reel ücretlerin dramatik bir azalış göstermesiydi.

Benim kişisel tarihim savaş karşıtlığı günlerine uzanır. Bu, sendikalar ile aydınların zıt taraflarda oldukları bir dönemdi. İşçilerden epey korkardık, gösterilere karşı düşmanca bir tutum alacakları açısından vb. Dolayısıyla Sweeney'nin iki üç yıl öncesinden başlayarak ülkenin her tarafında işçiler ile aydınları bir araya getiren toplantılar düzenlemesi son derece çarpıcı bir gelişme. Bu toplantı dizisi Columbia Üniversitesinde yapılan bir toplantıyla doruğa ulaştı. Üstelik bu toplantı dizisi çok iyi duyurulmuş da değildi. Gene de o kadar çok insan toplandı ki katılanlar salonlara sığmadılar. Dışarıya hoparlörler kondu. Öğrenciler, işçi mücadelelerine katılmış ya da ilgi duymuş insanlar Amerikan işçi hareketinin ve ilerici aydın kesiminin belli başlı liderlerini dinlemeye geldiler.

Sweeney'nin başlattığı başka bir girişim de bir toplumsal olay olarak önem taşır. Sweeney "union summer" adıyla bir eğitim çalışması başlattı. Buraya katılan öğrenciler sendikal sorunlar, sendikal örgütlenme konusunda dersler görüyorlar. Sweeney böylece işçi hareketine bir öğrenci katkısı sağlamış oldu ki böyle bir şeyi gerçekten hayatım boyunca hatırlamıyorum.

Bütün bunlar gerçekten heyecan verici şeyler. Gene de bunlara tarihî bir perspektif içinde bakmak gerekir. Bu olanlar, eski etkisini neredeyse tamamen kaybetmiş olan sendika hareketinin yeniden toparlanmasını amaçlıyor. Ama yeni bir toplumsal gündem yaratmayı amaçladığı söylenemez. Ve işçi hareketinin pazılarını şişirmenin dışında bir nihaî siyasal amacı olup olmadığı hiç belli değil.

Sınıf Bilinci: *UPS grevine yarım gün çalışan işçiler de katılmışlardı. Aslında grevdeki başlıca anlaşmazlık noktalarından biri de buydu. Bu olağanüstü bir şey. Bunu burjuvazinin bütün dünyada benimsemiş olduğu esneklik çizgisine karşı bir başkaldırmanın başlangıcı olarak görür müydün?*

Anwar Shaikh: O kadar iyimser olamıyorum. Bunun yarım gün çalışmanın işçi açısından müthiş bir yük olduğunu açıklığa kavuşturmaya dönük bir çaba olduğu, yarım gün çalışmanın iyi bir şey olduğu, çünkü geriye kalan zamanda işçinin başka şeylere, örneğin işsiz kalmaya vakit ayırabileceği yolundaki büyük burjuvazinin saçma retoriğine darbe indirdiği kuşkusuz. Aslında kamuoyunun en duyarlı olduğu nokta da buydu. Hatırladığım kadarıyla kamuoyunun yüzde 59'u yarım gün çalışan işçilerin daha sürekli bir iş edinme yolundaki bu taleplerini destekledi. Sanıyorum ki Amerikan ekonomisinde olup bitenler, giderek daha çok insanın yarım gün çalışan işçiler haline gelmesine ya da yarım gün çalışmanın, yedek sanayi ordusunun gelgitlerine göre işten atılıp tekrar işe alınmanın ne demek olduğunun bilincine varmasını sağladı. Ve sanıyorum halkı uyandıran bu oldu. Muhtemelen UPS yönetiminin sonunda teslim olmasını da bu sağladı. Bu konuda kamuoyunu daha fazla karşılarına alamayacaklarını gördüler. Aynı şey kurnaz ve alabildiğine ilkesiz bir siyasetçi olan Clinton'ı da greve müdahale etmenin kendi yararına olmayacağına ikna etti. Kamuoyu yoklamasının sonucu da tam o sırada açıklanmıştı. Böylece Ronald Reagan ile başlayan, hükümetlerin sermaye lehine müdahaleleri zinciri kırılmış oldu. Ne var ki bunun genel bir zafer anlamına geldiğini sanmıyorum. Çünkü arada özellikle ülkenin güneyinde yenilgiye uğrayan bir dizi sendikal örgütlenme çabası var. Sendika hareketindeki dostlarım aynı dönemde önemli birtakım yenilgilerden de söz ediyorlar. Yani bu sadece umut veren bir başlangıç.

Sınıf Bilinci: *Sweeney'nin işçi hareketinde yeni bir evreyi başlatmış olmakla birlikte tercihini Demokrat Partiden yana yaptığını söyledin. Bir de bir süre önce kurulmuş Emek Partisi (Labor Party) var. Bu konuda biraz bilgi verebilir misin? Nasıl kuruldu, ne gibi politika önerileri var? vb.*

Anwar Shaikh: İşçi hareketi içinde geçmişte birtakım tecrübeler kazanmış olan ve ABD tarihinde, bir işçi partisinin uzun süredir mevcut olmaması anlamında bir boşluk olduğunu hisseden oldukça küçük bir grup olduğunu söylemek sanırım yanlış olmaz. Amerika'da "emek" adını taşıyan bazı partiler oldu: U.S. Labor Party, Socialist Labor Party, Socialist Workers' Party, Progressive Labor Party gibi. Ancak bu, savaş sonrası dönemde bir işçi partisi fikri etrafında ilk kez bir tür koalisyonun oluşması anlamına geliyor. Gördüklerimden anladığım kadarıyla Parti bir siyasal gündeme doğru el yordamıyla ilerlemeye çalışıyor. Bildiğim kadarıyla sosyalist bir parti değil. Yani şu anki model Avrupa anlamında bir sosyal de-

Göründüğü kadarıyla Labor Party'nin sendika militanları arasında daha geniş bir tabanı var. Gene de tarihî açıdan bakacak olursak Partinin aday göstermek için oldukça uzun bir zamana ihtiyacı olacağı anlaşılıyor. Tabanı yeterince geniş değil, örgütlenme kurultayı bir buçuk yıl önce yapıldı ve sanırım fazla parası yok. Yani doğru dürüst harekete geçmesi için daha çok zaman geçmesi gerekecek.

mokrat parti ile henüz işlenip geliştirilmekte olan bir sosyalist parti arasında bir yerde. İşçi sınıfının üyelerinin çoğunun bu partinin varlığından haberdar olmadığını söylemek sanırım yanlış olmaz. Partiye büyük bir yakınlık duyacakları da söylenemez. Çünkü tabanı hâlâ büyük ölçüde işçi hareketinin ve aydınların ilerici mensuplarından oluşuyor. Öte yandan mücadeleci bir grup ve bu bakımdan, çok daha ağırlıklı olarak akademik gelenekten gelen insanlar tarafından kurulmuş bir tür ilerici bir parti olan New Party gibi başka bazı partilerden ayrılıyor. Göründüğü kadarıyla Labor Party'nin sendika militanları arasında daha geniş bir tabanı var. Gene de tarihî açıdan bakacak olursak Partinin aday göstermek için oldukça uzun bir zamana ihtiyacı olacağı anlaşılıyor. Tabanı yeterince geniş değil, örgütlenme kurultayı bir buçuk yıl önce yapıldı ve sanırım fazla parası yok. Yani doğru dürüst harekete geçmesi için daha çok zaman geçmesi gerekecek. Tabii seçim kampanyasının Parti çalışmalarının merkezinde mi yer alacağı, yoksa başka konular çevresinde mi örgütlenmeye çalışılacağı da ilerde kararlaştırılması gereken can alıcı bir konu.

Sweeney'nin bir konuşmasına katılmıştım. Orada Labor Party üyeleri ve başka partilerin üyeleri tarafından neden Demokrat Parti adaylarını desteklediği kendisine soruldu. Cevabı şu oldu: "Örgütlenmek için yalnız bir yılımız vardı. Bu da aday çıkarmak, hatta başka gruplarla ittifaklara girmek için yeterli bir süre değildir. O yüzden stratejimiz şimdilik şu olacak: hangi partiden olurlarsa olsunlar emekten yana adayları ödüllendirmek, emeğe karşı olan adayları ise cezalandırmak." Demokratların ve Cumhuriyetçilerin tepkilerine bakacak olursak Cumhuriyetçilerin buna çok bozulduklarını söyleyebiliriz. Çünkü iki partinin adaylarının kazanma şansının çok yakın oldukları bir dizi yerde, işçi parası ve desteği son anda Demokratların imdadına yetişti. Gene de ayakta kalmasını bildiler. Ama bu destek onlara pahalıya mal oldu. Bunu kendileri de teslim ettiler ve Amerikan işçi hareketini "haksız nüfuz" dedikleri bu desteğe karşı durmaya çağırmak için bir kampanya başlatacaklarını açıkladılar. Sweeney çok pratik bir adam. Kendi yararına olduğu takdirde Cumhuriyetçiler ile Demokratlar da dahil, bir çeşit neo-liberal bir kampla ilerde ittifak kurması pekâlâ mümkündür. Ama şimdilik böyle bir şeyi gündeme getirmiş değil.

Sınıf Bilinci: *"Neo-liberal" terimini kullanırken bunu her halde Ameri-*

ka'daki anlamında kullanıyorsun. Avrupa'daki anlamında değil.

Anwar Shaikh: Doğru. Amerika'daki anlamında.

Sınıf Bilinci: *Okyanusu geçsek mi? John. Thatcher'cılık (ve Muhafazakâr iktidar) sona ermişken İngiliz işçi hareketinin o dönemde yediği darbelerin etkisinden yakın gelecekte kurtulması olasılığını nasıl görüyorsun? Daha genel olarak kıt'a Avrupa'sında, özellikle işçi hareketinin görece daha faal olduğu Fransa, İtalya gibi yerlerdeki durumu nasıl değerlendiriyorsun?*

John Weeks: Bu soru bana İngiltere'de 1984-85 yıllarında yer alan maden işçileri grevi sırasındaki bir anekdotu hatırlattı. Arthur Scargill, bir sendika danışmanına greve çıkıp çıkmama konusundaki fikrini soracak olmuş. Danışman "Yoldaş, bu soruya cevap vermek için bir metaın iki yüzü olduğunu hatırlamak gerek: kullanım değeri ve mübadele değeri" diye söze başlamış. Ben de Thatcher dönemini yorumlamak için biraz buna benzer bir tahlilî arka plan çizme ihtiyacı duyuyorum. Thatcher'dan önce işçi hareketi için, patronlar için ve başka toplumsal güçler için kurumlaşmış birer rol öngören bir çerçeve vardı. Thatcher için yapılan yaygın yorum şu: Thatcher bu "toplumsal anlaşma"yı bozdu ve farklı "toplumsal ortaklar" için iş birlikçi bir rolden deyim yerindeyse karşıtlaşmacı bir role geçti. Ben buna katılıyorum. Ama bunun bir bağlam içerisine yerleştirilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Benim Marx'ın kapitalist gelişme teorisine yaklaşımım şöyle: Kapitalizm ilkin bir mutlak artık değer üretimi döneminden geçer. Bu dönemde artık değeri, kârları artırmanın başlıca yolu iş gününü uzatmak, ücretleri aşağı doğru bastırmak gibi oldukça zalim yöntemlerdir. Daha sonra göreli artık değer üretimi dönemine geçilir ki bu dönemde işçi sınıfı iş gününün sınırlandırılması gibi birtakım kazanımlar elde etmiştir. Bunları Marx I. ciltte çok duru bir biçimde anlatır. Sanıyorum ki Batı'daki Marksistlerin çoğu mutlak artık değer üretimi döneminin geride kaldığına inanmışlardı. Nasıl feodalizm geride kalmışsa mutlak artık değer üretimi de geride kalmıştı ve sonsuza kadar bu uzlaştırmacı tarzın içinde kalacaktık. Ta ki sosyalist devrim ya da her neyse gelip çatana kadar. Öğrenmemiz gereken bir şey varsa o da emeğin sağladığı ve 19. yüzyıla kadar uzanan bu kazanımların, iş gününün sınırlandırılması, toplumsal ücret öğeleri, örgütlenme hakkının vb. sonsuza kadar kazanılmış haklar olmadığıdır. Bunlar uğrunda ara-

Öğrenmemiz gereken bir şey varsa o da emeğin sağladığı ve 19. yüzyıla kadar uzanan bu kazanımların, iş gününün sınırlandırılması, toplumsal ücret öğeleri, örgütlenme hakkının vb. sonsuza kadar kazanılmış haklar olmadığıdır. Bunlar uğrunda aralıksız mücadele etmek gerekir.

lıksız mücadele etmek gerekir.

Ve aslında Anwar ile daha önce tartıştığımız gibi kapitalizmin tarihine bakarsak Batı'da bu uzlaştırmacı, iş birlikçi rejimin oldukça kısa bir döneme sıkıştığını görürüz: ABD'de 1930'ların ortalarından 1970'lerin ortalarına kadar, ABD'nin sınaî sendikası olan CIO'nun, Congress of Industrial Organizations'ın, yükselişinden 1970'lerin ikinci yarısındaki sendikaları bastırma dönemine kadar geçen kırk yıllık bir süre. Sanırım bu iş birlikçi dönem Britanya'da biraz daha geç, II. Dünya Savaşı sırasında başladı. Çünkü İşçi Partisi hükümetleri dahil, daha önceki hükûmetler oldukça emek karşıtıydı. Ve bu dönem gene biraz daha geç, 1970'lerin sonlarında Thatcher ile birlikte sona erdi. Bu birinci noktaydı.

İkinci nokta da şu: Blair hükümetinin neler yapabileceğini anlamak için Thatcher'ın neler yaptığını anlamamız gerekiyor. Thatcher'ın yaptığı muhafazakâr bir iktisat siyasetinden, emek esnekliğinden falan öte bir şeydi. O, son derece güçlü faşist öğeleri olan bir süreci geliştirdi. "Faşist" kelimesini gevşek değil, sarih bir biçimde kullanıyorum. Başlıca amaç faşizmin merkezî karakteristiği olan, işçi sınıfın zayıflatmaktı. Sermayeyi özgür kılmak, halkı siyaset dışına itmekti -bu da faşizmin bir başka çok önemli veçhesi. Ekonomide biçimsel demokrasiyi azaltmaktı. Thatcher bunu yapmakta çok etkili oldu. Çeşitli yöntemlerle yerel yönetimlerin rolünü azalttı, Ulusal Sağlık Hizmeti, eğitim sistemi gibi şeyleri QUANGO[1] denen yarı hükümet organlarına bağlı kılarak bu kurumların kamuya hesap verme sorumluluğunu azalttı. Böylece çok geniş bir devlet kesimi biçimsel sorumluluktan, parlamentoya karşı sorumlu olmaktan çıkarılmış oldu. Böylece beş yılda bir seçimler yoluyla onaylanacak bir diktatörlük sistemi kurulmuş oldu. Son Muhafazakâr iktidarlar sırasında olanlar sanırım böyle özetlenebilir. Fazla ileri gitmek istemiyorum, ama Nazi rejimi ile İtalya'daki faşist rejim üzerine yapılan son çalışmalar da buna benzer bir kalıba işaret ediyor. Bir başka deyişle, bu rejimler bütün emirlerin yukardan verilmesi anlamında totaliter değildi. Lider ruh halini saptıyor, aşağıdakiler de o doğrultuda gittikleri sürece asla fazla sert, fazla antidemokratik oldukları gerekçesiyle eleştirilmeyeceklerini biliyorlardı. Thatcher tarafından kurulan ve Major tarafından sürdürülen ilişkiler aşağı yukarı böyleydi.

Her neyse, şimdi İşçi Partisi hükûmetinin seçilmesine gelelim. Bu yorumdan hareketle bir dizi konuda iyimser olabiliriz; bir dizi konuda ise o kadar iyimser olamayız. Sanıyorum ki İşçi Partisi hükümeti, Thatcher'ın azaltmış olduğu biçimsel sorumluluğa, biçimsel burjuva demokrasisine yeniden dönülmesi için üyelerinin ağır baskısı altında olacak. Arada vali yerine seçilmiş belediye başkanları, İskoçya ve Galler'de meclisler gibi düşük profilli şeyler de var. Ama İşçi Partisi açısından hâlâ önemli olan bir

1. QUANGO (Quasi NGO) "devlet ya da hükümet dışı örgüt" benzeri anlamında son dönemde kullanılan bir terim.

ilke kamuya hesap verme zorunluluğu, şeffaflık. Bu konuda iyimserim. Çünkü bu kamu görevlilerini ve sermayeyi meşru eleştiriye açacak ki Thatcher döneminde böyle bir şey söz konusu değildi.

Sınıf Bilinci: *Ya sendikalar?*

John Weeks: Şimdi onlara geliyorum. Geriye baktığımızda İngiliz sendika hareketinin stratejisi açısından büyük bir hata yaptığını söyleyebiliriz sanırım. I. Dünya Savaşı öncesinden başlayarak bu hareketin stratejisi biçimsel, yasal güvenceler peşinde koşmamak oldu. Ayrıntılarına girmek istemiyorum, ama bu konuda önemli bir ideolojik tartışma yaşandı. Sonuç olarak şu görüş ağır bastı: Hiçbir zaman hükümete bel bağlamayalım. Onlar verdiklerini geri alırlar. Bize gerekli olan güçlü ve örgütlü bir sendika hareketidir. Dolayısıyla Büyük Britanya'da örgütlenme hakkını güvence altına alan yasalar olmadı. Çalışma yasaları vardı, ama ABD'deki gibi değil; Ulusal Çalışma İlişkileri Kurulu (National Labor Relations Board) gibi bir iş mahkemesi yoktu. 1950'lerde, '60'larda, 1970'lerin sonlarına kadar bu durum bir sorun yaratmadı. Tersine bu, İngiliz sendika hareketinin gücünün bir parçası gibi görünüyordu. İngiliz sendika liderleri, ABD'ye geldiklerinde Ulusal Çalışma İlişkileri Yasası (National Labor Relations Act)'nın aslında emeğe yardımcı olan, emeği özgürleştiren bir şey olmadığını, yapılabilecekleri kısıtlayan bir şey olduğunu söylerlerdi.

Rönesans döneminin ünlü İngiliz hukukçusu Thomas More "Yasalar olmazsa şeytana çıplak yakalanırsınız." demişti. Nitekim Thatcher iş başına gelince İngiliz sendikaları onun neler yapabileceğini, bu konuda ne kadar gözü kara olduğunu gördü. Ardından Thatcher yasalar yapmaya başladı. Ve bu yasalar emeğe çok karşıydı. En önemlisi "ikincil boykot" ve "ikincil grev gözcülüğü"nün kaldırılması oldu. Böylesi ABD'de bile görülmüş şey değildi. Amerikan sendika hareketi ne kadar zayıf olursa olsun Amerika'da bir greve taraf olmayan bir sendikanın greve müdahale edip grev yapan sendikayı desteklemesi yasalara aykırı değildir. Thatcher bunu önleyen yasalar getirdi. Blair bu yasayı kaldıracağını söyledi. Ayrıca örgütlenme hakkını güvence altına alacak bir yasa çıkaracağını söyledi. Söz konusu olan sendikaların istediğinden çok daha sınırlı bir yasa. Sendikaların istediği, işçilerin yüzde 51'inin bir sendika için oy vermesi halinde iş verenin bunu kabul etmesini zorunlu kılan bir yasa. İşçi Partisi'nin razı olduğu yasa uyarınca ise iş verenin sendikayı tanımayı reddetmesi halinde sendika iş veren aleyhine mahkemeye başvurabilecek. Bu işlerde her zaman hükûmetler sendikalara istediklerinden daha azını verirler. Bu tür açılımlar her zaman mücadeleyle desteklenmelidir. Oldukça sınırlı olsa da bu olumlu bir adım olacak. Sonuç olarak bu konuda iyimserim.

Bütün bunlarla birlikte Blair'in oldukça iğrenç bir herif olduğunu da unutmamak gerekiyor. Sanırım kendisini Britanya'nın Felipe Gonzalez'i olarak nitelemek yanlış olmaz. Felipe Gonzalez faşistler iş başından uzaklaştırıldıktan sonra İspanya'da farklı koşullarda iktidara geldiyse de esas

olarak işçi sınıfının desteğini asla kazanamayacakları için muhafazakâr partilerin o dönemde asla yapamayacakları şeyleri yaptı. Sanıyorum Blair bir dizi alanda Thatcher'ın politikalarını daha yumuşak bir versiyonla sürdürmek istiyor. Ne yapmaya niyetlendiğini açıkça söyledi: *means-testing*,[2] yani halkın resmen yoksul ve zengin olarak ayrılması. Bir başka deyişle, bir sosyal yardımdan yararlanmak için yoksul olduğunuzu ispatlamak zorunda olacaksınız. Bence buna karşı şiddetle mücadele etmek gerekecek. Blair konusunda herhangi bir yanılsama içinde değilim. Ama bir İşçi Partisi hükûmetinin seçilmiş olmasının iyi bir şey olduğunu düşünüyorum.

Sınıf Bilinci: *İki küçük soru. Biri İrlanda ile ilgili. Bunun Türkiye halkları için önemli olduğunu sanıyorum. Çünkü burada da süregelen bir kürt mücadelesi var. Ve şimdi İngiltere hükümeti IRA'nın sözüm ona siyasal kanadıyla aynı masaya oturmaya hazırlanıyor. Neler oluyor orada?*

John Weeks: İrlanda sorununun tek bir çözümü var. O da İrlanda'nın birleşmesi. İrlandalılar, bunun için yüzlerce yıldan beri zorlu bir mücadele veriyorlar 17. yüzyıldan, Cromwell'den beri. Sorunun başkaca bir çözümü yok. Sorun, Britanya'nın bir de Gaulle'e, de Gaulle'ün Cezayir'de yaptığını Kuzey İrlanda'da yapacak birine ihtiyacının olması. Bir ara Thatcher'ın bunu yapacağını, "Bu kârlı bir teşebbüs değil. Ne olacaksa olsun. Bırakalım Kuzey İrlanda'daki Protestanları, ne halleri varsa görsünler." diyebileceğini düşünenler oldu.

İrlanda sorununun tek bir çözümü var. O da İrlanda'nın birleşmesi. İrlandalılar, bunun için yüzlerce yıldan beri zorlu bir mücadele veriyorlar - 17. yüzyıldan, Cromwell'den beri. Sorunun başkaca bir çözümü yok.

Yapmadı. Bu sorunla başa çıkmak İşçi Partisi hükümetine kaldı. Şimdiki durum şu: Resmî IRA'nın, Sinn Fein'in ve onun IRA üyesi olmadığını söylese de siyasî önderi olan Gerry Adams'ın ardında önemli bir siyasal destek var. Son seçimlerde oldukça başarılı oldular. Sanırım İşçi Partisi hükûmeti onlarla anlaşmak zorunda olduğunu kabullenmiş durumda. Görünen o ki şimdi sorun Protestanların ne olacakları. Bir uzlaşma olabileceğinden ve kendilerinin satılacaklarından korkuyorlar. Korkmakta da haklılar. Çünkü sorunun uzun dönemde başkaca çözümü yok. Peki, ne olacak? Bunu önceden söylemenin olanağı yok. 1970'lerde Callaghan hükûmetinin -bu son İşçi Partisi hükümetiydide bazı cesur adımlar atacağı sanılmıştı. Ama yapmadılar. Gene de ben iyimserim.

Sınıf Bilinci: *İkinci soru parantez içinde ve şu: Britanya'daki durumu*

2. "Means testing", yoksullara ve ihtiyaç içinde yaşayanlara yapılacak sosyal yardımın, yardım alacak insan ya da ailenin maddi olanaklarının araştırılmasına bağlanmasıdır. ABD'de uygulanır.

Amerika ile karşılaştırdığında Türkiyeli okurlar Amerikan yasalarının epey ilerici olduğu izlenimine kapılabilirler. Oysa söz gelimi işçilerin grev yaparlarken kovulmaları gibi bir durum Avrupa'da düşünülemez bile. Yani Amerikan yasalarının da kendi olumsuzlukları var. Öyle değil mi?

John Weeks: Evet. Sanırım şunu açıklığa kavuşturmam yararlı olacak: 1930'da Roosevelt yönetimi sırasında çıkarılan ilk çalışma yasaları oldukça ilericiydi. Sonradan bunların ilericilikleri aşındı. İlk dramatik aşınma Truman döneminde belirli koşullarda grev hakkını kısıtlayan Taft-Hartley yasası oldu. Yani Amerika'daki durumu savunuyor değilim. İki stratejiden söz ediyorum. Biri, sendika hareketinin belli hakları yasalaştırmaya çalışması; öbürü, kendi örgütsel gücüne güvenmesi.

Sınıf Bilinci: *Kıt'adaki işçi hareketinden ayrıca söz etmemiz her halde yararlı olacak. Burada bir paralel çizebilir miyim? Anwar, belirli bir kamuoyu yoklamasına göre Amerikan halkının yüzde 59'unun UPS grevini desteklediğinden söz etti. Aynı durum gene uzun zamandır ilk defa olarak 1995 Kasım-Aralığında Fransa'da ortaya çıktı. Fransız ve İtalyan işçi hareketleri ve Fransa'daki grev hareketleri ile Amerika'daki çok daha alçak gönüllü girişim arasında paralellikler kurabilir misin ve genel olarak Kıt'a işçi hareketleri üzerine neler söyleyebilirsin?*

Bence Kıt'a sendika ve işçi hareketi hâlâ oldukça güçlü. Bazı şeylerin olmasını önleyebiliyorlar. Emeklilik haklarının budanmasına karşı İtalya'daki grevler ve Fransa'daki grevler son derece önemliydi, son derece cesaret vericiydi.

John Weeks: İlişkiyi İngiltere'deki durum açısından kurayım. Bence Kıt'a sendika ve işçi hareketi hâlâ oldukça güçlü. Bazı şeylerin olmasını önleyebiliyorlar. Emeklilik haklarının budanmasına karşı İtalya'daki grevler ve Fransa'daki grevler son derece önemliydi, son derece cesaret vericiydi. Militanlık belirtileri görmeye başladıysak da o kadar militan olmayan Almanya'yı da unutmayalım - ve tabii İskandinavya'yı. Burada İngiliz sendika hareketine oldukça eleştirel bir gözle bakmamız gereken bir alan söz konusu. İngiliz sendika hareketi hep fazlasıyla dar görüşlü oldu - hâlâ da öyle. Sendika hareketinde dostlarım var. Onlarla birleşik Avrupa sorununu tartışıyoruz. Sanıyorum İngiliz sendikal önderliği için Avrupa çapında dayanışma sorunu son derece düşük bir öncelik taşıyor. "Sosyal demokrat bir Avrupa olsa oraya girmek ister miydiniz?" diye soracak olursanız cevap düpedüz hayır olmasa bile "Sosyal demokrat bir Avrupa olmayacak ve her işçi hareketi kendi ülkesi içinde mücadele etmeli" gibisinden bir şey olur. Fransa'da genel grev olduğunda Belçika'dan, İtalya'dan, Almanya'dan, büyüklü küçüklü bütün Avrupa ülkelerinden delegasyonlar gitmişti. Britanya'dan gidenler ufacık bir heyetti. İngiliz sendika hareketinden resmî bir destek açıklama-

sı da gelmedi. Sanırım bunun nedeni kısmen fazla ilerici olmamaları, kısmen de uzun süre emperyalist bir ülke olmalarıyla ilgili. Ama Fransa da emperyalist bir ülke. Yani bu da bir bahane olamaz. Britanya'da sendika hareketiyle ilgili olarak yapılması gereken en önemli şey onu daha uluslararası kılmak olmalı. Galiba bu alanda ABD sendika hareketinin uluslararası olmaya hazırlandığına ilişkin işaretler var.

Anwar Shaikh: Şu kadarını ekleyeyim: ABD sendika hareketinde bu konu su yüzüne çıkıyor. Hareket çok zayıf olduğu için bunun gerekli bir öğe olduğunun giderek farkına varıyorlar. İşin tuhafı, Kanada'daki hareket daha güçlü. Dolayısıyla Kanada'daki hareketle yapılacak bir ittifakın getireceği yararlar ve buradan alınacak dersler var.

Sınıf Bilinci: *Bunların NAFTA ile bir ilgisi var mı?*

Anwar Shaikh: Evet. Sermaye, sorunların salt Amerika'ya özgü birer sorun olarak görülebileceği sınırları oydu. Meksika ile bağlantı duygusu ABD'deki işçi sınıfının geleneksel ırkçılığı ve yabancı düşmanlığı dolayısıyla daha zayıf. Ama Kanada çok ilginç ve heyecan verici bir olasılık. Çünkü Amerikan sendika liderleri bu olasılıktan açıkça söz ediyorlar. Sweeney bunun bir örneği. "Elimizi güçlendirmek için her şeyi yapacağız, her yöntemi deneyeceğiz." dediğine göre Kanadalı işçilerle ittifak ister istemez bunun içine giriyor. Bir bakıma bu son derece şaşırtıcı. Çünkü ABD işçi hareketi de daima alabildiğine dar görüşlü olmuştur.

Savaş ve barış

Modern orduların toplumdaki yeri

ŞADİ OZANSÜ

> Siz, savaşlar ve ordularla ilgilenmezseniz, onlar sizinle ilgileneceklerdir...
> Pierre Naville

Türkiye Sosyalist Hareketi özellikle 12 Mart 1971 müdahalesinden sonra silahlı kuvvetler meselesine kayıtsız kalmakla çok büyük bir yanlışa sürüklenmiştir. Kuşkusuz bunda 12 Mart öncesinin "sosyalist" politikalarının büyük bir payı vardır, "ilerici" askeri darbe yanılsaması, "proleter devrimci" mertebesine yükseltilen generaller, "zinde kuvvetler" yaklaşımı, bu kesimlerin iktidar mücadelesine üstelik sosyalizm adına çeşitli düzeylerde destek sunma gafleti vb.

İşte bütün bunlara tepki olarak 12 Mart sonrası sosyalist hareket ordu ile ilgilenmeyi - buna haklı olarak eklenen kemalizm eleştirisi de katıldığında - tamamen boşlamıştır - Bunun sonucu olarak da alan neredeyse tümüyle faşistlere, ırkçılara, gericilere terk edilmiştir*.

Ben, bu yazıda, genel olarak ordu alanında, modern orduların özelliklerinden, savaşlarda, geçmişte Marksistlerin şimdilerde küllenmiş gibi duran emperyalist savaşlara ilişkin genel pozisyonlarından, Bolşevik-Leninistlerin savaşa karşı mücadelelerinden, emperyalist savaşın iç savaşa dönüştürülmesi yollarından, "devrimci bozgunculuk" politikalarından ve Bolşevik-Leninizm mirası üzerinde yükselen devrimci Marksizmin bu mirası modern savaşlarla birlikte nasıl derinleştirerek geliştirdiğinden söz edeceğim. Öte yandan gene bu yazıda ele alacağım bir diğer konu da geçmişte ve günümüzde pasifizmin çeşitli biçimleri, bunların arasındaki farklar ve özellikle emperyalist veya kapitalist ülkelerde bu ülkelerin devletlerinin sömürge ülkelere karşı yürüttükleri savaşlar sırasında ortaya çıkan pasifist hareketler olacak.

---

* Kuşkusuz bir meslek ifası olarak ordu içinde yer almayı kastetmiyorum. Nitekim 12 Eylül öncesinde ordu içinde yer alan devrimciler vardı. Hatta bunların bir çoğu yargılandılar, ceza yediler. Önemli olan ordu içindeki bilinçli-sistemli çalışmadır. Bu yoktu.

I. Emperyalist Savaşta Leninist Politika

Savaş; hükümetler, devletler, uluslar veya sınıflar arasında bir silahlı çatışma durumudur. Ama aynı zamanda bir toplumsal durumdur, çatışma halindeki bir toplumun belirli bir varoluş tarzıdır. Savaşa ilişkin sorunlar, yani çeşitli savaş türleri, bunların sürdürülmesi ve sonuçlandırılması, savaşla devrim arasındaki ilişki Marksistler açısından büyük önem taşır. Toplumların içine düştüğü en büyük toplumsal deprem olan savaşa kayıtsız kalmak, sadece onu lanetlemekle yetinmek kendini Marksizm alanında tanımlayanlar için kesinlikle mümkün değildir. Çünkü savaş, kendisini içine çektiği ülkeler proletaryasının felaketi olabileceği gibi, onu kapitalist barbarlıktan kurtuluş yoluna da sokabilir. Nitekim, 1. Dünya Savaşı nasıl Rusya'da proletaryanın iktidarı fethine imkan sağlamışsa, 2. Dünya Savaşı da Alman proletaryasının zaten savaş öncesinde başlayan yıkımını perçinlemiştir.

"Proleter devriminin emperyalist savaşı engelleyeceği, emperyalist savaşın da proleter devrimine yolaçacağı" tezi genel bir doğru olmakla birlikte, bunun gerçekleşebilmesi Leninist anlayışa göre temel bir koşula bağlıdır: Devrimci partinin etkin varlığı. Bu faktörün yokluğu halinde ne birinci ne de ikinci önermenin hayat bulması mümkündür. Her konuda olduğu gibi, emperyalist savaş konusunda da Bolşevik-Leninizmin stratejisinin ana eksenini parti inşası oluşturur.

İki kapitalist veya emperyalist ülke arasında savaş patlak verdiğinde, bu ülkelerden herbirinin proletaryası kendi burjuvazisinin düşman ülke karşısındaki askeri zaferini garanti altına alabilmesi için "kendi tarihsel çıkarlarını feda edemez" Lenin'in formülüne göre bu kapitalist ülkelerden herbirinin askeri yenilgisi, yenilgiye uğrayan ülkenin proletaryası için ehven-i şerdir. Çünkü yenilen ülke burjuvazisinin militarist aygıtı daha kolay bir parçalanma süreci yaşayacaktır. Leninizm, kapitalist savaşa kendi halk kitlelerini ırkçı-şoven bir bombardımanla sokan burjuvazinin savaş isterisine karşı direnip dururken, bu savaşın proletaryanın savaşı olmadığını sürekli olarak ilan eder. Ve ancak iktidarın proletaryanın eline geçmesi durumunda - ama ancak o zaman - anayurdun savunulmasını bizzat üslenir. Proletaryanın savaş sırasındaki doğru politikasını özetleyen ve Lenin tarafından da hararetle savunulan çizgi: "Savaşta düşman kendi ülkemizdedir!"* (Karl Liebknecht) çizgisidir. Önce kendi ülkesindeki düşmanını yenilgiye uğratan bir muzaffer proleter devrimi sadece o ülkenin savaştaki yenilgisinde aldığı yaraları tedavi etmekle kalmayacak, aynı zamanda gelecekteki muhtemel savaşlara ve yenilgilere karşı da bir önlem oluşturacaktır. Lenin'in kapitalist savaşa ilişkin bu diyalektik tavrı, yani "devrimci bozgunculuk" politikası aynı zamanda kapitalist / emperyalist savaşa karşı mücadelenin de temelidir. Bolşevik Partinin emperyalist savaş döneminde Rusya'da izlediği ve Ekim Devrimini başarıya ulaştıran, daha doğrusu mümkün kılan, genel strateji budur.

Öte yandan, kapitalist uluslar arasında cereyan eden modern bir savaşta, bu savaşa katılan her ulusun içinde de bir sınıf savaşı yaşanması imkanı doğar. Emperyalist savaşı bir iç savaşa dönüştürme Leninist politikası

---

* Karl Liebknecht Rosa Luxemburg'la birlikte 1914 öncesinde Alman partisi içinde anti-militarist mücadelenin örgütleyicilerindendi ve 1914 Ağustosundan itibaren kutsal ittifak'a karşı tavır aldı. 1915 Mayısında kaleme aldığı ünlü bildirinin başlığı "Der Hauptfeind steht im eigenen Land" (Esas Düşman Kendi Ülkemizdedir) idi.

bir devrimci partinin savaş sırasındaki temel görevidir. Kitleleri ilgilendiren her toplumsal olaya içeriden müdahale Leninist proleter devrim stratejisinin özünü oluşturur. Savaş bu toplumsal olayların en büyüğüdür. Devrimci bir parti savaş öncesinde yeterli bir güce ulaşmamış bile olsa, savaş sırasında izleyeceği doğru politikalarla güçlenip proletaryayı iktidar mücadelesine sevkedebilir. Aynı şekilde, savaş öncesinde güçlenmiş bir parti de, savaş sırasında izleyeceği kendi burjuvazisini destekleyen "anavatan savunması" türü politikalarla hem kendini yokoluşa -burjuvazinin hizmetkarlığına soyunmak yokoluşla eş anlamlıdır- hem de proletaryayı yıllarca altından kalkamayacağı bir felakete sürükleyebilir. Bolşevik partinin karşı kutbunu oluşturan Alman Sosyal Demokrat partisinin tarihi bu durumun tipik bir örneğini sunar. Öte yandan son olarak şunu belirtmekte yarar var: "Anavatan savunması" burjuvazinin büyük bir ikiyüzlülüğüdür. Kitlelere "anavatan savunması"nı zorla dayatan burjuvazi, ulusal dayanışmanın sınıf savaşından daha yüce bir anlamı olduğunu ileri sürer. Oysa tarihte hiçbir hakim sınıf anavatan savunmasını her koşul altında sonuna kadar götürmemiştir. Onlar, bu ikiyüzlü formülle aslında o ülkede kendi ayrıcalıklı konumlarını korumayı hedeflerler. Nitekim, iktidarı yitiren hakim sınıflar her zaman "bozguncu" olmuşlar, yani eski ayrıcalıklarını yeniden kazanabilmek için yabancı orduları yardımlarına çağırmışlardır. Tarih, ülkelerinde iktidarı kaybeden hakim sınıfların, o "kutsal anavatanı" işgal etmeleri için düşman ordulara çıkartılan davetiyelerin örnekleriyle doludur. Sürekli özveride bulunma alışkanlığında olan ve kendi çıkarlarının bilincinde olmayan ezilen sınıflarsa "ulusal savunma"yı geçer akçe kabul edip, bunu sınıflarüstü mutlak bir görev olarak kabul ederler. Leninizm, ezilen proletaryayı bu ahmakça görev aşkından kurtarmanın yollarını bulma politikasıdır. "Devrimci bir partinin emperyalist savaşa karşı başarılı bir mücadele yürütebilmesinin temel koşulu, bu savaşın anlamı konusunda **kendi kadrolarını ciddi bir eğitimden geçirmesidir.** Bu yakıcı sorunu genel sözler ve soyut sloganlarla geçiştirmeye çalışan partinin vay haline! Kanlı olaylar o partiyi tümüyle ezip ortadan kaldıracaktır.

Savaşın ilan edildiği an devrimci bir parti için en kritik andır. Parti derhal o an ciddi bir çıkış yapamazsa kendi felaketini hazırlamış olur. Burjuvazinin yazılı, sözlü ve görsel iletişim araçları emekçiler üzerine tonlarca şovenizm zehiri akıtırlar. En devrimci partiler bile bu büyük saldırı karşısında sendelerler. Tarihin tanık olduğu en devrimci parti olan Bolşevik Partisi bile savaşın patlak verdiği an tökezlemiş ve ancak Lenin'in devrimci bozgunculuk teorisini dirençle savunmasıyla ayakta kalabilmiştir. Savaşın başında partinin illegal faaliyeti neredeyse tümüyle son bulmuştur. Lenin'in politikası zaman içinde partiye hakim olmuş ve aradan birkaç yıl geçtikten sonra enternasyonalizm bayrağı altında işçiler yeniden partinin etrafında toparlanmaya başlamışlardır. Bolşevizmin tarihsel deneyiminin incelenmesi işçi sınıfı öncüsünün eğitimi açısından büyük öneme sahiptir. Bu deney, savaşla birlikte burjuva kamuoyunun parti üzerinde nasıl bir etkide bulunduğunu göstermesi açısından son derece öğreticidir. Aynı zamanda, savaşın başında ortaya çıkan yalıtılmışlıktan ürkmemeyi, mücadeleyi terketmemeyi, burjuva kamuoyunun bu korkunç baskısına karşı direnmeyi öğretir."[1]

Daha önce de belirttiğimiz gibi, emperyalist veya kapitalist ülkeler

---

1. L. Trotskiy, **"La Guerre et la IVeme Internationale"** (Savaş ve IV. Enternasyonal), Oeuvres, cilt 4, s. 79.

arasında patlak veren bir savaşta uluslararası proletarya taraf olmayacağı gibi, böyle bir savaşı da kendi savaşı olarak kabul etmez. III. Enternasyonal'in kuruluş gerekçesi de zaten budur. Kendi ülkelerinin burjuva militarist aygıtlarını destekleyen II. Enternasyonal'in sosyal-şoven partilerinin bu ihanetleri sonuçta Lenin'in önderliğinde yeni bir dünya partisinin kuruluşuna neden olmuştur. Ancak daha sonra 2. Dünya Savaşı örneğinde de görüleceği üzere çatışma bu noktada son bulmaz. Savaşın sürmesi ve bu emperyalist veya kapitalist ülkelerden birinin veya birkaçının bir başka emperyalist ülke tarafından doğrudan askeri işgale uğramasıyla yeni durumlar doğar. İşgale uğrayan ülke emperyalist dahi olsa, ortaya bir ulusal sorun çıkar. İşgale uğrayan ülkenin devrimci partisi, bu durum karşısında çekimser bir politika izleyemez. Toplumsal kurtuluşu ulusal kurtuluşa bağlayarak mücadeleye girişmek zorunda kalır. Emperyalist savaşın yolaçtığı bu kölelik zincirini kırması gerekir. Artık sadece kendi burjuvazisi tarafından değil, yabancı bir işgalci burjuvazi tarafından da ezilen bir proletaryadır söz konusu olan. Bu durumda proletaryanın ve onun partisinin eline yepyeni bir tarihsel fırsat geçmiş olur: kendi işbirlikçi burjuvazisini bir kenara atıp, yabancı işgaline karşı silahlı bir direniş hareketini örgütleme imkanı. İşgale uğrayan ülkenin proletaryası böylelikle bütün bir ulusun başına geçme olanağını yakalar. Artık normal dönemlerde olduğu gibi, ağırlıklı olarak fabirkalarda ve işyerlerinde örgütlenip, günü geldiğinde genel grev silahını da kullanıp ayaklanmaya böyle hazırlanmakla vakit geçiremez. Gerekirse -ki fazlasıyla gerekir- düşmanın mutlak kontrolü altındaki büyük kentlerin fabrika ve işyerlerinde yıllardır legal-illegal faaliyetlerini sürdürmekte olan militanlarının en ilerilerini kentlerde milis, kırsal kesimde partizan örgütlenmeleri oluşturmaya çeker. Milisler ve partizanlar ulusal kurtuluş mücadelesinin başını çekecekleri gibi, düşmanı yenilgiye uğrattıklarında iktidarın doğrudan proletaryanın eline geçmesini sağlarlar. Bu yapılmadığı takdirde burjuvazinin bazı kesimleri mücadelenin başına geçme fırsatını yakalarlar. 2. Dünya Savaşı sonrasında, daha önce işgale uğramış ülkelerde ortaya çıkan halk milisi ve partizan örgütlenmelerinin başarısı Yugoslavya ve Arnavutluk gibi ülkelerde proleter devletlerinin kurulmasına olanak sağlamıştır. Bilindiği gibi bu tür örgütlenmelerin gerçekleştirildiği Yunanistan, İtalya ve Fransa'da, proletarya ya kanlı bir iç savaşla (Yunanistan) ya da Komünist Partilerin ellerine düşen iktidarı burjuvaziye teslim etmeleriyle (İtalya, Fransa) eşiğine kadar vardığı devrimi yitirmişti.

Yukarıda emperyalist savaşın öncesinde ve sırasında izlenmesi gereken devrimci politikaların neler olması gerektiği üzerinde durdum. Şimdi de emperyalist savaşın sonuçlanan işgalle birlikte büründüğü yeni biçimden söz ettim. Tarihin diyalektiği bize, yeni imkanlar sunduğunda, buna uygun yeni yönelişlere yönelmediğimiz takdirde yenilgimizin kaçınılmaz olacağını gösteriyor. Bunu 2. Dünya Savaşının tarihiyle irdelememiz gerekiyor. Nazi Almanyasının Fransa'yı işgaliyle birlikte (bunun tersi olsaydı da durum değişmezdi, yani Fransız ordusu Almanya'yı işgal etseydi) artık yeni bir durum doğmuştur. Bu yeni durum kendini öncelikle Fransız burjuva ordusunun dağılıp parçalanmasıyla karakterize etmektedir. Artık Fransız burjuvazisinin işgale direnebilecek bir düzenli ordusu kalmamıştır. Bu Fransız proletaryasının mücadelesi açısından tarihsel bir fırsattır. Fransız burjuvazisi ihanet etmiş ya da kaçmıştır. Bu noktada hala "devrimci bozgunculuk" politikasında ısrar etmek leninist savaş politikasından hiçbir şey anlamamak demektir.

Savaşın büründüğü yeni biçimde artık proletarya için "tarafsızlık" veya savaşa karşı "kayıtsızlık" söz konusu olamaz. Kaldı ki, "içerideki düşman" da zaten yenilgiye uğramıştır. Ortada Fransız ulusunun topyekun direnişi vardır ve bu direnişe komünistler önderlik etme imkanını elde etmişlerdir. Artık "üniformalı işçiler ve köylüler"den oluşan Alman ordusuna silah sıkmamak gibi bir durum söz konusu değildir. Üstelik artık uluslararası proletaryanın önüne çıkan fırsat savaş öncesine nazaran çok daha elverişlidir. Alman birliklerine karşı yürütülecek silahlı mücadele Alman proletaryasının kurtuluşu açısından da tayin edicidir. Çünkü Alman proletaryasının kurtuluşu Alman ordusunun yenilgisinden geçmektedir. Fransız devleti ezilmiştir, sıra Alman devletindedir. Ve Fransız ulusal direniş hareketinin önderliğini ele geçiren komünistler bu imkanı yakalamışlardır. 2. Dünya Savaşıyla ilgili bu klasik örnek aslında emperyalist savaşa ilişkin devrimci Marksist politikanın nasıl bir dogma olmadığını, zaman ve mekan içinde nasıl değişikliklere uğrayabileceğini göstermesi bakımından öğreticidir.

Bu bağlamda Yunan ordusunun işgaline karşı Milli Mücadelenin de başını komünistlerin çekmesi gerektiği sonucu açıkça ortaya çıkmaktadır. Keza on yıl süren Irak-İran savaşında eğer taraflardan biri karşı tarafın ordusunu kesin olarak yenilgiye uğratıp düşmanının ülkesini işgal etmiş olsaydı , işgal edilen ülkenin ulusal kurtuluş mücadelesi haklı olurdu ve komünistlerin önüne bu mücadelenin başını cekme fırsatı doğmuş olurdu. Kuşkusuz burada tayin edici öneme sahip olan yan devrimci partinin ulusal kurtuluşu sosyalist devrime bağlama kararlılığıdır. Bu yapılamadığı takdirde yürütülen tüm mücadele ve kahramanlıklar Avrupa örneğinde olduğu gibi yokolan burjuva devletini yeniden canlandırma durumuna gelecektir.

Kısaca özetlemek gerekirse şunları söylemek mümkün: Nasıl başarılı bir karşı-devrim kitlelerin silahsızlandırılması üzerine yükselirse, muzaffer bir devrim de ancak kitlelerin genel silahlanması sayesinde gerçekleşebilir. Savaşlar ve bunların sonucu olan işgaller proletaryanın ve emekçilerin silahlanmaları için en büyük tarihsel fırsatlardır. Ancak bu tarihsel fırsatları kullanmasını beceren devrimci partiler proletaryayı iktidarın fethine götürebilirler, diğerleri asla.

II. Sömürgelerde Savaş

Emperyalist veya kapitalist ülkelerin kendi aralarındaki savaşla bir emperyalist veya kapitalist ülkenin bir sömürge ülkeye açmış olduğu savaş her bakımdan farklıdır. Uluslararası proletarya Körfez Savaşı'nda olduğu gibi, emperyalist bir ülkenin veya ülkelerin yarı bağımlı ülkenin hükümetinin niteliğine bakmaksızın emperyalistlere karşı bu ülkeyi, hatta onun yengisini savunur. Çünkü bu bizzat o yarı bağımlı ülkedeki rejimin kaynağını oluşturan emperyalizmin kendisine indirilmiş bir darbe olacaktır. Uluslararası proletaryanın emperyalistlerin saldırısı karşısında yarı bağımlı kapitalist ülkeye karşı tavrı böyleyken, emperyalist veya kapitalist bir ülkenin bir sömürge ülkeye saldırısı veya işgaline karşı tavrı fazlasıyla böyledir. Ancak burada bir ek faktör vardır ki, özellikle dikkate alınması gerekir. Emperyalistler veya kapitalistler arası savaşta proletarya bu savaşa karşıdır. Oysa sömürge ülkenin savaşı haklı bir savaştır ve proletarya bu haklı savaştan yana taraftır. Bu savaşta taraflardan birinin, yani sömürge ülke askerinin emperyalistlerarası savaşta olduğu gibi silahını kendi bur-

juvazisine çevirme durumu yoktur. Bu savaşın karakterindeki farklılık, savaşa karşı mücadele yöntemlerinin de farklılaşmasını beraberinde getirir. Dolayısıyla böyle bir ülkenin sömürge bir ülkeye karşı yürüttüğü savaşta, devrimci bir parti (ezen ulus proletaryasının devrimci partisi) kademeli politik taktikler izlemelidir. Bu gibi durumlarda emperyalistler veya kapitalistlerarası savaştan farklı olarak ezen ulus proletaryasının devrimci partisi ilk elde ezilen ulusun içine girip onu modern eşkiyaya karşı bilinçlendirmeli, o ulus içinde özgürlükçü bir isyan ruhu yaratma yolunu seçmelidir. Buna zeten gerek olmadığı, yani sömürge ulusun isyan bayrağını kendi örgütleriyle açmış olduğu durumlarda ise yapılması gereken, emperyalist veya kapitalist metropolde, başta işçi sınıfı olmak üzere geniş emekçi yığınları üzerinde bu savaşın haksızlığını işleyen propaganda faaliyetinde bulunma, gençlik içinde savaşa ve askere katılmama konusunda ajitasyon yürütme olmalıdır. Emperyalist ve kapitalist medyanın ırkçı-şoven bombardımanının etkisini yavaş yavaş yitirmeye başlamasıyla birlikte sömürge ülkenin özgürlüğünün yolunu açabilmek için doğrudan o ulusun mücadelesinin askeri zaferi için seferber olunmalıdır.

III. Ordular ve Pasifizm

Yazımın bu bölümünde ordular (özellikle modern ordular) üzerinde duracağım. Tabii sol hareket içindeki ve dışındaki pasifizm de bu bölümün eleştiri konusu olacak.

Bilindiği gibi silahlı grupların varlığı toplumların tarihi kadar eskilere uzanır, en azından çalışma gruplarının ortaya çıktığı dönemlere kadar. İnsan toplulukları günümüze kadar kendi aralarındaki iç ve dış çatışmaları çözümleyebilmek için hep silahlanmaya ihtiyaç duydular. Dolayısıyla bu silahlanma olgusu tarihsel bir açıdan incelenmek gerekir. Ama ben hemen mevcut duruma, yani modern dünyaya geçmek istiyorum. Marksistler açısından, toplumda orduyla ilgili herşey temel bir önem arz eder. Dünya sosyalist hareketi içinde bir barış ideolojisi geliştirilmiştir ve bu doğaldır, çünkü sosyalizm dünya ölçeğinde barışı gerçekleştirmeyi hedefler. Dünyada çeşitli pasifist akımlar vardır ve genellikle bu pasifist akımlar askeri sorunları ve özellikle ordunun incelenmesini bu kurumdan tiksinti duydukları için engellemişlerdir. Sol çevrelerde, işçi hareketinde ve halk yığınları içinde askeri konuların incelenip araştırılmasından tiksinti duyan çok bildik bir psikolojik refleks vardır. Bu da doğaldır, çünkü bu konular aslında ortadan kalkmasını hedeflediğimiz bir toplumsal örgütlenme tipinin; yani açlığı, felaketi ve ölümü çağrıştıran bir örgütlenme tipinin uzantılarıdır. Ancak bu çok yanlış bir düşüncedir.

Marksizmin devlet anlayışı ordunun rolünü kesinlikle küsümsemez, tam tersine fazlasıyla önemser. Marksizme göre devlet, bir ülkenin nüfusunun tümünü hakim sınıfların egemenliği altında tutan -bu hakim sınıfları hangileri olursa olsun- ve bu hakimiyeti diğer devletlere karşı güvence altına alan bir aygıttır. Ordu da bu aygıtın temel direği olduğuna göre ilk elden incelenmesi gerekir. Temelde, ordu, tüm uzantılarıyla eski ve yeni devletlerin, ama özellikle de modern devletin temel cebir (zorlayıcı) gücüdür. Ve bu güç iki yönlü işler: İçeriye ve dışarıya doğru. Bildik burjuva veya küçük burjuva ideolojisine göre ordunun işlevi vatanı dış saldırılara karşı korumaktır, yani ulusal savunmayı üstlenmektir. Sosyalistler ve özellikle de Marksistler ordu konusuyla ilgilenmeye başladıklarında, ordunun sadece dış düşmana karşı değil aynı zamanda iç düşmana (emekçi sınıflar)

karşı da düzeni korumak adı altında devletin toplumsal mücadeleleri bastırma aygıtı olduğunu farkettiler. Nitekim bir ülkenin iç politikası dış politikasını belirlediği gibi, bunun tersi de doğrudur.

Orduyla ilgilenilmesinin bir diğer nedeni de, onun sınıf mücadelelerine her biçimiyle müdahale eden bir aygıt olmasından kaynaklanır. Bu, ordunun sınıf mücadelelerine doğrudan müdahale eden bir aygıt olmakla birlikte, aynı zamanda sınıf mücadelelerinin bir nesnesi olduğu anlamına da gelir. İşçi sınıfı, halk kitleleri orduyu ele geçirmek veya onun bir kesimini kendi davalarına kazanmak için mücadele ederler veya etmelidirler. Aynı durum faşistler için de söz konusudur. Onlar da her zaman orduyu ele geçirme mücadelelerini sürdürürler.

Orduyla ilgilenilmesinin üçüncü bir nedeni de, bu ister barış ister savaş döneminde olsun, ordunun müdahalesinin genellikle tayin edici olmasındandır. Daha önce de belirttiğimiz gibi devrimle savaş arasında bir ilişki varsa, savaşı yürüten ordu ile devrim arasında da bir ilişki var demektir.

Dolayısıyla hoşlansak da hoşlanmasak da ordularla ilgilenmek Marksistlerin temel görevlerinden biri olmaya daha uzun süre devam edecektir.

Orduyla bu denli ilgilenmek, biz Marksistleri, doğal olarak pasifizm teorisyenleri olmaktan çıkarıyor. Ama burada bir noktanın altını çizmekte özel bir yarar olduğu kanısındayım. **Kendi başına bir hedef olan barış arayışı ve özlemiyle bir doktrin olarak pasifizmi birbirine karıştırmamak gerekir.**

Pasifizmin çeşitli yönleri vardır. Örneğin patlak vermiş bir kriz veya savaş döneminde, bu savaşın yolaçtığı felaketlere karşı doğrudan bir eylemi örgütleyen bir pasifizm -ki bu genellikle kendiğinden gelişen bir eylemdir- tamamiyle meşru görülmelidir ve zaten burjuva ordular da bu tür eylemlerle parçalanırlar.

Buna karşılık savaş veya barış dönemlerinde orduya ilişkin her konuyla ilgilenmeyi reddeden bir pasifizm ise apayrı bir şeydir ve Marksistler bu anlamda kesinlikle pasifist değildirler. Orduya ve savaşa kayıtsız kalamayacağımız gibi, tam tersine onları tanımayı, incelemeyi, öğrenmeyi bilmeli ve üzerlerinde bir etki yaratmalıyız.

Pasifizm teriminin bir üçüncü anlamı daha vardır: Barış hedefini askeri bir eyleme bağlamak. Bu anlamda pasifist olabiliriz, ama daha çok şiddet eylemleri aracılığıyla. Nitekim toplumsal ve insani ilişkilerin diyalektiği böyledir. Çeşitli denge durumlarına ancak dengesizlik durumlarıyla varılabilir ve barış genellikle savaşlar ve çeşitli şiddet eylemleriyle tesis edilir. Askeri teorisyen Clausewitz, savaşın hedefinin barış olduğunu, çünkü günün birinde savaşı bitirmek gerektiğini belirtir. Tabii biz bunu burjuva askeri teorisyenin bu aksiyomu anlamında değil, savaşların toplumsal son buluşu anlamında kullanıyoruz. Biz, savaşların lanetlendiği ve lanetleneceği bir toplumun taraftarlarıyız. Bu durumda yani insanlığın mevcut gelişim evresinde, savaşlar ve onların birer aracı olan ordularla ilgilenmemeyi anlamak mümkün değildir.

1917 yılından önce parti inşası ve yapısı konusunda Lenin'den farklı düşünen Trotskiy -ki bu konuda Lenin'in haklılığını 1917 yılı ağustosundan itibaren kabullenip yaşamının sonuna kadar Bolşevik tipi örgütlenmeyi savunmuştur-6 emperyalist savaşa karşı tavır, enternasyonalizm ve devrimci bozgunculuk meselelerinde Bolşevik Partiye katılmamış olduğu dönemlerde bile Lenin'le aynı düşünceleri paylaşmıştır. Hatta denilebilir ki, Lenin'in hayatta olmadığı 2. Dünya Savaşı arifesinde geliştirdiği tezlerde

onun teorisini modern savaşlar karşısında derinleştirmiştir. Bu derinleştirmenin ipuçlarını **10 Haziran 1934** tarihli "Savaş ve IV. Enternasyonal" başlıklı broşürde görmek mümkün: "Eğer proletarya savaşı bir devrim yoluyla engelleme gücünü bulamazsa, emekçiler tüm halkla birlikte **orduya ve savaşa katılmalıdırlar.** Vicdani nedenlerle askerlik yapmayı reddetme, pasif direniş ve asker kaçaklığını haklı gösteren bireyci ve anarşist sloganlar proleter devriminin yöntemleriyle kesinlikle bağdaşmaz. Fabrikadaki ileri işçi nasıl kendisini sermayenin bir kölesi gibi hissediyor ve kurtuluşunu hazırlıyorsa, aynı işçi askere gittiğinde de, kendini emperyalizmin bir kölesi olarak görür ve kolektif kurtuluş yollarını arar. Orduda da militan bir faaliyet yürütür: Silah kullanmayı öğrenir, cephede yanındaki insanlara savaşın sınıfsal karakterini açıklar, hoşnutsuzları etrafında toplar, onları hücrelerde bir araya getirir, bu insanların ruh hallerinde meydana gelen değişiklikleri, şoven dalganın zaman içinde geri çekilişini, öfkenin yükselişini dikkatlice izler ve kritik anda askerlere işçileri destekleme çağrısında bulunur."[2]

Kuşkusuz bir devrim durumunda bile ordunun tümünün proletaryadan yana geçmesi mümkün değildir. Ama bazı sektörlerinin devrime katılması, bazılarınınsa en azından çatışmada tarafsız kalması devrimin başarısı açısından tayin edici bir öneme sahiptir. Devrimin başını çekecek olan işçi sınıfının kendi mücadelesi olmakla birlikte, üniformalı işçiler ve köylüler olan askerler arasında faaliyet yürütme Bolşevizmin ayırdedici bir özelliğidir. Bu yüzden de devrimci Marksist emperyalist savaşa karşı mücadele politikasında, özellikle de başlamış savaş sırasında, kışlalarda ve cephede yürütülen faaliyet en az fabrikalarda ve işyerlerinde yürütülmekte olan faaliyet kadar önemlidir. Kışladaki çalışmayı ıskalayan bir devrimci parti, iktidar mücadelesini daha başından kaybetmiş demektir.

Öte yandan savaş sırasında kışlada, cephede yürütülen faaliyete paralel olarak, devrimci parti, cephe gerisinde elindeki tüm olanakları kullanarak bir "barış" kampanyası sürdürmelidir. Bir yandan doğrudan savaşa katılırken, diğer yandan özellikle gençlik ve kadınlar arasında barış kampanyaları örgütlemek çelişki oluşturmaz. Tam tersine savaşı ortadan kaldırmanın yolunun ancak proleter devriminden geçeceğine kitleleri ikna eder. Çünkü savaşta cephede milyonlarca emekçinin yanında yer almayan bir partinin, cephe gerisinde o insanların kardeşleri, anneleri ve babaları üzerinde bir ikna imkanı da olamaz.

Proletaryanın muzaffer bir devrimle emperyalist savaşı engelleyememesi durumunda "içi boş barış söylemleriyle kitlesel militarizasyona engel olabileceğimiz ham hayaline kapılmamalıyız. Önümüzdeki dönemde tüm büyük sorunlar ellerinde silah olanlar tarafından çözümlenecektir. İşçiler silahtan korkmamalı, tam tersine onları kullanmayı ve onlardan yararlanmayı öğrenmelidirler. Devrimciler savaş döneminde halka barış döneminde olduğu kadar yakın durmalıdırlar. Bir Bolşevik sadece en iyi sendikacı değil, aynı zamanda en iyi asker de olmak zorundadır. Hiç eğitilmemiş ya da yarı eğitilmiş genç askerleri burjuvazinin son anda savaş alanına sürmesine izin vermemeliyiz. Devletin savaş alanına süreceği genç işçilere ve işsizlere tüfek, el bombası, makinalı tüfek, top, uçak, denizaltı ve her türden savaş aracını kullanmayı öğretmesini talep etmeliyiz. Doğrudan sendikaların denetiminde oluşturu-

2. L. Trotskiy, **"La Guerre et la IVeme Internationale"** (Savaş ve IV.Enternasyonal), Oeuvres, cilt 4 , s. 82.

lacak özel askeri okullarda işçilerin savaş sanatının nitelikli uzmanları haline gelip, kumanda kademeleri elde etmelerini sağlamamız gerekiyor. Ve bütün bunları mevcut savaşın aslında bizim savaşımız olmadığını sürekli olarak vurgulayarak yapmak zorundayız... Savaşın seyrinden bağımsız olarak işçilere usanmadan kendi çıkarlarının kana susamış burjuvalarınkinden farklı olduğunu anlatmalıyız. Cephe gerisinde kadınları ve gençleri savaşa karşı eylemlere çağırmalıyız. Devrime hazırlık yolunda fabrikalarda, atölyelerde, köylerde, kışlalarda, cephede ve donanmada kalıcı, yorulmaz, uslanmaz bir mücadele yürütmeliyiz."[3]

IV. Modern Orduların Özellikleri

Geçmiş ordulara kıyasla modern ordularda iki önemli değişiklik oldu. Bunları sırasıyla açmaya çalışacağım.

1. Savaş teknolojisi inanılmaz ölçüde değişti. Burada sözünü edeceğim şey tekniğin ve bilimin ürünleri olan yeni silahlar: Nükleer bombalar, gaz bombaları, kimyasal silahlar, ısı bombaları, biyolojik silahlar, vs. Kuşkusuz bu teknolojik yıkım araçlarının sadece savaş üzerinde değil, aynı zamanda savaşın hazırlanması üzerinde de önemli etkileri oldu. Artık bu savaşlar 1. ve 2. Dünya Savaşları ile karşılaştırıldığında büyük farklılıklar gösteriyorlar. Burada bizi ilgilendiren, savaşların savaşçılarla yürütüldüğü gerçeğinden hareketle, yeni teknolojilerin bizzat savaşçılar üzerinde de yeni etkileri olduğudur. Modern savaşın yenilikleri az çok sanayide gözlenen yeniliklerle paralellik taşıyor. Teknik gelişmenin yarattığı yeni silahlar giderek sanayi örgütlenmesini de ordu örgütlenmesine benzer kılmaya başladı. Bu tip savaşlarda, rolleri çok önemli olan, fakat sayıca az uzmana gereksinim duyulur oldu. Söz gelimi, bazı füzelerin veya termo-nükleer silahların yapımı cephedeki insan sayısından çok daha fazla insanın istihdamını gerekli kılıyor. Füzelerin yapımı çok özel çalışmalar gerektiriyor ve oldukça uzun zaman alıyor. Bu füzelerin yapımına başta metal, kimya ve elektronik sanayileri olmak üzere birçok başka sanayi dalının da katılımını gerektiriyor. Bir füzenin kullanımı için sadece onbeş kişinin gerektiği, fırlatılması içinse sadece bir kişinin düğmeye basmasının yeterli olduğu söylendiğinde herşey çok basitmiş gibi gözüküyor. Ama onu imal etmek, kullanılacağı yere götürmek, kullanımını ve etkilerini bilmek içinse çok insana gerek duyuluyor.

Dolayısıyla savaş tekniklerinde meydana gelen değişiklikler askeri birliklerin yapılarında değişikliklere yol açmakla birlikte, işçilerin askerlere yardımcı olan kişilerin varlığını ortadan kaldırmadığı gibi cephedekinden çok daha fazla insanı askeri nüfusun içine katmış oldu. Bu durumda bu silahları kullanan insanlar, eski tip askerlerdense uzman olarak yetiştirilmiş işçilere benzemeye başladılar.

2. İkinci büyük değişiklik lojistik teknolojisinde oldu. Buna savaşa hazırlanma imkanlarının yaratılması da denilebilir. Yani birlikleri savaş alanına ulaştırma, onları koruma, besleme, donatma vs. Bütün bunlara alt yapının inşası demek de mümkündür. Modern savaş tekniğiyle birlikte lojistik inanılmaz boyutlarda gelişti. Ve ilginç olan yönü de şu ki, orduyu ülkenin bütününden yalıtmaktansa ona daha çok yakınlaştırdı. Çünkü bu

3. L. Trotskiy. **"Manifeste sur la Guerre imperialiste et la revolution proletarienne mondiale"** (Emperyalist Savaş ve Dünya Proleter Devrimi Üzerine Manifesto), Mayıs 1940, Oeuvres, cilt 24, s.74-75.

lojistik barış dönemlerinde ülkenin toplumsal ve teknik altyapılarını kurmak anlamına geliyor. söz gelimi. karayolları demiryolları. havaalanları vb. Öte yandan tarımla da bir ilişki kurmuş oldu. çünkü modern savaşlarda hammadde ve gıda stokları çok önemli yer tuttuğundan siloların ve ambarların yapımını gerekli kıldı.

Dolayısıyla modern lojistik orduyu eskisine kıyasla çok daha fazla ülke yaşamının içine katmış oldu. Bu açıdan bakıldığında modern orduların ülke yaşamından kopuk az sayıda uzmandan oluştuğunu ileri sürmek son derece yanlış bir gözlem olur.

Öte yandan günümüz kapitalizminin çürümesinin had safhaya varmış olmasının temel ölçütlerinden biri de , gelişmesini neredeyse sadece silah sanayiine dayandırmış olmasında yatıyor. Gerçekten de kapitalizmin teknolojik gelişmesi aslında silahlanma alanındaki gelişmelerin daha sonra diğer alanlara ulaştırılmasıyla sınırlı kalıyor. Nitekim tıp alanındaki gelişmeler bile bu askeri teknolojinin türevleri olabiliyor ancak. Söz gelimi lazer topunun ameliyatlarda kullanımı. Dolayısıyla bilimsel gelişme ancak savaş sanayiinin kırıntılarından çöplenme noktasına gelmiş bir halde.

Son Söz

Bu yazıda kısaca açıklamaya çalıştığım savaş ve ordular üzerine devrimci Marksist politikaların herbiri ayrıntılı ve derinlikli tartışmaları çağırıyor. Bu tartışmaları yürütmeyen bir devrimci hareketin proleter devriminin geleceği üzerine çok fazla söz söylemeye hakkı olmadığını düşünüyorum. Önümüzdeki dönem, hem Türkiye'de, hem Ortadoğu'da, hem de tüm dünyada savaşların gündemde olduğu ve olacağı bir dönem olarak gözüküyor. Kapitalist barbarlığı sosyalist kurtuluşa dönüştürme fırsatlarını yakalayabiliriz. Tabii bunları kullanmasını bilebilirsek.

Radikal reformistler, ÖDP ve sosyalizm

GÜLSEREN ADAKLI AKSOP

> Sosyalistler, büyük ölçüde hala emperyalist sistemin güdümünde olan bir dünyada yaşıyorlar. Bu durumda çeşitli burjuva ideolojilerinin kılık değiştirerek marksist düşünceye sızmasını önlemek güçtür. Çünkü diyalektik düşünce içinde en ufak bir ayak sürçmesi insanı, gücünü yüzyılların alışkanlığına borçlu olan idealizm'e düşürür.[1]

Birikim dergisi çıkarken bunları söylemiş, yani 22 yıl önce. Bugün ayağı sürçenlerin başında Birikimciler geliyor; tarihin ironisi işte!...

Uzun zamandır **Birikim** 'çizgisi'nin, Özgürlük ve Dayanışma Partisi'nin benimsemesi gereken çizgiyi belirlemeye çalışan bir mahfil olduğu söylenebilir. İşin ilginç tarafı, Birikimcilerin 'geleneğinde', verili koşullar içerisinde **optimum** noktayı bulup onu sonsuzcasına yeniden üretme mantığı hep olmuştur. Yani Birikimciler, kendilerine ait, kapalı bir teorik dünya yaratarak bu 'dünya'yı (paradigma da diyebiliriz) en doğru, en olumlu mekan olarak sunmuş, bunun pratik karşılığını ya da kendi alıcısını da yaratmayı becermişlerdir. Stuart Hall'un iletişim çalışmalarında -Amerikan-davranışçı geleneğine, onun deyişiyle 'başat paradigma'ya ilişkin söylediklerini, bu önermemize destek mahiyetinde kullanıyorum:

> Başat paradigmanın kendisinin kuramsal bir ideoloji gibi ya da bu ideolojinin bir parçası gibi işlediğini söyleyeceğim. Bu demek değildir ki -Marx'ın çok şey öğrendiği Smith ve Ricardo'nun klasik siyasal ekonomisinde gözlemlediği gibi- kurumsal bir ideoloji hakiki ve "bilimsel" bulgular üretemez; önermeler, kavrayışlar ve formülleştirmeler sunamaz; bizim tarihsel gerçekliği anlamamıza bir parça da olsa yardımcı olmaz. Yine de, bu paradigma kuramsal bir ideolojinin koşullarını yerine getirmektedir, çünkü kendisini "açık" olarak sunarken, aslında kapalı bir daire biçiminde işlemektedir.[2]

---

1. **Birikim,** Sayı 1, Mart 1975, Çıkarken, s. 3-6.
2. HALL, Stuart (1997) "İdeoloji ve İletişim Kuramı", çev: Ahmet Gürata, içinde: Süleyman İrvan(der.) **Medya, Kültür, Siyaset,** Ark Y., 79-98.

Hall'un davranışçı gelenek için söylediklerini, **Birikim**'in kuramsal ideolojisine tercüme edebileceğimizi düşünüyorum. Söz konusu kuramsal ideolojinin serimlendiği bir yer olarak **Birikim**'in yazarları genel politik, ideolojik coğrafyadaki etkinliklerini, üstünlüklerini gizlememektedirler. Mesela **Birikim**'in elinizdeki metne kaynaklık eden 103. sayısındaki bir yazı şu uyarı/anekdot ile başlıyor: "Eğer trende arama olursa Lenin'leri (Collected Works) camdan salla gitsin; ne yap yap Birikim'leri kurtar."[3]

Bu kendini beğenmenin haklılığını haksızlığını bir yana bırakıyorum. Sözünü ettiğimiz dünya ya da paradigma, batıda sol düşüncenin temel önermeleriyle kurulmuştur ve söz konusu önermeler marksist gelenekten belirli bir 'kopuş'a işaret ettiği gibi, Türkiye'nin özgül toplumsal konumu hesaba katılmadan **Birikim** dergisi aracılığıyla Türkiye coğrafyasına ithal edilmiştir, edilmektedir.[4] Bu, 70'lerde de böyleydi, bugün de böyle.

70'lerdeki **Birikim**'in bugünkünden ayrıldığı noktalar vardır elbette. 70'li yılların **Birikim**'i "devrimci teori olmadan devrimci hareket olamaz"ı[5] kendisine şiar edinmiş, dönemin 'kuramsal tartışma bolluğu' içerisinde kendine farklı bir -kuramsal- inşa misyonu biçmişti. Yukarıda Hall'un başat paradigma için söylediği üzere **doğru** ve yararlı işler de yaptı, (doğruluk meselesine ileride döneceğim) ancak temelde siyaseti ve marksist ekonomi analizlerini ikincilleştiren, kültürel alana aşırı vurgu yapan, 'gevşek' bir sosyalizm kurgusu üzerinden konuştu.

80'li ve 90'lı yılların **Birikim**'i ise, 'teorik tartışma boşluğu' yaşandığı iddia edilen günümüzde kendi kendisini teorize etmeye çalışıyor. Bunu yaparken solculara saldırıyor; geçmişin reddiyesi üzerinden -hazır sosyalizm deneyimleri de çökmüşken- özgürlük, sivil insiyatif, 'barış içinde bir arada yaşama' çığırtkanlığıyla mesela, İslamcı entelektüellere sayfalarını açıyor... Üstelik şimdi **Birikim** 'hareketinin' akıl hocalığı yaptığı bir partisi de var: Özgürlük ve Dayanışma Partisi. ÖDP yalnızca onların partisi değil elbette ama bilgi 'birikimini'ni (hegemonik mücadele bilgisini) arkasına alarak, verili mekanizmaları rahatlıkla ve ustaca kullanarak partiyi kendisininmiş gibi göstermeye çabalıyor; bu mücadelesinde pek de başarısız olduğu söylenemez.

Kendisine kuramsal, ideolojik -daha az siyasal- bir misyon biçip, hiçbir siyasal akım ya da örgütün 'kuyrukçusu' olmamaya yeminli, Türkiye'nin kimi 'entelektüellerinden' oluşan **Birikim,** genel olarak devletçi, arkaik bir söylem ve siyaset biçimi olarak gördükleri Marksist geleneğe karşı açtığı savaşta kendi 'geleneğini' meşrulaştırma mekanizmalarını, çeşitli dil oyunları, moda argümanlar ve moda yazarların moda eserlerinden yaptığı alıntıların da desteğiyle işletmeye çalışıyor.

Birikim dergisi yazarları Kasım 97 sayısında **safları sıklaştırma** adına önemli girişimlerde bulunmuşlar. Yeni bir öznellik tarifi yaparken aslında günümüzün moda akımları ile belirlenmiş bir kuramsal ideolojiyi kuruyor; kendisini 'en yeni','en doğru','en özgürlükçü' olarak sunmaya çabalıyor...

Doğrusu çeşitli postmodernist argümanları kullanarak **yeni bir öznellik/yeni bir kamusallık** söylemini kurmada belli oranda yol alan Birikim-

3. DALKIR, Hatice (1997) Birikim ile İlişkilerimiz ve Kimi Birikim Yazılarının Dili, **Birikim:** Sayı: 103, s. 103-106.
4. Metin Çulhaoğlu. Türkiye solunun süreklilik/kopuş yaklaşımlarından ağırlıklı olarak kopuşçuluğa eğilimli olduğunu belirtirken bu durumu, "geçmiş bilgisinin likide olması"yla ilişkilendirmektedir. ÇULHAOĞLU, Metin (1997) **Bin Yıl Eşiğinde Marksizm ve Türkiye Solu**, Sarmal Y., 93.
5. **Birikim,** a.y.

cileri en iyi, bir postmodernistin eleştirebileceğini düşünmezdim. Birinci Birikim Hareketi'nin (70'li yıllardaki Birikim'in) elemanlarından olan Hüsamettin Çetinkaya, **Birikim**'in İslamcı ideologlarla yanyana yürüttüğü sivil toplumcu mücadelenin, Türkiye solunun 70'lerdeki deneyimine, sosyalizm deneyimlerinin çöküşüne karşı kurduğu söylem ve pratiği bakın nasıl eleştiriyor:

> ...kendi geçmişini aşağılayanlarla bir coğrafyanın geleceği şekillendirilemez. Geleneğin sürekliliği teranelerini, projelerinin temeline koyan bu feodal sivil toplumcuların, İslam'ı gelenek sayıp da solu aşağılamaları, solun 'çağrıda' bulunmasına değil, olsa olsa İslamcılar nezdinde siyasi rant kazanılmasına yol açar.
>
> Hiçbir şey, çıkmaz sokakların, kaybedilmiş davaların ve özellikle kaybedenlerin karalanması için gerekçe olamaz(...) Komünist idealleri fantezi, başkaldırıları belki romantik ve anarşistceydi, ne ki 70'li yıllar gibi dünyanın ve Türkiye'nin alabildiğine çalkantılı bir döneminde, faşist baskı ve saldırıların muhatabı **onlar**dı, ülkede esen faşist teröre ve devletin baskısına direnen **onlar**dı ve ölümlü binlerce toplumsal deneyi -Türkiye'de- **onlar** yaşadı; ne 80 sonrası kuşaklar, ne de **Birikim**'in bugünkü küçük burjuva sosyologları değil...[6]

Hüsamettin Çetinkaya'nın söyledikleri kendisini bağlar, ancak yukarıdaki alıntıda benim önemsediğim şey, Türkiye sosyalist hareketinin, yani geçmişimizin neredeyse toptan reddiyesine kapı açan bir söyleme ilişkin ciddi bir eleştiri olmasıdır. Birikimciler söz konusu reddiyeyi genellikle ekonomik indirgemecilik, volontarizm, tarihselci sapma, bürokratik sosyalizm hatalarına ya da iddialarına karşılık, çoğulculuk, hoşgörü, özgürlükçülük, insan hakları, kültürel alanın özerkliği, birey hukuku, tabandan tavana siyaset, vs. gibi, burjuvazinin yıllardır diline pelesenk ettiği 'doğrularla' yapmaya çalışıyorlar.

Birikimcilerin misyonunun daha az **siyasallık** vurgusu taşıdığını satır arasında belirtmiştim, bunu biraz açmak istiyorum. Günümüzün 'özgürlükçü' sol akımları tarafından siyasetin daha çok 'devletçi' bir anlayışın işi olduğu yolundaki açık ya da örtük varsayımlar, yakınmalar, eleştiriler, bu gibi anlayışların etrafında örgütlenen yapıları (örneğin ÖDP içinde marksizme ve sosyalizm deneyimlerinden devraldığı kazanımlara vurgu yapan bir yapılanma olarak Sosyalist Emek İnsiyatifi'ni) ve anlayışları devre dışı bırakma istek ve heyecanının ürünüdür. Bir bakıma **hijyenik bir siyaset**ten yana olan bu anlayış, biraz anarşizan, giderek nihilist bir karakter taşıma eğilimindedir.

Oysa siyaset, moda deyimle 'her yerde ve her zaman' üretilebilen yaşamsal bir pratiktir, bir kavramdır. 'Siyasetsizlik siyaseti' gütmek, soyut bir 'herkesin iktidarı' kavramsallaştırımından yola çıkılarak oluşturulan 'iktidara karşı iktidarsızlık' ise, kendine biçtiği tüm özgürlükçü nitelemelerine karşın son derece sınırlayıcı, toplumsala yönelik projeksiyonları son derece işlevsizleştirici bir sonuca doğru evrilmeye mahkumdur.

Bir savaş veriliyor, adı çoktan konmuş bir savaş: sınıflar savaşı. Bu savaşta sosyalist bir partinin kendini konumlayacağı özne'lik durumunu, sa-

---

6. ÇETİNKAYA, Hüsamettin (1995) "Birikim 'Özel Sayı'sı Üzerine: Biz Camiye Giriyoruz. Ama Namaz Kılmıyoruz", içinde: **Umutlarımızın Celladı Kimliklerimiz**, Bilim ve Sanat Yayınları, s. 119 136. Yazının ilk kez yayınlandığı kaynak: **Edebiyat Eleştiri**, Sayı:4 (1993/Güz), s. 2-14.

vaşın bugünkü yürütülüş biçimini. doğruluğunu ya da haklılığını sınayabileceğimiz araçlar elbette varolan ekonomik, siyasal, ideolojik ortamın/formasyonun bütün parametrelerini kapsayacak gerçekçi bir tartışmada aranmalıdır.

Tariflerimizin açık ve net olmasını sağlayacak olan; koşullara, dayatılan terimlere, dayatılan teorik duruşlara, moda kavramlara karşı, kendi özgün bakışımızı sosyalist siyasetin gelenekselleşmiş, geçerliliği sosyalizm deneyimleri üzerine tartışmaların 'ötesinde' kanıtlanmış argümanlardır.

Birikimcilerin devrimci, sosyalist niyetlerinden bağımsız olarak bir **yanlış bilinç** içerisinde olduklarını düşünüyorum. İşte size 'arkaik' bir kavram daha: yanlış bilinç, "Siz milleti aptal sanıp durdunuz, manipülasyona açık, peşinizden koşacak ahmaklar ordusu gibi davrandınız ama işin aslı o değil, Gramsci vd. bunu kanıtladı" diyenler çıkacaktır (bunu daha güzel ifade edeceklerdir belki, ama yapacakları itirazın özü budur). Hala tehlikeli bir kavram olduğunu bildiğim halde yanlış bilinç'i kullanıyorum çünkü öyle tehlikeli kavramlar, tartışmalı terimler büyük bir rahatlıkla kullanılıyor ki, daha sonra sapla samanı ayırabilme şansını kendime -ve hepimize- tanıyarak burada sınırlı bir yanlış bilinç tanımından yola çıkıyorum.

İdeoloji tartışmalarında önemli bir yere sahip olmuş bulunan ve tanım olarak insanların/kitlelerin doğrudan manipülasyonu anlamına geldiği ileri sürülen yanlış bilinç kavramsallaştırımı, özellikle 1970'lerden bu yana marksist ideoloji tartışmalarında merkezi bir öneme sahip olmuştur. Kimi çevrelerde 'ideolojik' önermelerin indirgemeci bir tarzda ele alınmasına işaret ettiği ileri sürülen bu kategoriyi kolayına terketmenin doğru olmadığını Terry Eagleton uzunca bir betimlemenin ardından şöyle açıklıyor:

> İdeolojik önermeler, o an kurulu olan toplum için doğru olabilir, ama varolan durumun dönüştürülmesi olasılığını engellemeye hizmet ettiği sürece yanlıştırlar.[7]

Bence Birikimciler kendi ideolojik önermelerinin, verili koşulları dönüştürme olasılığını yeterince çözümleyemedikleri, daha doğrusu böyle bir olasılığın varolmadığını göremedikleri için yanlış bilinç içindedirler. Yazının başında da anlatmaya çalıştığım gibi, Birikimciler kuşkusuz doğru şeyler de söylüyorlar; zaten herhangi bir ideolojik önermenin bütünüyle yanlış olması gerekmediğini hatta bir çoğunun ilk bakışta son derece akılcı ve 'doğru' olduğunu biliyoruz.

Mesela"Sakıp Sabancı çok şakacı bir adam!" sözünde yanlış bir yan var mı? Evet, Sakıp Sabancı çok şakacı bir adam, şaka yapmayı seviyor **olabilir** ama ben adamın şakalarını sevmiyorum; iyi şaka yapamadığı için falan değil. Türkiye'nin en büyük kapitalistlerinden birinin yaptığı şakaların, emekçilerin, Kürtlerin ve diğer ezilen kesimlerin ensesinde pişirilen bozanın kıvamıyla da ilgisi olduğunu düşündüğüm için. İdeoloji dediğiniz şeyde hep gizlenen, gizlenmese de söylenmediği için gizli kalan **birşeyler** vardır ve devrimcilerin görevi bunları sınıf mücadelesinin terimlerine tercüme etmeyi bilmektir!

'Yanlış' olan, sosyalizmi bugünden inşa etmeyi kendisine amaç edinmiş kişilerin/grupların Eagleton'ın vurguladığı gibi varolan durumu dönüştürmeye hizmet edemeyecek ölçüde reformist bir düşünsel haritayla yola çıkmalarıdır. Reformisttir, devrim perspektifini terketmiştir; mücade-

7. EAGLETON, Terry (1996) **İdeoloji,** çev. Muttalip Özcan, Ayrıntı Y, s. 54

lesini ekonomik alandan neredeyse bütünüyle kültürel alana taşımakta, iktidar perspektifini de 'yeni bir kamusal alan' fikriyatına hapsetmektedir.

İktidarın bu kadar kötü bir şey olarak görülmesinin arkasında başka bir iktidar tarifinin olduğunu düşünmek gerekiyor. Bu iktidarı kurmaya niyetli olanlar kendilerini, sosyalizm deneyimlerinin başarısızlığından yola çıkarak, bunların kazanımlarını da 'unutarak' ('banyo suyuyla birlikte bebeği de foseptiğe atmak' deyimi uygun gibi görünüyor) geleneksel sosyalist değerlerin, iktidar perspektiflerinin tam boy karşısında tanımlıyor.

Buraya kadar söylenenleri daha açık hale getirebilmek için pratik, somut meselelerden, mesela **Birikim**'in ÖDP Kongresini ele alan sayısındaki yazılardan yola çıkalım. "ÖDP'nin yeni baştan tanımlanacak bir sosyalizmin fikir, eylem ve alternatif hayat olarak somutlaştırılması yönündeki çabaların kavşak noktası olabileceğini düşünen"[8] **Birikim** yazarları daha önceden tanımlanmış sosyalizmlere toptan reddiyelerini çeşitli biçimlerde dile getirmişler. O kadar çok inci var ki yazılarda, hepsini burada ele almak, böyle yazıların alıntılama mantığını aşan, saçma bir çaba olurdu. Bu yüzden bana tipik görünen incilerle yetineceğim:

> ...geleneksel sosyalizm,... sosyalizmi ancak ve sadece iktidar ele geçirildikten sonra inşa edilebilir bir proje olarak tanımlar. Projenin kendisi kamu/devlet mülkiyeti ve merkezi planlama üzerine kurulu bir sosyalizm tasavvurundan yola çıktığı ve bu koşullar da ancak ve sadece iktidar/devlet ele geçirildiğinde sağlanabileceği için; sosyalizmi şimdiden hayata geçirme fikri, böylesi bir 'çalışma tarzı' bu yaklaşımla taban tabana zıttır. Dolayısıyla bu yaklaşım, sosyalist eylemden, her konudaki faaliyeti siyasal güce tahvil edecek bir 'çalışma tarzı' bekler.[9]

Fi insaf!.. Sosyalizmi ve sosyalist siyaseti; geleneksel değerleri, en geniş anlamıyla marksizmi terketmeden; merkezi planlamayı, kamusallaştırma sürecinde devletin bir dolayım olarak rolünü es geçmeden tarif etmek, bir inşa sürecinden söz edildiğinde sosyalizmi gelecekteki bir tarihe ertelemek anlamına mı gelmektedir? Tam da tersine sosyalizmi bugünden inşa etmek marksizmin önermelerinin, programının en temel hedefini oluşturuyor. Sorun, "sosyalizmin bugünden inşası", deyişi ile neyin kastedildiğinde.

Bugün biz, özelleştirmenin şu ya da bu biçimine karşı **kamusallaştırma** fikrini ve bu fikrin yanında duran/durduğu bir çok politik önermeyi amasız mamasız savunuyor isek yapmaya çalıştığımız, iktidarı kazandıktan sonra sosyalizmi tesis etmek değil, sosyalizmi 'bugünden' inşa etmektir!.. Elbette önümüze bir iktidar öncesi ve sonrası ayrımını koyacağız ancak bunun adı yukarıdaki alıntıda ve diğer ifadelerle ima edilmek istenen 'ertelemecilik' olamaz. Bizler, fikriyat düzeyinde sosyalizmin meşruiyetini 'bugünden' sağlayarak, sosyalist özneleri ve zeminleri bugünden tesis ederek iktidara yürüyeceğiz; bugünün ve yarının bağını koparmadan, her iki evrenin görevlerini aksatmadan...

Sosyalizmi kitleler, işçi/emekçi kesimler nezdinde nasıl meşrulaştıracağımız sorusu ise, geniş oranda apolitikleştirilmiş; ırkçı, dinci ideolojilerin 'geleneksel' değerlerine kolayca bağlanabilmiş olan bu insanlara yal-

8. LAÇİNER, Ömer (1997) "ÖDP: Eskinin Zırhı Yeninin Işıltısı", **Birikim,** Sayı: 103 (Kasım). s. 8 - 12.
9. LAÇİNER, a.y.

nızca 'insan hakları', demokrasi' 'özgürlük' gibi hülyalı kavramlarla değil, sosyalizme içkin kavram ve nosyonlarla gidilerek yanıtlanabilir ancak. Şunu demek istemiyorum: Halkımıza devrim gerek, sosyalizm gerek, biz de o vakit bu kavramlarla yürüyelim. Mesele bundan ibaret değil elbette ama mesele herhalde, bugün sosyal demokratların dolduramadığı siyasal alanı bir sosyalist partinin doldurma çabalarının da ötesinde bir şey!..

Birikimcilerin en çok takıldıkları mevzulardan biri olan (üretim araçlarının) toplumsal mülkiyet(i) için geliştirdikleri projeler, bırakın sosyalizmi yeniden inşa etme çabası için uygun olmayı, gerçekçilikten bile uzak bir yaklaşımdır. Sungur Savran'ın "toplumsal mülkiyete geçişin zorunlu bir uğrağı olarak devlet mülkiyeti" konusunu ikna edici biçimde irdelediği yazısından uzunca bir alıntıya başvuruyorum:

> ...Emeğin kurtuluşundan yana olanların tercihi, kapitalizm koşullarında bile özel mülkiyete karşı devlet mülkiyetidir.
>
> ...Burada, devlet mülkiyetinin işçilerin, yoksul köylülerin, kent emekçilerinin ve yoksullarının, emekçilerin, kadınların ve gençlerin, yani toplumun bütün ezilen sınıf ve katmanlarının **kısa vadeli** (vurgu benim, G.A.A.) çıkarları açısından özel mülkiyete tercih edilmesinin gerekliliğinin sayısız nedenini anlatmak mümkün değil. Ama bu sayısız nedenin altında devlet mülkiyetini özel mülkiyetten ayıran iki temel özellik yatar: birincisi, özel sermaye, piyasanın, rekabetin ve sermaye birikiminin yasalarına çok daha doğrudan tabi iken, devlet işletmeleri, devletin üretilen toplumsal değerin önemli bir bölümünü devlet geliri olarak kullanma kapasitesi dolayısıyla, bu yasalar karşısında çok daha korunaklı bir konuma sahiptir; ikincisi, kapitalist özel mülkiyet (anayasalarda ve yasalarda ne yazarsa yazsın) doğası gereği, üretici güçler üzerinde mutlak bir hakimiyet içerir, mülk sahibinin yetkisine (ağır kriz dönemleri dışında) ortak kabul etmezken, devlet, doğası gereği, bütün toplumu yönetmek zorunda olduğu için, onun mülkiyetindeki işletmeler işçi ve emekçilerin çıkarlarına çok daha fazla taviz vermek zorunda kalır.[10]

Ömer Laçiner'in geleneksel sol paradigmayı benimseyenlerle ilişkilendirdiği "ekonomi-politik dini" kavramı ise bu konuda İkinci Birikim Hareketi'nin (80 sonrası **Birikim**'in) temel tezlerini pekiştiriyor. Ancak işin ilginç tarafı, sosyalist siyasette hareket geleneğinin temsilcisi olarak bilinen Devrimci Yol ya da bugünkü **Yeniden** çevresini bile tatmin edememiş Laçiner. Her türlü 'yeniden inşa' vurgusuna karşın "yok o kadar da değil" diyenler **Yeniden** çevresinden de çıkabiliyor. Bakın ne diyor **Yeniden**'in Kasım sayısında yer alan bir yazısında Deniz Can Saner:

> Sosyalizm deneyimlerindeki olumsuz sonuçlardan sosyalizm kuramını (marksizmi) 'Bu hatalar liderlerin-partilerin pratik hatalarıdır' diyerek tümüyle muaf tutmak ne kadar anlamsız ve imkansız ise, yaşanan deneyimlerin sonucunda marksizmin temel eksenini kaydırmaya çalışmak, temel öncüllerini sarsmaya çalışmak da o kadar anlamsızdır.[11]

Saner, Laçiner'e yalnızca 'kasım ayının birikimi' özelinde değil, daha

10. SAVRAN, Sungur (1997) "Devlet Mülkiyeti: Toplumsal Mülkiyete Giden Yol: 'Yeni Bir Kamusal Alan' Tarifinin İmkansızlığı". **Sınıf Bilinci,** Sayı: 19. s. 72-83

11. SANER, Deniz Can (1997) "Marks'ı Tersyüz Etmek..." **Eşitlik, Özgürlük ve Katılımcılık Yolunda Yeniden.** Sayı: 30 (Aralık), s. 24 25.

toptan eleştiriler de sunuyor:

> ...dogmatizmin mutlak doruğu ilan edilmesi mümkün olan dinci-fanatizme karşı hoşgörülü ve hatta dinsel hareketlerle teması öngörebilecek kadar yumuşak olan Laçiner'in, sosyalizm deneyimlerinin olumsuz sonuçlarını bir mezhep başlığı altında toplayıp, sonra da kapitalizmle eşit ve aynı düzeyde mücadele edilmesi gereken bir kerteye koyması, sosyalizm deneyimlerinin yanlışlarına karşı bu kadar acımasız olabilmesi ilginçtir.[12]

Şimdi, radikalizm konusunda **Birikim**'den bir alıntı daha:

> 'Demokrasi mücadelesi' veya 'devletin demokratikleştirilmesi' diye anılan politik hedefler manzumesi ve buradaki 'yeniden kurma' talebi, bu denemede anlatmaya çalıştığım içeriğiyle, geleneksel sınıfçıların kastettiği anlamdaki 'sınıf belirlenimi'nden daha **radikaldir** (vurgu benim. G.A.A.) ve sınıfı 'etnik' bir varlık gibi değil, kapitalist toplumdaki temel çelişkilerin ve onların aşılma imkanlarının billurlaştığı bir öznellik potansiyeli olarak anlarsak daha 'sınıfsal' bir uğraktır.[13]

Burada sözü edilen radikalliğin, günlük bir gazetemizin adıyla belki de fazla bir alakası yok ama, sözcüğü / kavramı bir ölçüde 'fetişleştirme', anlamını kaydırma konusunda benzer bir tutumu gösterdiği söylenebilir. Bu tümcelerin zihnimde oluşturduğu soruları ortaya koymaya çalışıyorum:

"Radikal olan iyidir, daha sosyalisttir / devrimcidir" önermesini geçerli kılan evrensel bir hakikat mi var? Geleneksel sol, radikallik olsun diye mi sınıf belirlenimli bir politikadan söz ediyor? Ayrıca radikalliğin günümüzde demokrasi kavramının yanına eklenerek yeni bir politik projenin adını oluşturduğu ve bunun da 'yeni sol'cu bir paradigmanın içerisinden kurulduğunu söylersek bu başka soruları üretmez mi? Mesela radikalliğin bir bakıma 'aşırı solcu' tezahürleri olarak postyapısalcı ve postmodern yaklaşımların sosyalist siyasete yaptıkları 'katkı' ne ile ölçülebilir? Bunun acaba Lenin'in 'bir çocukluk hastalığı' olarak gördüğü şeyle bir alakası var mıdır? vs.

Kendisini geleneksel sınıfçı paradigmanın daha solunda / daha radikal bir yerde tanımlayan Tanıl Bora'ya ve radikal demokrasicilerin çoğulculuk nosyonuna ve belirli bir radikallik biçiminin muhafazakar yönelimlerine karşı yine Terry Eagleton'a başvuruyorum:

> ...Burada bir kez daha radikal olan bir savın kendi ekseni üzerinde gizlice, muhafazakar bir sava kaydığı görülür: fikirlerin, pratik çıkarlar içinde kök bulduğu üzerinde (düşüncenin soylu bir biçimde tarafsız olduğunu farzeden bir toplumsal düzeni rahatsız edecek ölçüde) duran 'materyalist' vurgu, burada aynı zamanda toplumu bir bütünlük olarak kavramaya yönelik her girişimin ayakları havada bir aşkıncılık içerdiğini belirten tehditkar bir uyarı biçimine de bürünür.
>
> (...)
>
> ...Bu tür katılımcı, sosyalist demokrat kurumlar ancak, bu tür bir iktidar ve onunla birlikte bir Stanley Fish tarafından benimsenen sofistik 'zihinsel şiddet' türleri ortadan kaldırıldığında yaratı-

12. SANER, a. y.
13. BORA, Tanıl (1997) "ÖDP'de 'Sınıf Savaşları' Sınıftan Kaçış mı, Sınıfa Kaçış mı?" **Birikim,** Sayı: 103 s. 13 - 19.

> labilir. Farklılıkların bu tarzda dostça çatışmasından ne gibi anlam ve değerlerin doğabileceği sorulduğunda radikalin söyleyebileceği hiçbir şey yoktur, çünkü onun siyasi yükümlülüğü sadece bu tür bir ortamın tarihsel olanaklılık koşullarını yaratma çabasıyla sınırlıdır.[14]

Devrimci marksizm açısından bakıldığında radikalizm, yalnızca burjuvaziyi etkilemeye çalışan reformist bir yaklaşımdır ve bu yaklaşım, Birikimcilerin de şevkle desteklediği **parti gibi parti olmama radikalizminin** özniteliğine işaret etmektedir.

ÖDP 1. Olağan Konferans ve Kongresi'nde seçilen Parti Meclisi'nin son toplantısında aldığı kararlarda yaptığı geniş anlamıyla 'merkezilik' vurgusu, partinin geleceğine yönelik politik konumlanışında bence ciddi bir dönüşümü yansıtmaktadır. ÖDP artık kuruluşundan bu yana bir çok kez işaret edilen 'parti gibi parti olmama' şiarının yarattığı rehavetten ilkesel düzeyde kurtulmuş görünmektedir. Söz konusu vurguların hangi kesimlerce ya da hangi kaygılarla yapıldığını bir kenara bırakırsak, tek başına bir eğilim ve niyet olarak dahi 'artık' parti gibi parti olmanın nasıl bir anlam taşıdığının anlaşılmasını ya da, yine belirli bir rezervle söylersek, 'değerlendirilmesini' önemli bir adım olarak görüyorum.

ÖDP'nin kuruluştan bu yana kitleselleşme, bunun önemli bir tezahürü olarak medyatikleşme yönündeki olanca çabasını neredeyse sekteye uğrattığı iddia edilen kimi tartışmaların (ÖDC, Kürt sorunu, ittifaklar vs.), bazı yoldaşlarımız tarafından partiyi 'daraltıcı' çabalar olarak değerlendirildiğini anımsarsak aslında sosyalizm için, sosyalist bir parti için daraltıcı olanı şimdi bir kez daha düşünmek gerekir sanırım. Yavuz Alogan'ın (kısmi bir yanlışla da olsa[15]) doğru biçimde belirttiği gibi "ÖDP imgesi bu partinin gerçekliğine uymamaktadır."

İmge ile gerçeklik arasındaki açıyı daraltmak gerekiyor. Bu daraltma operasyonu ise partiyi kitleselleşme hedefinden uzaklaştıracak 'küçük olsun benim olsun'cu içrek (esoterique) bir pozisyon değil; programatik olmak, gerek kendi iç örgütlenmemizde gerekse makro politikalarımızda merkezi planlamaya önem vermek, karar alma süreçlerinde katılımı arttırmak, devlet ve kamusallaştırma kavramlarından öcü gibi kaçmamak, sosyalizm hedefimizi dünden bugüne süzüp getir-diğimiz/eceğimiz deneyimlerimizle derinleştirerek **gerçekçi** bir projeye dönüştürmekle mümkün olacaktır. Gerçekçi projelerin devrimci marksist bir perspektiften üretilmesi ise bazılarına paradoksal gibi görünse de doğrudur.

---

14. EAGLETON, a.g.e., s. 69.

15. Alogan ÖDP imgesini yaratının "basın" olduğunu söylüyor ancak herhangi bir imge için olduğu gibi / ölçüde ÖDP imgesini de tek başına basın yaratamazdı. İmge üretiminin ya da imgelerin oluşumunun bir tek öznelliğe hele de medyaya bağlanması yanlış bir bakış açısının ürünüdür. Bu işi yapan, basından / medyadan daha fazla bir şey; en genel olarak 'sembolik seçkinler' kategorisi kullanılabilirdi belki. Bu başka bir tartışma konusu ama eklemek gerekir, bu imgeyi yaratanlar aynı zamanda ÖDP'lilerdir de...

Bu konuyla yani ÖDP imgesi ile ilgili olarak Ankara İl Kültür Sanat Birimi'nin "ÖDP İmgesi ve Şiddet" başlığıyla yayınladığı ve 2 Temmuz 1997'de Ankara'da yapılan yürüyüş sırasında İşçi Partisi taraftarları ile yaşanan kavgayı ele alan deklarasyona göz atmanızı öneriyorum. (ÖDP Ankara İl Başkanlığı'ndan ya da şahsımdan sağlanabilir.)

Sosyalist Alternatif'e alternatif sorular

KEMAL ÜLKER

Sosyalist Alternatif'in Şubat-Mart 1998 tarihli 4. sayısında Ergin Yıldızoğlu ile Murat Nişancıoğlu'nun birlikte kaleme aldıkları "ÖDP 1. Kongresi'nin Ardından Başarılı Bir Kongre Üzerine Bazı Gözlemler" başlıklı bir yazı yayınlandı. Söz konusu yazı **Sosyalizm** grubunun da bileşenleri arasında yer aldığı Sosyalist Emek İnsiyatifi'ne (SEİ) yönelik pek çok haksız eleştiri ve suçlama içeriyor. **Sosyalizm** grubu ÖDP'nin il kongre/konferanslarına ve büyük kongre/konferansına yönelik görüş, öneri ve eleştirilerini **Sınıf Bilinci**'nin bundan önceki üç sayısında etraflı bir biçimde sergilediğinden[1] bu yazıda sadece Yıldızoğlu'nun ve Nişancıoğlu'nun eleştiri ve suçlamalarına cevap verildi. Sık sık alıntı yapmak gerekeceği için, hem okuma hem de yazım kolaylığı sağlamak amacıyla Yıldızoğlu ile Nişancıoğlu'nun yazısından yapılan alıntılarda **Sınıf Bilinci**'nin formatından farklı olarak sadece aktarılan pasajın sonunda sayfa numarasının parantez içinde belirtilmesiyle yetinildi. Ayrıca karşılaştırmalı bir okumayı kolaylaştırmak amacıyla Yıldızoğlu ile Nişancıoğlu'nun konu sıralamasına büyük ölçüde sadık kalındı.

1. Kongre'de yaşanan saflaşmaya 'dışarıdan' ve 'tepeden' bakarak tartışmanın taraflarını haksız çıkartmak üzere şu saptamayı yapıyorsunuz; "Avrupa'da, devletin tip ve biçiminin analizine özel önem atfeden bir gelenek yoktur. Avrupa'da grup kimlikleri, daha çok, çeşitli tarihsel olaylar karşısındaki tutumlara göre belirlenme eğilimindedir; yani geleneğe karşı alınan tutuma göre. (...) Avrupa solu tarafından burjuva demokrasisi olarak tarif edilen ve üzerinde çok durulmayan bir devlet biçimi, Türkiye solunda, **oligarşik devletten, gizli faşizme** kadar birçok şekilde tarif edilebilmiştir." (s.25) Bu saptamanın hemen ardından da doğru yaklaşımın **"ÖDC kavramının teori ve program hiyerarşisinin** açıklığa kavuşturulmasını sağlamaya çabalamak" (s.25) olduğunu belirtiyorsunuz. Dolayısıyla SEİ'yi hiç de Avrupai olmayan bir biçimde, Türkiye soluna özgü bir

1. Bkz. Şadi Ozansü, "ÖDP'nin Gerilimi", **Sınıf Bilinci** 17. sayı içinde, Nisan 97; Şadi Ozansü, "ÖDP: Büyük Kongreye Doğru", **Sınıf Bilinci** 18. sayı içinde, Yaz 97; Şadi Ozansü, "Bir Kongrenin Anatomisi" ve Sungur Savran "ÖDP Kongresi Üzerine", **Sınıf Bilinci** 19. sayı içinde, Kış 97.

saplantının etkisiyle hareket etmekle eleştiriyorsunuz.

Avrupa'da 1930'lu yılların devleti (İtalya, Almanya) deyim yerindeyse bıktırıncaya kadar tartışılmıştır. Son 50 yıldır devlet biçiminde istisnai bir istikrar yaşandığı ve bunların hepsi birbirine benzer hale geldiği için haklı olarak Avrupa solu bu konuyu tartışmamaktadır. Oysa 3. dünya ülkelerinde hep katışık, karmaşık biçimler varolmuştur. Dolayısıyla pek çok 3. dünya ülkesinde de benzer Avrupai olmayan tartışmalar yapılmıştır. Sorun Türkiye solunun "kendine has bir geleneği" ya da tuhaf bir özgüllüğü olarak görülmemelidir.

2. "Tarihsel hafızamıza derin bir şekilde çakılmış muhalefet ve müdahale geleneği"yle (s.25) hareket ettiğimizi söylüyorsunuz.

Sadece iddiayı ortaya atmakla yetinmemeli, zahmet edip tek bir örnekle olsun iddianızı kanıtlamalısınız.

3."Muhalefet refleksiyle dermc çatma bloklaşmalar" (s. 25) oluşturduğumuzu, "acilen kurulmuş bir gruplaşma" (s. 26) olduğumuzu söylüyorsunuz.

Bu iddia olgusal olarak doğru değildir. SEİ'nin ön hazırlık dönemi de göz önüne alındığında hayatı bir yıla yaklaşmaktadır.

4. SEİ'nin kendisini "muhalefet olarak atadığı"nı bunun "diğerlerini iktidar olmaya zorladığını" öne sürüyorsunuz. (s. 26)

Öncelikle bugün SEİ'yi oluşturan sosyalistlerin en azından bazılarının partinin kuruluş çalışmalarının daha ilk günlerinde kimi gruplarca kara koyun gibi görüldüğü, baştan dışlanmaya çalışıldığı göz ardı edilmemelidir. Ama bundan çok daha önemlisi bütün muhalefetlerin, işin doğası gereği bir atama beklemeye ihtiyaç duymadan harekete geçtiklerini unutmamaktır. Yoksa siz Özgürlükçü Sol'un bu partide muhalefet atamaya tek yetkili merci olduğunu mu düşünüyorsunuz? Sosyalist Alternatif taraftarları böyle düşündükleri ve henüz muhalefet olarak atanmamış oldukları için mi bütün Kongre boyunca sustular? Daha doğrusu bütün Kongre boyunca **Sosyalist Alternatif** adına yapılan tek konuşmanın lüzumsuz bir destek konuşması olması bundan mıydı?

5. SEİ'nin "bilinen kimi Stalinist ve Troçkist akımların bir araya gelmesi ekseninde oluşan bir grup olduğu" (s. 26) yolunda bir tanımlama yapıyorsunuz.

SEİ'nin bileşenleri arasında **Sosyalizm** ve **Sosyalist Politika** gruplarına dahil olmayan kaç bağımsız sosyalistin olduğunu ve bu yoldaşlarımızın SEİ'nin yüzde kaçını oluşturduğunu biliyor musunuz? SEİ'deki "Stalinist akımın" yayın organı olan **Sosyalist Politika**'yı okuyor musunuz? Ya da bu yayının sürekli yazarlarından Metin Çulhaoğlu'nun **Bin Yılın Eşiğinde Marksizm ve Türkiye Solu** başlıklı kitabını okudunuz mu? Bu sorulara evet diye cevap veriyorsanız, **Sosyalist Politika** ile ilgili olarak "bilinenin" ötesinde birşeyler söylenmesi gerektiğinin farkında olmanız ya da okurken okuduğunuza biraz daha dikkat ve özen göstermeniz gerekir.

6. "Stalinist ve Troçkist akımların" SEİ'de bir araya gelirken "ayrılıklarının üzerini örttüklerini" belirtip, "Rus Devrimi'nin 1928-1936 tartışmalarını", "mahkemelerini", "faşizme ilişkin analiz farklılıklarını", "İspanyol iç savaşını" ve "Meksika'daki katil kazmayı" (s. 26) anımsatıyorsunuz.

Bunları gerçekten unuttuğumuzu mu zannediyorsunuz? Bunun tersini kanıtlamak üzere **Sınıf Bilinci**'nin son dört sayısından bile onlarca sayfa dolusu alıntı yapabiliriz. **Sınıf Bilinci**'ni hiç okuyor musunuz?

SEİ bileşenlerinin sosyalizm hakkındaki görüşleri farklı olabilir ama basit bir hukuk reformu ile sınırlı olan ÖDC şiarının simgelediği burjuva demokrasisi karşısında, içeriği ayrıca tartışılmak üzere, sosyalizmde ısrar etmek önemli bir birleştirici unsurdur. Ayrılıkların üzerini örtmek, bunları görmezlikten gelmek ya da başkalarının görmeyeceğini düşünmek söz konusu bile değildir. Yapılan ÖDP içinde sosyalizm yönelişinin güçlenmesi için bir ittifaktır. Onun dışında **Sınıf Bilinci** sondan bir önceki sayısında (Yaz -18) bile Perinçek-Küçük eleştirisinde Stalinizme ikirciksiz eleştiriler yöneltmiştir. Yıldızoğlu ve Nişancıoğlu politika ile ideolojiyi birbirinden ayıramamaktadır.

7. Bizi "poligonun ters tarafına düştünüz" (s. 26) diyerek alaya alıyorsunuz.

Verdiğiniz örnek üzerinden devam edersek, bize kurşun sıkanların arkasında güvenli bir köşeye iki büklüm sığınıp, kulaklarınızı parmaklarınızla sıkıca tıkayarak tam siper yatmış olmaktan dolayı hiç mi vicdan azabı duymuyorsunuz?

8. SEİ size göre "suni kamplaşmaları körüklemiştir." (s. 27)

Kongre'de bu suni tartışmanın dışında dişe dokunur herhangi bir tartışmanın yaşanmamış olmasını nasıl açıklıyorsunuz? Yoksa bunun suçlusunun da SEİ olduğunu mu düşünüyorsunuz? Üstelik "suni" denilen tartışmanın eğitimde ve sağlıkta özel sektörün muhafaza edilip edilmemesiyle ilgili olduğunu sağır sultan bile duydu; madem bu konu bu kadar "suni" Yıldızoğlu neden yazılarında, kitaplarında sürekli olarak özelleştirmeyle uğraşıyor, karşı çıkıyor?

9. "Troçkist akımın bir kısmı, Stalinizmi, devrime ihanet etmiş, işçi sınıfını iktidardan uzaklaştırmış olmakla birlikte, sanayileşme sürecinin 'kazanımlarına' dayanarak bir çeşit işçi devleti olarak tespit ettiler." (s.27)

Bu sıkıştırılmış özette Trotskiy'in de bu "bir kısım" içinde yer aldığını açıkça belirtmeyerek bu gerçeği okuyucularınızdan gizlemeye çalışıyorsunuz. Bunu yapmaktaki amacınızı anlamak mümkün. Ancak "Stalinizmin bir çeşit işçi devleti olmasını" anlamak mümkün değil. Burada sapla samanın birbirine karıştığı açık. İşçi devleti ile onun üzerine bir parazit gibi çökmüş olan Stalinizmi birbirinden ayıramıyorsunuz. SSCB'nin ve sonrasında Doğu Avrupa ülkelerinin bürokratik olarak yozlaşmış (bir çeşit!) işçi devletleri olarak tanımlanmalarının söz konusu bir kısım Trotskist tarafından bu ülkelerdeki sanayileşme sürecinin kazanımlarına dayandırıldığını öne süren özetiniz ise tamamiyle uydurmadır. (Bu tez ancak bir ölçüde İsaac Deutscher gibi bir kaç tekil örnek için geçerli olabilir.)

a) Trotskizmi az tanıyan sosyalistler bile bizim "sanayileşme sürecinin kazanımları"ndan değil "Ekim devriminin kazanımları" ndan söz ettiğimizi bilirler. Kendini Trotskizmin esas sahibi gibi sunanların Lenin ve Trotskiy'in önderi olduğu "Ekim devrimi"nin yerine Stalin'in yönettiği "sanayileşme süreci"ni koymaları sadece bir çarpıtma değil, bizi Stalin'e karşı hayırhah bir pozisyonda göstermeye yönelik çirkin bir manevradır.

b) Stalin'in tarımın zorla kollektifleştirmesine dayandırdığı sanayileşme sürecine Trotskiy destek vermedi. Sol Muhalefet'in bazı unsurları bu

türden bir destek verdiler, Trotskiy'den koptular (Preobrajenskiy vb.) ve bu hatalarını da ne yazık ki hayatlarıyla ödediler. (Ortodoks Trotskistler, geriye dönük olsa bile, bu sürece destek vermediler.)

c) Bizim kazanımlardan ne anladığımız açıktır: Büyük üretim ve dolaşım araçlarında devlet mülkiyeti, merkezi planlama, dış ticaret tekeli, işsizlik illetinin ortadan kaldırılması, genel ve parasız sağlık, eğitim, yaygın ve kapsayıcı sosyal sigorta hizmetleri vb.'dir. Şimdi soralım: Yıldızoğlu ve Nişancıoğlu bunları kazanım olarak görüyorlar mı, görmüyorlar mı? Bunların tümü kapitalist bir sistemde 70 yıl boyunca kalıcı olarak gerçekleşebilir mi?

11. "Buna karşılık bir diğer akım, Stalinizmi, sınıflı toplumun, devlet kapitalizminin egemen sınıfının iktidarı olarak tesbit etti. (...) Bu ayrım daha sonra, özellikle 1989'da büyük önem kazandı. Devlet kapitalizmi teorisini savunan akım, 1989 olaylarında Stalinizmin, kapitalist bir egemen sınıfın iktidarının biçim değiştirmesini görürken, diğer Troçkist akım bu süreçte, bürokrasinin yıkılarak yerine gerçek sosyalist bir devrimin gerçekleşeceğini düşündü. Gerçekleşmeyince de eski dejenere işçi devletinin yıkılmış olmasından hayıflanarak, ne yazık ki karşıtı olan Stalinist gelenekle kesişti." (s, 27-28)

Bu açıklamayla bir kez daha Doğu Avrupa'da ve SSCB'de yaşanan sürecin kapitalizmin restorasyonu olduğunu reddediyorsunuz. Ne diyelim, 1989-91 altüst oluşu bütün dünyayı sarstı, bir siz (amiyane tabirle) olup bitene bir türlü uyanamadınız. Akıl almaz bir dogmatizm zırhına bürünmüş bir biçimde hem ulusal hem de uluslararası düzeyde bütün toplumsal ve siyasi güçlerin sorunu bu şekilde -kapitalizmin restorasyonu- olarak kavramalarına kulak asmıyorsunuz.

"(...) bürokrasinin yıkılarak yerine gerçek sosyalist bir devrimin gerçekleşeceğini düşün"me meselesine gelince. Bu öngörü hatasının ortodoks Marksizmin temel nitelikteki analizlerinin kaçınılmaz, zorunlu bir sonucu olduğunu düşünmek için ortada hiçbir sebep yoktur. Bu hatayı yapan ortodoks Trotskistler olduğu gibi yapmayanlar da olmuştur. Üstelik böyle hatalı bir öngörü yapmış olan ortodoks Trotskistlerin hatalarında ısrar süreleri de eşit değildir. Örneğin Fransa'da **Lutte Ouvrière** grubunun çoğunluğu SSCB'nin hâlâ bir bürokratik işçi devleti olduğunu düşünmektedir. Yani teolojik yaklaşımın ortodoks Trotskist olan versiyonları da vardır. Kısacası yukarıda yer alan pasajda bütün bu tartışmalar son derece eksik ve kestirmeci bir yaklaşımla özetlenmiştir.

Sınıf Bilinci'nin daha Mart 1990 tarihli 6. sayısında yer alan "Kapitalist Restorasyon ve Emperyalist Saldırganlığa Karşı" başlıklı editoryalinde bürokratik işçi devletlerinde o günlerde yaşanmakta olan altüst oluş sürecinin karşı devrimle sonuçlanma tehlikesi kesinlikle gözardı edilmemekte, aksine Leninist örgüt teorisinin ışığında bu tehlikenin altı çizilmektedir. Bu yazıdan yapacağımız uzun bir alıntı ile "diğer Trotskist akım"ın salt "bürokrasinin yıkılarak yerine gerçek sosyalist bir devrimin gerçekleşeceğini düşün"mediğini kanıtlayalım:

> Bugün Doğu Avrupa ülkelerinde kitleler devrimci Marksist bir önderlikten yoksundur. Kitle seferberliğinin temel talepleri, bu rejimleri bürokratik diktatörlüklerden gerçekten arındıracak, devleti sınıf temellerine sağlam bir biçimde oturtacak, işçi demokrasisinin ve sosyalist devrimin yolunu açacak, proleter enternasyonalizminin yaşama geçirilmesini sağlayacak bir program temeline oturma-

maktadır. Bu nedenle emekçi yığınların kalkışmasıyla patlak veren süreç, hem gerçek bir politik devrimin, hem de toplumsal bir karşı devrimin öğelerini içermektedir. Bir yanda en temel hakları uğruna mücadeleye atılan, ama devrimci önderlikten ve programdan yoksun ve kimi yerde ne yazık ki Stalinist bürokrasiler tarafından komünizmden uzaklara itilmiş emekçi yığınlar; öte yanda ise, süreci kapitalist restorasyona yöneltmek isteyen emperyalizm, bürokrasinin "yenilikçi" kanatları ve çoğu yerde bürokrasi ve emperyalizm ile işbirliği yapan çeşitli muhalefet odakları ya da grupları. Bu ülkelerin kaderini işte bu iki blok arasındaki ilişkiler ve mücadeleler belirleyecektir.

Bugün Doğu Avrupa'da devrimci Marksist önderliklere her zamankinden daha fazla gereksinim vardır. Henüz hiçbir ülkede bürokrasi yönetimden uzaklaştırılmamıştır. Tasfiye edilenler, Stalinist bürokratlar tarafından kitlelerin önüne atılan kurbanlardır. Bürokratik diktatörlüğün tümüyle yıkılması, yerine gerçek bir işçi demokrasisinin kurulması, böylece sosyalizmin yolu üzerindeki bütün engellerin temizlenmesi ancak devrimci önderliklerin kitleleri bürokratik ve burjuva yanılsamalardan kurtarabilmesi, Stalinizme olan nefretlerini sosyalizm uğruna seferberliğe dönüştürebilmesi ve onlara politik devrim sürecinde önderlik edebilmesiyle olanaklıdır. Emperyalizm ve bürokrasi, yozlaşmış işçi devletlerinde aşama aşama kapitalist restorasyona yönelmektedir; kitleler er ya da geç bu girişimle hesaplaşmak zorunda kalacaktır. İşte bu hesaplaşmanın sonucu ancak kitleleri bayrağı altında toplamış devrimci Marksist önderliklerin varolması halinde zafer olacaktır. Stalinist bürokrasinin uygulamaları dolayısıyla komünizmin bu ülkelerde uğradığı prestij kaybı düşünülürse, bu önderliklerin inşası için devrimci bir Enternasyonal'in önemi bütün çıplaklığıyla ortaya çıkar.[2]

12. "Böylece bu akım, sonuç olarak, SSCB'yi sosyalist olarak gören solun geri kalanı gibi, bir moral bozukluğuna, en azından teorik tutarsızlığa düşmekten kendini koruyamadı. Bu teorik tutarsızlık ki bugün kimi Troçkistleri, Stalinistlerle birlikte sosyalist bloklar kurmaya kadar götürebilmektedir." (s. 28)

Önce olgusal düzeyde bir düzeltme yapalım; SEİ, ÖDP içinde bir blok değildir. Kendisini bir platform olarak tanımlamasına karşın SEİ'nin bir blok olduğunu düşünüyorsanız üzerimize sadece bir etiket yapıştırmakla yetinmemeli öyle olduğumuzu kabul etmememize karşın aslında neden blok olduğumuzu kanıtlamalısınız.

"Stalinistler"le aynı platformda yer almamıza yönelik eleştirinize gelince, bize "Stalinistler"le neden aynı partide yer alınabileceğini ama neden aynı partide bir platform oluşturulamayacağını açıklayın lütfen. Üstelik birkaç paragraf sonra şu yorumu yapmakta bir sakınca görmüyorsunuz: "Türkiye solunun tümünün Stalinizmden etkilendiğini hatta Stalinist olduğunu, belki en yüksek soyutlama düzeyinde söylemek mümkün olabilir." (s. 28) Ama bununla da yetinmiyorsunuz ve ekliyorsunuz; Türkiye'de Stalinizm "SSCB'de bir sınıf iktidarının ideolojisi olarak işleyen türünden, pratik sonuçları itibariyle ayırır. SSCB'dekini karşı-devrimci olarak saptamak mümkünken, Türkiye'deki Stalinizme yönelik olarak aynı şeyi söylemeye kalkmak skolastik bir çözümleme olacaktır." (s. 28) Yoksa **Sosyalist**

2. "Kapitalist Restorasyon ve Emperyalist Saldırganlığa Karşı", **Sınıf Bilinci** 6. sayı içinde, Mart 1990, s. 7-8.

Politika bu değerlendirmenizin istisnalarından bir tanesi midir?

Çok emin bir biçimde olmasa bile "moral bozukluğu" içinde olduğumuzu söylüyorsunuz. El insaf! Bütün yayınlarında ve politik faaliyetinde solu moral bozukluğundan kurtulmaya çağıran, Marksizmin Stalinizmden farklı olarak doğrulandığını "dinazorca" öne süren bir politik gruba bu teşhisi koymak, baktığını görmemektir. Kimin moral bozukluğu içinde olduğu **Sosyalist Alternatif**'in yayın ve faaliyetlerinden bellidir. Tek bir örnek: Yıldızoğlu TMMOB'nin Ekim 1997 tarihindeki "Kamu Girişimciliği" sempozyumunda, sol liberalizme karşı Sungur Savran ve Metin Çulhaoğlu'yla işbirliği yaparken (şu tesadüfe bakın!) **Sosyalist Alternatif**'ten bir yoldaşı kalkıp devlet mülkiyetine saldırmayı görev bilmiştir. Bu tartışma daha genel bir noktaya götürür bizi; bugün politik olarak sosyalizmin başbelası Stalinizm değil, onun bağrından doğmuş olan sol liberalizmdir. Yıldızoğlu ve Nişancıoğlu hem **Sosyalist Alternatif** içindeki gelişmelerin, hem de ÖDP Kongresi'nin bu genel dalganın etkisinde olduğunu kavrayamadığı için bütünüyle yanlış zeminde duruyorlar.

Gelelim "teorik tutarsızlığa düştüğümüz" eleştirisine. Yıldızoğlu ve Nişancıoğlu'na göre suçumuz bürokratik işçi devletlerinin yıkılmış olmasına "hayıflanmak." Bu suçu seve seve üstleniriz. Çünkü biz Cliffyen teolojiden farklı olarak politik gelişmelerin sınıfsal bakış açısıyla değerlendirilmesi gerektiğine inanırız. Tıpkı 150 yıl önce **Manifesto**'da söylendiği gibi; "Komünistler farklı ülkelerin proleterlerinin ulusal savaşımlarında, her türlü milliyetten bağımsız olarak, tüm proletaryanın ortak çıkarlarına işaret eder ve bunları öne sürerler." Bugün proletaryanın ortak çıkarı sadece milyonlarca insanı yoksulluktan, açlıktan, hastalıktan ve baskıdan kaçma olanağı bile tanımayan emperyalizmin (dünya kapitalist sisteminin) parçalanmasıyla ifade edilebilir. Dolayısıyla bir politik gelişmenin ilerici mi gerici mi olduğunu belirleyen de emperyalizmi parçalama mücadelesinin koşullarını olumlu mu olumsuz mu etkilediğiye belirlenir. 1989 'da Doğu Avrupa'daki rejimlerin çöküşü ve 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasının emperyalizmin elini güçlendirdiği açıktır. Yani işçi sınıfına sermayenin taarruzu eski bürokratik rejimlerin yıkılmasıyla hem bu ülkelerde hem de gelişmiş ve azgelişmiş kapitalist ülkelerde şiddetlenmiştir.

Ortodoks Trotskistler (Trotskiy başta olmak üzere) bürokratik işçi devletlerinin nihai olarak iki yoldan birine gireceğini öngörüyorlardı: ya politik devrim ya da kapitalist restorasyon. Bürokratik yozlaşma ya proletaryanın ya da emperyalist burjuvazinin lehine çözülecekti. Ne yazık ki ikinci olasılık gerçekleşmiş, çelişki burjuvazinin lehine çözülmüştür. Bundan işçi sınıfı dünya çapında büyük zarar görmüştür, büyük kayıplara uğramıştır. İşte bu nedenle bu rejimlerin çöküşü bizler için kısmi yenilgilerdir. Lenin heykelleri yıkılırken devrimci Marksizm adına "Stalinizmin putları bir bir devriliyor" diye sevinenler sınıfsal bakış açısına sahip olmayanlardır. Devrimci Marksist olduğunu söyleyenlerin Lenin heykellerinin yıkılışını sevindirici bulması başlı başına bir talihsizliktir. Herşeyden önce yıkılanlar Lenin'in heykelleriydi ve bu heykelleri yıkanlar Stalinizmle Marksizmi özdeşleştirmeye devam ediyorlardı.

Cliffyen teolojinin tipik özelliği ya da belirleyici semptomu bu yoldaşlarımızın "devlet kapitalizmi" analizini benimsemenin politik düzeyde işlerin neredeyse otomatik bir biçimde iyi gitmesini sağlayacağına ve tersi durumun ise kaçınılmaz bir biçimde kötü gitmesine yol açacağına inanmalarıdır. Cliffyen teolojiye kapılmış yoldaşlar özellikle ortodoks Trotskist gruplarda yaşanan hemen her türden sorunu son derece sevimsiz bir ezber-

cilik ve kestirmecilikle "devlet kapitalizmi" saptamasının benimsenmemesine bağlarlar. (Umarız son birkaç yıldır pek çok ülkede -Türkiye dahil- yaşadıkları örgütsel sorunlar ve zincirleme parçalanmalar bu konuda külahlarını önlerine koyup düşünmelerine yol açar.) Elbette ki Sovyetler Birliği'nin dejenerasyonuna ve bu dejenerasyona yol açan Stalinist fenomenin nasıl yorumlanacağına dair ortodoks Trotskizmden farklı görüşler öne sürmeye herkesin hakkı vardır. Ve hiç kimseden yaptığı analizin ısrarlı bir takipçisi olmaktan vazgeçmesini talep edemeyiz. Ama eğer devrimci Marksistlerin bu türden farklı yorumlarının ardında güncel mücadelelerde ayrılık yaratan bir programatik yöneliş farklılığı yatmıyorsa bu türden gereksiz örgütsel ayrılıkları da mazur göremeyiz. Bir örgütsel yakınlaşma sürecine karşı dururken teorik farklılıkların önemli siyasal sonuçlar doğurduğu ortaya konamıyorsa ve buna karşın yine de (bütün dünyada Cliffçilerin yaptığı gibi) analitik uygunluk bir ön koşul olarak sürülüyorsa durum vahim demektir. Durum vahimdir çünkü böyle yaklaşımlar her zaman örgütlenmenin dogmatik, sekter ve monolitik kavranışından hareket ederler ve genellikle pek de demokratik olmayan bir iç işleyişe ve manipülatif pratiğe bağlı bulunurlar.

13. Bitirirken "Stalinistlerle ne işiniz var?" sorusuna geri dönelim.

Biz herşeyden önce devrimci düşünce ve eylem tekelinin sadece Trotskizmin elinde bulunduğunu düşünmüyoruz. Dünya üzerinde başka devrimci örgütler de bulunuyor. Biz ultra-sekterleri hariç tutarak bu örgütlerle dostça ve dayanışmacı ilişkiler kurmaktan yanayız. Çünkü mesaimizin ve enerjimizin tamamını bir tarikatın tarihsel haklılığını kanıtlamaya hasretmek istemiyoruz. Trotskizm dışında bir siyasi gelenekten, başka bir tarihsel evrim sürecinden geçmiş, başka deneyimlerden gelenlerle bir arada olmaya, birlikte iş yapmaya hazırız ve istekliyiz. Tek bir koşulumuz var; bu yoldaşlarımızın Marksizmin devrimci yorumunda ısrar ediyor olmaları. Kimsenin kendisini "Trotskist" olarak tanımlamasını, ya da kendisini bu geleneğin sürekliliği içine yerleştirmesini gerekli koşul olarak görmüyoruz.

SEİ çerçevesinde **Sosyalist Politika** ve kimi bağımsız Marksistlerle olan ilişkimize gelince: Biz bu yoldaşlarımızla genel programatik çerçevemiz bazında önemli farklılıklar olduğunun bilincindeyiz şüphesiz. Ancak bu farklılıkları düşmanca ve sekter bir biçimde yorumlamıyoruz. Farklılıklarımızı ortak ve belli başlı bir mücadelenin çerçevesindeki farklılıklar olarak değerlendiriyoruz. Orta vadede siyasal tartışma, ortak deneyler ve karşılıklı saygı yoluyla farklılıklarımızın üstesinden gelmeyi hedefliyoruz ve bunu başarabileceğimizi umuyoruz. (Hiç bir "teoriden" istediğimiz sonuca erişeceğimize dair garanti belgesi almış değiliz ve bu sürecin başarısız olabileceğinin de bilincindeyiz.)

14. Dolayısıyla "Bu arkadaşlar, şimdi, başka gruplarla birlikte bir parti içinde olduklarını kavramalı ve partiyi muhalefet yoluyla kamplaştırmakla işe başlamak yerine birleştirici ve bu yolla tümüne liderlik etme isteğiyle davranmaya başlamalıdırlar." (s. 28) uyarısının Yıldızoğlu ve Nişancıoğlu'nun bize yönelik "önerileri" içinde benimseyebileceğimiz tek öğe olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Ayrışmadan önderlik yapılamayacağının altını çizmek koşuluyla. Bizi muhalefet haline getirenin, partinin şimdilik çoğunluğu durumunda olanların yanlış politikaları olduğunu hatırlamak koşuluyla. Solda liberal dalga azmışken uysal bir devrimci Mark-

sist politikanın mümkün olmadığını bilmek koşuluyla.

15. "Karşı soru"ların ağırlıkta olduğu bir yazı oldu. Bitirmeden önce son bir soru daha soralım; sol liberalizm tehlikesini kavrayamayan ve buna paralel olarak "cici" Trotskistleri "kaka" olanlardan ayırmak için çabalayıp durduğunuz o talihsiz yazı boyunca neden hiçbir grup, eğilim, platform, dergi vb.'nin adını (**Sosyalist Alternatif** hariç) bir kez olsun açıkça telaffuz etmediniz?

Komünist Manifesto'nun öyküsü

Tarihsel arka plan

1847 yılına gelindiğinde, Marx ve Engels komünist fikirlerinin temellerini artık atmış durumdaydılar. Yaklaşmakta olan Komünist Liga kongresinin bu fikirlerin örgütsel politikaya tercümesi açısından son derece kritik bir öneme sahip olduğunu önceden sezmiş olmak onuru Engels'e aittir. Engels Komünist Liga'nın Londra'da yapılacak olan ikinci kongresine katılma konusunda Marx'a yönelik olarak ısrarcı bir tavır aldı ve sadece onu kongreye katılma konusunda ikna etmekle kalmayarak kongreye yönelik bir ön hazırlık ve bir plan yapmak üzere Ostend'e davet etti. Engels yaklaşan Komünist Liga kongresinin bugüne kadar gündeme getirmiş oldukları düşünceler açısından son derece kritik bir öneme sahip olduğunu düşünüyordu. Marx'a 23-24 Kasım 1847 tarihli mektubunda şöyle yazıyordu; "bu kez onu [Komünist Liga'yı] **kendi yönelişimize kazanabileceğiz.**" Engels Almanca mektubunda İngilizce yazdığı bu cümlenin altını çizmişti. Çok sonraları, Komünist Liga'nın tarihi konusunda yazarken, Liga'nın ikinci kongresine verdiği öneme ilişkin şu açıklamayı yaptı;

> Eğer girecek olursak, Birliğin kongresinde, eleştirel komünizmimizi, daha sonra Birliğin Manifestosu olarak yayınlanacak bir manifesto biçiminde geliştirme olanağına sahip olacaktık; aynı şekilde, eskimiş Birlik örgütünün yerine, zamana ve amaçlara uygun bir başkasını koymakta kendi kontenjanımıza sahip olabilecektik.[1]

Komünizmin ilkeleri

Engels Marx'ı komünist öğretinin sergileneceği bir metnin ortaya çıkarılması konusunda da ikna etmekte pek zorlanmadı. Zaten bu konuda ilk adımı atmış ve 25 soru ve yanıttan oluşan bir "amentü" hazırlamıştı bile. **Komünizmin İlkeleri** başlığıyla tanınan bu metin ile ilgili olarak Engels Marx'a yukarıda sözü edilen mektubunda şunları yazıyordu;

> Amentü konusunda biraz düşün. Yapılacak en iyi şeyin ilmihal biçiminden vazgeçip buna Komünist Manifesto başlığını koymak olduğuna inanıyorum. İçerisine bir miktar tarih katmak zorundayız ve mevcut biçim buna pek elverişli değil. Yazmış olduğum şeyleri de Paris'ten gelirken beraberimde getiriyorum; bunlar basit, ama büyük bir acele içerisinde çok kötü düzenlenmiş bir anlatım...

---

1. F. Engels; "Komünist Birliğin Tarihi Konusunda Engels'in Anlatımı", **Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri"** içinde, çev. M. Erdost, Sol Yay., Kasım 1993, İst. s. 191.
2. Aktaran Dirk J. Struik; "Komünist Manifesto'nun Doğuşu ve Tarihsel Önemi, a.g.e. içinde, s. 57.

Komünizmin İlkeleri, Komünist Manifesto'nun "görkemli anlatımından ve enfes kompozisyonundan yoksundur, ama **Manifesto**'daki bellibaşlı düşünceleri, Engels'in çok ustası olduğu o basit biçimiyle içermektedir."(s.57) Buna ek olarak komünizmin abc'sini ele alan ilk temel kitap olması nedeniyle Engels'in kaleme almış olduğu döküman büyük bir tarihsel öneme sahiptir. Bu yazının altbaşlığına sadık kalarak bir kaç hatırlatma yapmakta fayda var:

> Soru 1: Komünizm nedir?
> Yanıt: Komünizm, proletaryanın kurtuluş koşullarının öğretisidir.
> Soru 2: Proletarya nedir?
> Yanıt: Proletarya, toplumun, geçim araçlarını herhangi bir sermayeden elde edilen kârdan değil, tamamıyla ve yalnızca kendi emeğinin satışından sağlayan sınıfıdır.
> Soru 4: Proletarya nasıl doğdu?
> Yanıt: Proletarya, sanayi devriminin bir sonucu olarak doğdu.
> Soru 5: Proleterlerin burjuvalara bu emek satışı hangi koşullar altında yer alır?
> Yanıt: Emek herhangi bir başka meta gibi bir metadır ve fiyatı da herhangi bir başka metaın fiyatını belirleyen aynı yasalar tarafından belirlenir.[3]

18. soruya ("Bu devrim nasıl bir yol izleyecektir?") verilen cevapta ise ilk kez 1852 yılında telaffuz edilecek olan proletarya diktatörlüğü kavramının özünü (dolayısıyla saf demokratlığın tutarlı bir eleştirisini) bulmak mümkündür; "Özel mülkiyete doğrudan saldıran daha ileri önlemleri gerçekleştirmenin ve proletaryaya geçim araçları sağlamanın bir aracı olarak ivedilikle kullanılamayacak olduktan sonra, demokrasinin proletaryaya hiç bir yararı olmaz."[4] Bu eleştirinin hemen ardından komünist programın temel öğeleri oniki madde halinde sıralanır;

> 1. Artan oranlı vergilendirme, yüksek veraset vergileri, ikinci dereceden akrabaların (erkek kardeşler, yeğenler vb.,) veraset haklarının kaldırılması, zorunlu ikrazlar, vb. yoluyla özel mülkiyetin sınırlandırılması.
>
> 2. Toprak maliklerinin, fabrika sahiplerinin, demiryolu ve gemicilik ayrıcalıklarını ellerinde bulunduranların, kısmen devlet sanayilerinin rekabetiyle, kısmen doğrudan ferağ tazminatlarıyla yavaş yavaş mülksüzleştirilmeleri.
>
> 3. Bütün mültecilerin ve halkın çoğunluğuna karşı başkaldıran isyancıların mülklerinin zoralımı.
>
> 4. Proleterlerin çalışmasının ya da istihdamının ulusal mülklerde, ulusal fabrika ve atelyelerde örgütlendirilmesi, böylelikle işçilerin kendi aralarındaki rekabete son verilmesi ve hâlâ varoldukları sürece fabrika sahiplerinin devletin ödediği kadar yüksek ücret ödemeye zorlanmaları.

3. F. Engels; a.g.e. içinde, s. 158-60.
4. F. Engels; a.g.e. içinde, s. 168.

5. Özel mülkiyet tamamiyle kaldırılıncaya kadar, toplumun tüm üyeleri için eşit çalışma yükümlülüğü. Sanayi ordularının kurulması, özellikle tarım için.

6. Sermayesi devletin olan bir ulusal banka aracılığı ile kredi ve bankacılık sisteminin devlet elinde merkezileştirilmesi ve bütün özel bankaların ve bankerlerin faaliyetine son verilmesi.

7 Ulusun elindeki sermayenin ve işçilerin artması oranında, ulusal fabrikaların, atelyelerin, demiryollarının ve gemilerin artırılması, bütün boş toprakların ekime açılması ve halen ekilen toprakların iyileştirilmesi.

8. İlk ana bakımına gereksinme duymayacak kadar büyür büyümez, bütün çocukların ulusal kurumlarda ve ulus hesabına eğitilmeleri. Üretimle birleşmiş eğitim.

9. Ulusal mülkler üzerinde, sanayi ile olduğu kadar tarımla da uğraşan yurttaş toplulukları için ortak barınak olarak kullanılmak üzere, büyük sarayların inşaası ve her ikisinin de tek yanlılıkları ve sakıncaları olmaksızın, hem kentsel ve hem de kırsal yaşamın üstünlüklerinin birleştirilmesi.

10. Sağlığa aykırı ve kötü inşa edilmiş bütün konutların ve mahallelerin yıkılması.

11. Gayrımeşru ve meşru çocukların miras hakkından eşit olarak yararlandırılmaları.

12. Bütün ulaşım araçlarının ulusun elinde yoğunlaştırılması.[5]

Londra'da elde edilen başarı

Belçikalı komünist Victor Tedesco ile seyahat etmekte olan Marx, 27 Kasım'da Engels'le buluşmak üzere Ostend trenine bindi. Marx kongreye kuruluşuna katkıda bulunduğu ve kısa bir süre önce başkan yardımcılığı görevini üstlendiği Belçikalı bir komünist örgüt olan Association Démocratique'in delegesi olarak katılıyordu. Elbette bundan sonra pek çok örneği görüleceği gibi Marx ailesini berbat bir durumda bırakıp kongreye gitmişti. Karısı Jenny sekiz aylık hamileydi ve ciddi rahatsızlıklar geçiriyordu. Ancak yine sonrasında pek çok örneği görüleceği gibi Komünist Liga'nın ikinci kongresinin eşiğinde de mali sıkıntılar ve ailesinin sağlık problemleri Marx'ın devrimci dava adına çalışma hevesini kırmıyordu. Engels'le ve Londra'da radikal dostlarıyla birlikte o alışıldık heyecanıyla devrim hedefinin peşine düştü, geceleri düzenlenen pek çok toplantıya katıldı, pek çok konuşma yaptı. Komünist Liga'nın kongresinde endişeli, kafası karışık pek çok komünist arasında tam olarak ne istediğini bilen sadece Marx ve Engels vardı. 10 gün süren kongre boyunca prensipler ve temel yaklaşımlar üzerine yapılan keskin ve zorlu tartışmalar süresince her ikisi de son derece enerjik ve uyumluydular. Kongre bittiğinde Karl Schapper başkan, Engels ise sekreter olarak görevlendirilmiş ve örgütlenme anlayışında çok ciddi bir değişikliğe gidilmişti; "Birlik şimdi topluluklardan, çevrelerden, bir merkez komiteden ve bir

5. F. Engels; a.g.e. içinde, s. 168-9.

Kongreden oluşuyordu..."[6] Komünist Liga'nın tüzüğünün 1 maddesinde ise şu ifade yer alıyordu; "Birliğin amacı, burjuvazinin devrilmesi, proletaryanın egemenliği, sınıf karşıtlığına dayanan eski burjuva toplumunun kaldırılması ve sınıfsız ve özel mülkiyetsiz yeni bir toplumun kurulmasıdır."[7]

Eski motto, "Bütün İnsanlar Kardeştir" sınıf savaşımının uluslararası niteliğini açıkça ilan eden yeni savaş sloganıyla değiştirildi; "Bütün Ülkelerin İşçileri, Birleşin!"

Bütün bu değişikliklerin kabul edildiği gün olan 8 Aralıkta Liga Marx'ı komünist partinin manifestosu olarak kullanmak amacıyla "detaylı bir teorik ve pratik parti programı" taslağı hazırlamakla görevlendirdi.

Manifesto'nun kaleme alınışı

Ne var ki **Manifesto**'nun kaleme alınışı beklenen sürede gerçekleşmedi. Bunun ana nedeni büyük bir olasılıkla Marx'ın kongre sonrasında Paris'e geri dönmüş olan Engels'e -üstelik o günlerin haberleşme olanakları çerçevesinde- sık sık danışıyor olmasıydı. Şüphesiz Engels'e danışmanın yol açtığı gecikmenin yanı sıra Marx'ın alışılagelmiş titizliği de **Manifesto**'nun yazımını geciktiriyordu. 26 Ocak 1848'de Liga'nın merkez komitesi Brüksel komitesine **Manifesto**'nun gecikmesiyle ilgili olarak 24 Ocak'ta aldığı kararı ileten bir mektup gönderdi;

> Merkez komitesi, Brüksel'deki bölge komitesine, geçen kongrede hazırlamayı üstlendiği Komünist Parti Manifestosu'nu 1 Şubat Çarşamba gününe dek Londra'ya iletmezse, kendisine karşı birçok müeyyideler uygulanacağını Yurttaş Marx'a bildirmenizi emretmektedir. Yurttaş Marx'ın Manifestoyu yazmaması halinde Merkez Komitesi, kendisine kongrede teslim edilen belgelerin derhal iade edilmesini talep etmektedir.
>
> Merkez Komitesi talimatıyla ve onun adına,
> Schapper, Bauer, Moll.[8]

Engels taslak manifestonun yazımı konusunda Komünist Liga tarafından görevlendirilmemişti (en azından ortada bunu gösteren herhangi bir belge bulunmamaktadır) ancak Marx onu **Manifesto**'nun iki yazarından biri olarak gösterdi ve tarih bu iki insanı **Manifesto**'nun ortak yazarları olarak kaydetti. Riazanov'un haklı olarak belirttiği gibi ...eğer **Manifesto** dev bir çelik kitlesinden dökülmüş, görkemli bir anıt izlenimi bırakıyorsa, bu tümüyle, Marx onu tek başına kaleme aldığı içindir."[9] **Komünist Manifesto**'nun yazarı büyük bir olasılıkla Marx'tır ancak bu belgede yer alan fikirleri şüphesiz ki her ikisi de paylaşmaktadır. Örneğin Marx, Engels'in **Komünizmin İlkeleri**'nde 18. sorunun ce-

---

6. F. Engels; "Komünist Birliğin Tarihi Konusunda Engels'in Anlatımı", a.g.e. içinde, s. 192.
7. F. Engels; a.g.e. içinde, s. 192.
8. Riazonov, David; **K. Marx / F. Engels, Hayat ve Eserlerine Giriş,** çev. Ragıp Zarakolu, Belge Yay., Ocak 1990, İst., s.75.
9. Riazanov, David; a.g.e., s. 74.

vabı içinde yer verdiği 12 maddelik komünist programı **Manifesto**'ya (madde sayısını 10 indirerek) almıştır. Ancak Engels Marx'la olan işbirliğine yönelik alışılagelmiş tevazusuyla sınıf mücadelesi ve proletaryanın rolü hakkındaki kavrayışın tamamen Marx'a ait olduğunu belirtmiştir:

> **Manifesto**'ya egemen olan temel düşünce -iktisadi üretimin ve her tarihsel dönemin buradan çıkan toplumsal yapısının, o dönemin siyasal ve düşünce tarihinin temellerini oluşturduğu; bunun sonucu olarak, (ilkel komünal toprak mülkiyetinin çözülüşünden bu yana) tüm tarihin bir sınıf savaşımları tarihi, sömürülen ile sömüren arasındaki, toplumsal gelişmenin çeşitli aşamalarında egemen olunan ile egemen olan sınıflar arasındaki savaşımların tarihi olduğu; ne var ki, bu savaşımın, şimdi, sömürülen ve ezilen sınıfın (proletaryanın), aynı zamanda toplumun tümünü sömürüden, ezilmekten ve sınıf savaşımlarından sonsuza dek kurtarmaksızın, onu sömüren ve ezen sınıftan (burjuvaziden) kendisini artık kurtaramayacağı bir aşamaya ulaştığı düşüncesi -bu temel düşünce, yalnızca ve tamamıyla Marx'a aittir.[10]

Ve nihayet Manifesto yayınlanıyor

Marx **Manifesto**'yu Liga'nın vermiş olduğu "ültimatom"a karşın ancak 1848 Ocağı sonunda tamamlayabildi ve hemen Londra'ya gönderdi. Metin ilk olarak 21 sayfalık bir broşür şeklinde Almanca yayınlandı. 500 adet basılmıştı ve kırmızı renkli kapakta yazarların adı belirtilmiyor, sadece şu üç cümle yer alıyordu: **Manifest der Kommunistischen Partei.** Veröffentlicht im Februar 1848. Kommunistischen Partei. Proletarier aller Länder vereinigt Euch! (**Komünist Parti Manifestosu.** Şubat 1848'de yayınlanmıştır. Komünist Partisi. Dünyanın bütün işçileri, birleşin!) **Komünist Manifesto**'nun ilk İngilizce çevirisi Helen MacFarlane tarafından gerçekleştirildi ve 1850 yılında George Julian Harney'in çıkarttığı **The Red Republican**'da yayınlandı. Bu kez (ve ilk kez) Marx ve Engels metnin yazarları olarak belirtilmişlerdi. Bu kısaltılmış versiyonu yayınlarken Harney şöyle bir kenar notu düşmüştü; "dünyanın görmüş olduğu en devrimci belge."

Manifesto 1848 devrimi patlak verdiği sırada yayınlanmış olmasına karşın bütün kıtaya yayılan isyanlar üzerinde dolaysız bir etkiye sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. **Manifesto** 1848 yılında Danimarkacaya, Felemenkçeye, Fransızcaya, İtalyancaya, Lehçeye ve İsveççeye çevrildiyse de, ilk yayınlanışları sırasında yaratmış oldukları etki ihmal edilebilecek kadar küçüktür. Ancak sonraki onyıllar için aynı şeyi söylemeye hiç kimse cesaret edemez. **Komünist Manifesto** 1869'da Rusçaya çevirldi ve aynı yıl Fransızcaya yeni bir çevirisi yapıldı. Kısaltılmış bir çevirisi 1871 yılında New York City'de yayınlandı. Ve sonrasında **Komünist Manifesto** düzinelerce dilde sayısız çevirisi ve baskısı yapıldı.

---

10. F. Engels; "1883 Almanca Baskıya Önsöz", **Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri** içinde, çev. M. Erdost, Sol Yay., Kasım 1993, İst., s. 88.

150. yılında Marx'ın devrimci propaganda alanındaki bu başyapıtının dünya çapındaki etkisi hesaplanması imkansız bir boyuta sahiptir. Marx'ın ölümünden kısa bir süre sonra, daha 1890'da Engels Almanca baskıya önsözde şöyle yazabilmişti;

> Şu anda **Manifesto,** kuşkusuz ki, tüm sosyalist yazının en yaygın, en uluslararası ürünüdür, Sibirya'dan Californiya'ya dek tüm ülkelerin milyonlarca işçisinin ortak programıdır.[11]

11. F. Engels; "1890 Almanca Baskıya Önsöz", a.g.e. içinde, s.96.

Komünist Manifesto'nun doksan yılı*

LEV TROTSKIY

Komünist Partisi Manifestosu'nun yüzüncü yıl dönümüne topu topu on yıl kalmış olması inanılır gibi değil! Dünya edebiyatındaki bütün benzerlerinden daha dâhice olan bu risale tazeliğiyle bugün bile bizleri şaşırtıyor. En önemli bölümleri, sanki dün yazılmış gibi. Hiç kuşku yok, genç yazarlar (Marx yirmi dokuz, Engels yirmi yedi yaşındaydı), geleceğe bakarlarken kendilerinden önceki, belki de kendilerinden sonraki herkesten daha uzak görüşlü olabildiler.

Marx ile Engels, daha 1872 basımına yazdıkları ön sözde, **Manifesto**'daki bazı ikincil parçaların eskimiş olmasına karşın, aradan geçen yirmi beş yıllık dönemde **Manifesto** artık tarihî bir belge hâline gelmiş olduğu için, özgün metni değiştirme hakkını artık kendilerinde görmediklerini açıklamışlardı. O zamandan bu yana altmış beş yıl daha geçti. **Manifesto**'daki tek tük birtakım parçalar biraz daha geçmişte kaldı. Bu ön sözde, **Manifesto**'daki fikirlerin gerek bugün geçerliliklerini tamamıyla koruyanlarını gerekse önemli ölçüde değiştirilmeye ya da geliştirilmeye ihtiyaç gösterenlerini özlü bir biçimde saptamaya çalışacağız.

1. Marx'ın **Manifesto**'dan kısa süre önce keşfedip orada yetkin bir ustalıkla uyguladığı maddeci tarih görüşü olayların sınavından tam bir başarıyla geçmiş, düşmanca eleştirilerin darbeleri karşısında sapasağlam ayakta kalmıştır. Bu görüş, günümüzde insan düşüncesinin en değerli araçlarından birini oluşturuyor. Tarihî sürecin bütün öteki yorumları, her türlü bilimsel anlamını yitirmiştir. Kesinlikle söyleyebiliriz ki, maddeci tarih yorumunu özümsemeden, günümüz siyasetinde yalnız devrimci bir militan değil, bilgili bir gözlemci olmak bile olanaksızdır.

2. **Manifesto**'nun birinci bölümü şu sözlerle başlar: "Bugüne kadarki bütün toplumların tarihi, sınıf mücadeleleri tarihidir." Maddeci tarih yorumundan çıkarılmış en önemli sonuç olan bu tez sınıf mücadelesinde hemen bir sorun hâline geldi. Gerici ikiyüzlüler, liberal doktrinerler ve ide-

---

* Lev Trotskiy bu yazıyı **Manifesto**'nun Afrikaans dilindeki birinci basımına giriş olarak kaleme aldı. İngilizcede ilk kez "Ninety Years of the Communist Manifesto" başlığıyla **New International**'ın Şubat 1938 tarihli sayısında yayınlandı. Metni İngilizceden Türkçeye Nail Satılgan çevirdi. (Karl Marx - Frederick Engels, **The Communist Manifesto,** New York, Pathfinder, 1996, s.3-14 - Leon Trotsky, "Introduction").

alist demokratlar, itici güç olarak "ortak refah" "ulusal birlik" ve "ölümsüz ahlâkî hakikatler"in yerine maddî çıkarların mücadelesini koyan teoriye karşı alabildiğine zehirli saldırılar yönelttiler. İşçi hareketinin kendisinin saflarından devşirilip de kendilerine revizyonist denilenler, yani Marksizmi sınıf iş birliği ve sınıf uzlaşması ruhuyla gözden geçirmeyi ("revize etmeyi") savunanlar daha sonra onlara katıldılar. Nihayet kendi zamanımızda Komünist Enternasyonal'in aşağılık epigonları ("Stalin'ciler"), pratikte aynı yolu izlediler: Sözüm ona Halk Cephesi politikası, tamamen sınıf mücadelesi yasalarının yadsınmasından kaynaklanır.[1] Bu arada, **Komünist Manifesto**'ya üstün teorik zaferini sağlayan tam da, bütün toplumsal çelişkileri en yüksek gerilim noktasına çıkaran emperyalizm dönemidir.

3. Marx, toplumun iktisadî gelişmesinde özgül bir aşama olarak kapitalizmin anatomisinin tamamlanmış biçimini **Kapital** (1867)'de açıklar. Ama daha **Komünist Manifesto**'da gelecekteki tahlilin ana hatları sağlamca çizilmiştir: emek gücüne yeniden üretim maliyetinin eş değerinin ödenmesi; artık değerin sermayeciler tarafından mülk edinilmesi; toplumsal ilişkilerin temel yasası olarak rekabet; ara sınıfların, yani kent küçük burjuvazisi ile köylülerin yok olması; kutupların birinde, gittikçe azalan sayıda mülk sahibinin elindeki servet yoğunlaşması, öbüründe ise, proletaryanın sayıca büyümesi; sosyalist rejimin maddî ve siyasal ön koşullarının hazırlanması.

4. **Manifesto**'nun, kapitalizmin, işçilerin yaşam düzeylerini düşürme, hatta onları sefalete itme eğilimini mahkûm eden önermesi ağır bir yaylım ateşine tutulmuştu. Papazlar, profesörler, bakanlar, gazeteciler, sosyal demokrat kuramcılar ve sendika şefleri, yoksullaşma denilen teoriye cephe aldılar. İşçi aristokrasisini proletarya diye yutturarak ya da gelip geçici bir eğilimi kalıcı gibi kabul ederek boyuna, emekçiler arasında refahın artmasının işaretlerini keşfettiler. Bu arada dünyanın en kudretli kapitalizminin, yani ABD kapitalizminin gelişmesi bile, milyonlarca işçiyi sefalete düşürüp, federal devlet, kent yönetimleri ya da özel kesime bağlı hayır kurumlarınca bakılır hâle getirdi.

5. Revizyonistler, ticarî ve sınaî bunalımları, kapsamları gittikçe genişleyen birer yıkım olarak gösteren **Manifesto**'nun tersine, tröstlerin ulusal ve uluslar arası gelişmesinin, piyasa üzerinde denetimi sağlayıp yavaş yavaş bunalımların ortadan kalkmasına yol açacağına yemin billah ettiler. Geçen yüzyılın sonu ile bu yüzyılın başına gerçekten de, kapitalizmin fırtına hızıyla gelişmesi damgasını vurdu. Öyle ki bunalımlar, olsa olsa "arızî" birer kesinti gibi göründü. Ama bu dönem, geri dönmemecesine kapandı. Son tahlilde, Marx'ın bu sorun üzerine söyledikleri de doğru çıktı.

6. "Modern devletin yürütme organı, bütün burjuvazinin ortak işlerini yürüten bir kuruldan başka bir şey değildir." Sosyal demokrasinin liderlerinin gazetecilere özgü bir aykırılık gözüyle baktıkları bu özlü formül gerçekte devletin biricik bilimsel teorisini içerir. Burjuvazinin yarattığı de-

---

1. **Komünist Enternasyonal** ya da Komintern, 1919'da, V.İ. Lenin'in ve Bolşevik Partisinin önderliğinde, komünist işçi hareketinin dünya örgütü olarak kuruldu. Lenin'in ölümünü izleyen yıllarda Komintern, başında Yosif Stalin'in bulunduğu ayrıcalıklı kastın karşı devrimci politikalarının bir aletine dönüştürüldü. Lev Trotskiy, Bolşevik ve Komintern önderliği içinde, Lenin'in proleter enternasyonalist rotasını sürdürmek için siyasal bir mücadele başlatanların önde gelen lideriydi.
Halk Cephesi, Stalin'cilerin SSCB'deki bürokratik kastın milliyetçi ve diplomatik çıkarları uğruna, işçi partilerinin ve Komünist Enternasyonal'in siyasal bağımsızlığını ve programını liberal kapitalist partilerle iş birliğine tâbi kılma politikasına atıf yapar.

mokrasi, gerek Bernstein gerek Kautsky'nin sandığı gibi[2], içini her türden sınıf içeriğiyle doldurabileceğiniz boş bir çuval değildir. Burjuva demokrasisi, yalnız burjuvaziye hizmet edebilir. Bir "Halk Cephesi" hükûmeti, başında ister Blum ya da Chautemps ister Caballero ya da Negrin bulunsun yalnızca "bütün burjuvazinin ortak işlerini yürüten bir kuruldur."[3] Bu "kurul" işleri ne zaman kötü yürütse burjuvazi, onun pabucunu eline verir.

7 "Her sınıf mücadelesi, siyasi bir mücadeledir." "Proleterlerin bir sınıf olarak [örgütlenmeleri sonuç olarak] bir siyasi parti olarak örgütlenmeleridir." Bir yandan sendikalistler, öbür yandan anarko-sendikalistler, uzun süre, bu tarihî yasaları anlamaktan kaçındılar. "Salt" sendikalizm şimdi, başlıca sığınağı olan ABD'de ezici bir darbe yedi. Anarko-sendikalizm son kalesi İspanya'da onarılamaz bir yenilgiye uğradı. Burada da **Manifesto** haklı çıktı.

8. Proletarya, burjuvazinin kurduğu yasal çerçeve içerisinde iktidarı fethedemez. Komünistler, "amaçlarına ancak varolan bütün toplumsal koşulların zorla yok edilmesiyle ulaşılabileceğini açıkça ilan ederler." Reformculuk, **Manifesto**'nun bu tezini, hareketin o sıradaki "olgunlaşmamışlığını" ve demokrasinin yeterince gelişmemişliğini ileri sürerek açıklamaya çalıştı. İtalyan, Alman "demokrasiler"inin ve çok sayıda başka "demokrasi"nin kaderi, "olgunlaşmamışlığın" reformcuların kendilerinin fikirlerinin ayırt edici özelliği olduğunu kanıtlıyor.

9. Toplumun sosyalist dönüşümü için işçi sınıfı, yeni sisteme giden yolu tıkayan siyasal engellerin her birini parçalayacak bir gücü ellerinde yoğunlaştırmak zorundadır. "Hakim sınıf olarak örgütlenmiş proletarya"-bu diktatörlüktür. Aynı zamanda bu tek gerçek proleter demokrasisidir. Alanı ve derinliği somut tarihî koşullara bağlıdır. Sosyalist devrim yoluna giren devletlerin sayısı ne denli çok olursa diktatörlük, o denli özgür ve esnek biçimlere bürünecek, işçi demokrasisi o denli geniş olacak, o denli derine inecektir.

10. Kapitalizmin uluslar arası gelişmesi proleter devrimin uluslararası karakterini önceden belirlemiştir. "En azından önde gelen uygar ülkelerin ortak eylemi, proletaryanın kurtuluşunun ilk koşullarından biridir." Kapitalizmin sonraki gelişmesi "uygar" olsun "uygarlaşmamış" olsun gezegenimizin bütün bölümlerini birbirine o kadar sıkıca bağladı ki sosyalist devrim sorunu bütünüyle ve kesinlikle dünya çapında bir karakter kazandı. Sovyet bürokrasisi, bu temel sorun bakımından **Manifesto**'yu tasfiye etmeye kalkıştı. Sovyet devletinin Bonapartçı yozlaşması tek ülkede sosyalizm teorisinin düzmeceliğinin karşı konulamaz bir örneğidir.[4]

---

2 **Eduard Bernstein** (1850-1932), Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD) içinde revizyonizmin önde gelen savunucusu olup kapitalizmin tedricî reformu ve kapitalist partilerle iş birliği lehine sınıf mücadelesini ve devrimi reddetti. **Karl Kautsky** (1854-1938), şoven SPD çoğunluğunun merkezci apolojisini yapmaya yöneldiği I. Dünya Savaşı'na dek İkinci Enternasyonal içerisinde önde gelen bir Marksistti; Rusya'da 1917 Ekim devrimine ve Bolşeviklerin öncülüğündeki işçi ve köylü cumhuriyetine karşı çıktı.

3. **Léon Blum** (1872-1950) Fransız Sosyalist Partisinin başkanı ve 1936-37'deki birinci Halk Cephesi hükûmetinin başbakanıydı. Liberal bir kapitalist parti olan Radikal-Sosyalistler'in lideri **Camille Chautemps** (1885-1963) 1930, 1933-34 ve 1937-38'de Fransız başbakanı oldu. **Francisco Largo Caballero** (1869-1946) İspanyol Sosyalist Partisinin lideri ve 1936 Eylülü ile 1937 Mayısı arasında başbakandı. Yerine geçen **Juan Negrin** (1889-1956) Gen. Francisco Franco önderliğindeki güçlerin 1939'daki zaferinden önce İspanyol Cumhuriyeti'nin son başbakanı oldu.

4. **Bonapartçılık** toplumsal bunalım dönemlerinde ortaya çıkar ve yürütme kuvvetini bir "güçlü adam"ın elinde yoğunlaştırmaya çabalar. Bonapartçı önder, egemen sınıf ya da tabakanın iktidarını sürdürmek amacıyla kendini, çekişen sınıfların üzerindeymiş gibi gösterir. Terim 1852-70 Fransa'sındaki Louis-Napoleon Bonaparte rejimine atıf yapmaktadır.

11. "Gelişmenin süreci içinde, sınıf farklılıkları ortadan kalktığı ve bütün üretim bütün ulusun dev bir birliğinin elinde toplandığı zaman, devlet iktidarı siyasi niteliğini yitirecektir." Bir başka deyişle: Devlet körelir. Geriye, deli gömleğinden kurtulmuş olarak toplum kalır. Bu sosyalizmden başka bir şey değildir. Teoremin tersi: SSCB'de devlet zorundaki korkunç büyüme, toplumun sosyalizmden uzaklaşmakta olduğunun anlamlı bir ispatıdır.

12. "İşçilerin ülkesi yoktur." **Manifesto**'daki bu sözler, pek çok kez dar kafalı kimseler tarafından, bir ajitasyon nüktesi olarak değerlendirilmiştir. Oysa bu sözler, proletaryaya, kapitalist "ana vatan" sorununda akla gelebilecek tek yol gösterici ilkeyi sağlıyordu. Bu yol gösterici ilkenin İkinci Enternasyonalce çiğnenmesi, yalnız Avrupa'nın dört yıl boyunca yakılıp yıkılmasına[5] değil, dünya kültüründeki bugünkü durgunluğa da yol açtı. Yaklaşmakta olan ve Üçüncü Enternasyonalin ihanetinin yolunu döşediği yeni savaş karşısında **Manifesto** bugün de kapitalist "ana vatan" sorununda, en güvenilir danışman olarak kalıyor.

Görüyoruz ki iki genç yazarın ortak ve oldukça kısa yapıtı, özgürleşme mücadelesinin en önemli ve yakıcı sorunları üzerine yeri doldurulamaz ipuçları vermeye hâlâ devam ediyor. **Komünist Manifesto** ile azıcık olsun boy ölçüşebilecek başka hangi kitap var? Ama bu, üretici güçlerde doksan yıllık eşi görülmemiş gelişmenin ve devasa toplumsal mücadelelerin ardından, **Manifesto**'nun düzeltmelere de, eklemelere de ihtiyacı olmadığı anlamına gelmez. Devrimci düşüncenin, puta tapmayla hiçbir ortak yanı yoktur. Programlar ve kestirimler tecrübe ışığında sınanır ve düzeltilir. İnsan aklı için üstün ölçüt de budur. **Manifesto**'da da düzeltmelere ve eklemelere gerek vardır. Ne var ki tarihî tecrübenin kendisinin kanıtladığı gibi bu düzeltme ve eklemeler, ancak, **Manifesto**'nun kendisinin temelinde yatan yöntemle uyum içinde hareket ederek başarılı bir şekilde yapılabilir. En önemli birkaç örneğe dayanarak buna işaret etmeye çalışacağız.

1. Marx, hiçbir toplumsal sistemin, yaratıcı potansiyellerini tüketmedikçe tarih sahnesinden ayrılmayacağını öğretir. **Manifesto,** üretici güçlerin gelişmesini geciktirdiği için kapitalizmi yerden yere vurur. Ama hem o dönemde hem de sonraki on yıllarda bu geciktirme, ancak göreli nitelikteydi. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında ekonomiyi sosyalist temeller üzerinde örgütlemek mümkün olsaydı büyüme tempoları, ölçülemeyecek kadar daha hızlı olurdu. Ne var ki teorik açıdan çürütülemeyecek olan bu tez, üretici güçlerin ta dünya savaşına dek dünya çapında genişlemeyi sürdürdüğü olgusunu geçersiz kılmaz. Bilim ve teknolojinin en modern buluşlarına karşın dünya ekonomisinin bütünüyle durgunlaşma, hatta gerileme dönemi ancak son yirmi yılda başladı. İnsanlık birikmiş sermayesini harcamaya başlarken, gelecek savaş, uygarlığı temellerinden yıkacak ve bunun etkileri yıllar boyu sürecek gibi görünüyor. **Manifesto**'nun yazarları, kapitalizmin, görece gerici bir rejimden, mutlak olarak gerici bir rejime

---

Tek ülkede sosyalizm Stalin, 1924'te, Lenin'in proleter enternasyonalist rotasını terk edebilmek için ideolojik bir ussallaştırma olarak, sosyalizmin tek bir ülkenin sınırları içinde başarılabileceği görüşünü ortaya attı. Bu görüş, daha sonra Komintern'in program ve taktiklerine sokulup, dünyanın her tarafındaki komünist partilerinin Kremlin'in dış politikasının birer piyonuna çevrilmesini haklı çıkarmak için kullanıldı. Bk. Leon Trotsky, **The Third International After Lenin** (New York: Pathfinder, 1970).

5 **İkinci Enternasyonal** - 1889'da, işçi partilerinin uluslar arası bir derneği olarak Friedrich Engels'ın katılımıyla kuruldu. En büyük partilerinin önderliklerinden çoğunun, boğazlaşmada kendi burjuvazilerini desteklediği I. Dünya Savaşı patlak verince çöktü. 1923'te, reformcu İşçi ve Sosyalist Enternasyonali olarak yeniden kuruldu.

dönüşeceği zamandan çok önce çürüğe çıkarılacağını düşünmüşlerdi. Bu dönüşüm, ancak bugünkü kuşağın gözleri önünde son biçimini aldı ve içinde bulunduğumuz dönemi savaşlar, devrimler ve faşizm dönemine çevirdi.

2. Marx ile Engels'ın tarihler konusundaki yanlışı, bir yanda kapitalizmde örtük olarak bulunan gelecek potansiyellerinin küçümsenmesinden, öbür yanda proletaryanın devrimci olgunluğunun abartılmasından ileri geliyordu. 1848 devrimi, **Manifesto**'nun hesaplamış olduğu gibi bir sosyalist devrime dönüşmedi; Almanya'yı gelecekte devasa bir kapitalist yükselme olanağına kavuşturdu. Paris Komünü, proletaryanın, başında çelikleşmiş bir devrimci parti bulunmadıkça, iktidarı burjuvazinin elinden alamayacağını kanıtladı.[6] Bu arada, sonradan gelen uzun süreli kapitalist refah dönemi, devrimci öncünün eğitilmesinden çok, işçi aristokrasisinin burjuva yozlaşmasına yol açtı; bu da, proleter devrim önündeki başlıca fren hâline geldi. Eşyanın tabiatına uygun olarak **Manifesto**'nun yazarları, bu "diyalektiği" önceden göremezlerdi.

3. **Manifesto**'ya göre kapitalizm serbest rekabetin hükümdarlığıydı. Sermayenin giderek artan bir ölçüde yoğunlaşmasına işaret etmekle birlikte **Manifesto,** içinde bulunduğumuz dönemde egemen kapitalist biçim ve sosyalist ekonominin en önemli ön koşulu hâline gelen tekel konusunda gerekli sonucu çıkarmaz. Marx, ancak sonradan, **Kapital**'de serbest rekabetin tekele dönüşümü eğilimini saptar. **Emperyalizm** adlı yapıtında tekelci kapitalizmin bilimsel bir tanımını veren ise Lenin olmuştur.

4. **Manifesto**'nun yazarları, esas olarak İngiliz "sanayi devrimi" örneğine dayanarak, ara sınıfların tasfiyesi sürecini, zanaatkârların, esnafların ve köylülerin toptan proleterleşmeleri olarak gösterirlerken fazlasıyla tek yanlı bir resim çizerler. Gerçekte, zapt edilmemiş bir doğa olayı gibi işleyen rekabet güçleri, hem ilerici hem barbarca olan bu işi tamamlamış olmaktan uzaktır. Kapitalizm, küçük burjuvaziyi hızla yok ederken, onu proleterleşmekte çok daha yavaş kaldı. Üstelik burjuva devletinin bilinçli politikası, uzun süredir, küçük burjuva katmanların, yapay olarak ayakta tutulmasını amaçlıyor. Karşıt kutupta teknolojinin gelişmesi ve büyük çaplı sanayiin rasyonelleşmesi, müzmin işsizlik doğurarak küçük burjuvazinin proleterleşmesini engelliyor. Aynı zamanda kapitalizmin gelişimi, bir sürü teknisyenin, yöneticinin, ticaret hizmetlisinin, kısacası kendilerine yeni orta sınıf denilenlerin büyümesini son derece hızlandırıyor. Sonuç olarak, **Manifesto**'nun, yok olmalarını kayıtsız şartsız öngördüğü ara sınıflar, Almanya kadar sanayileşmiş bir ülkede bile nüfusun aşağı yukarı yarısını oluşturuyor. Ne var ki eskimiş küçük burjuva katmanların yapay olarak korunması, toplumsal çelişkileri kesinlikle hafifletmiyor; tersine onları özel bir habasetle donatıyor ve sürekli işsizler ordusuyla birlikte kapitalizmin **çürümesinin** en kötücül ifadesini oluşturuyor.

5. Devrimci bir dönem için tasarlanan **Manifesto,** kapitalizmden sosyalizme dolaysız geçiş dönemine tekabül eden on talep içerir (bölüm II'nin sonu). Marx ile Engels, 1872 tarihli ön sözlerinde, bu taleplerin kısmen es-

---

6. **1848**'de Avrupa'nın dört bir yanında demokratik haklar, ulusal birleşme ve bağımsızlık ve anayasal reformlar için mücadeleler yer aldı. Yükselmekte olan işçi sınıfları ve pleb güçler, talepleri ve toplumsal ağırlıklarıyla, bu burjuva-demokratik devrimlerin sonucunu etkilemeye çalıştı.

1871 **Paris Komünü,** devrimci bir emekçi hükûmeti kurma yolunda ilk girişimdi. Paris emekçi halkı, kenti ele geçirip 18 Marttan, işgalci Prusya oldusuyla birleşen Fransız burjuvazisinin direnişlerini ezdiği 28 Mayısa dek yönetti. Bunu izleyen tedhiş sırasında on yedi binden fazla Parisli işçi katledildi.

kimiş ve her hâl ü kârda önem bakımından ikinci derecede olduğunu ilân eder. Reformcular, bu değerlendirmenin hemen üzerine atlayıp onu, devrimci geçiş taleplerinin sonsuza dek yerlerini, burjuva demokrasisinin sınırlarını aşmadığı herkesçe bilinen sosyal demokrat "asgarî program"a bıraktığı şeklinde yorumladılar. Aslında **Manifesto**'nun yazarları, geçiş programlarıyla ilgili başlıca düzeltmeye tam bir kesinlikle işaret etmişlerdi. O düzeltme şuydu: "İşçi sınıfı, hazır devlet aygıtına el koymakla yetinip onu kendi amaçları doğrultusunda kullanamaz." Bir başka deyişle, düzeltme, burjuva demokrasisi fetişizmini hedef alıyordu. Marx, bir süre sonra kapitalist devletin karşısına Komün tipi devleti çıkaracaktı. Bu "tip" sonradan, çok daha açık seçik olan Sovyetler biçimini aldı. Günümüzde, **Sovyetler ve işçi denetimi** olmadan devrimci bir program olamaz. Bunların ötesinde, barışçı parlâmenter faaliyet döneminde "arkaik" görünen **Manifesto**'nun on talebi, günümüzde gerçek anlam ve önemini bütünüyle yeniden kazandı. Umutsuzca eskiyen ise sosyal demokrat "asgarî program" oldu.

6. **Manifesto,** "Almanya'daki burjuva devriminin, hemen ardından gelecek bir proletarya devriminin başlangıcı olacağı" yolundaki beklentisini temellendirirken Avrupa uygarlığının, on yedinci yüzyıl İngiltere'sine ve on sekizinci yüzyıl Fransa'sına kıyasla çok daha ileri olan koşullarına ve proletaryanın çok daha gelişmiş olmasına atıf yapar. Bu kestirimdeki yanlışlık sadece tarih bakımından değildir. 1848 devrimi, birkaç ay içerisinde, tam da daha ileri koşullarda burjuva sınıflarından hiçbirinin gücünün, devrimi sonuna kadar götürmeye yetmediğini açığa çıkardı: Büyük ve orta burjuvazinin toprak sahipleriyle olan bağları fazlasıyla sıkıdır ve kitlelerden duyduğu korku bu sınıfı fazlasıyla kösteklemektedir; küçük burjuvazi fazlasıyla dağınık ve üst düzey yöneticileri aracılığıyla büyük burjuvaziye fazlasıyla bağımlıdır. Avrupa ve Asya'nın daha sonraki gelişme rotasının tümüyle kanıtladığı gibi burjuva devrimi, tek başına alındığında artık, genel olarak tamamlanamaz. Toplumun feodal süprüntüden bütünüyle temizlenmesi, ancak, proletaryanın, burjuva partilerinin nüfuzundan kurtulmuş olarak köylülerin başına geçebilmesi ve devrimci diktatörlüğünü kurması koşuluyla mümkündür. Bu açıdan burjuva devrimi, sosyalist devrimin birinci aşamasıyla iç içe geçer ve sonradan bu sonuncusu içinde erir. Ulusal devrim, böylece dünya devriminin bir halkası hâline gelir. İktisadî temelin ve bütün toplumsal ilişkilerin dönüşümü, sürekli (kesintisiz) bir karakter kazanır.

Asya, Latin Amerika ve Afrika'nın geri ülkelerindeki devrimci partiler için, demokratik devrim ile proletarya diktatörlüğü - ve dolayısıyla uluslararası sosyalist devrim - arasındaki organik bağlantının açıkça anlaşılması bir ölüm kalım meselesidir.

7. **Manifesto,** kapitalizmin geri ve barbar ülkeleri girdabına nasıl çektiğini göstermesine karşılık sömürge ve yarı sömürge ülkelerin bağımsızlık mücadelesinden söz etmez. Marx ile Engels "en azından önde gelen uygar ülkeler"de sosyalist devrimi gelecek birkaç yılın sorunu saydığı ölçüde sömürge sorunu, onlar için, otomatik olarak çözüme bağlanmış oluyordu. Ama ezilen milliyetlerin bağımsız bir hareketinin sonucu olarak değil, proletaryanın kapitalizmin metropollerinde zaferinin sonucu olarak. Bundan dolayı **Manifesto,** sömürge ve yarı sömürge ülkelerde devrimci strateji sorunlarına hiç değinmez. Gene de bu sorunlar bağımsız bir çözümü gerektirir. Örneğin "ulusal anavatan", ileri kapitalist ülkelerde en uğursuz tarihî ayak bağı hâline geldiği apaçık olmakla birlikte, bağımsız bir

varoluş için mücadele zorunda bırakılan geri ülkelerde hâlâ, görece ilerici bir etken olarak kalıyor.

"Komünistler," diye ilân eder **Manifesto,** "her yerde bugünkü toplumsal ve siyasi düzene karşı her devrimci hareketi desteklerler." Renkli ırkların emperyalist zorbalara karşı hareketi kurulu düzene karşı en önemli ve güçlü hareketlerden biridir; dolayısıyla beyaz ırkın proletaryasının tam, kayıtsız şartsız ve sınırsız desteğini hak eder. Ezilen milliyetler için devrimci strateji geliştirmenin onuru, esas olarak Lenin'e aittir.

8. **Manifesto**'nun -yöntem değil, konu bakımından- en eskimiş kısmı, on dokuzuncu yüzyılın birinci yarısındaki "sosyalist" edebiyatın eleştirilmesi (bölüm III) ve komünistlerin çeşitli muhalefet partileri karşısındaki konumunun tanımlanmasıdır (bölüm IV). **Manifesto**'da sıralanan hareketleri ve partileri ya 1848 devrimi ya da sonradan gelen karşı devrim o kadar köklü bir şekilde silip süpürdü ki bunların adları için bile, bir tarih sözlüğüne bakmak gerekir. Ne var ki günümüzde **Manifesto**'nun bu kısmı da, belki bize, bir önceki kuşağa olduğundan daha yakındır. İkinci Enternasyonal'in, Marksizmin rakipsiz egemenlik kurmuş göründüğü en parlak çağında Marksizm öncesi sosyalizm fikirleri, kesinlikle geçmişte kalmış sayılabilirdi. Durum bugün farklıdır. Sosyal demokrasinin ve Komünist Enternasyonalin kokuşması her adımda korkunç ideolojik tekerrürler yaratıyor. Yaşlılık düşüncesi, çocuklaşmışa benziyor. Gerileme döneminin mürşitleri, her derde deva formüller peşinde koşarlarken, bilimsel sosyalizmin çoktan gömdüğü öğretileri yeni baştan keşfediyorlar.

Muhalefet partileri sorununa gelince, geçen on yılların beraberinde getirdiği değişmelerin en derin olduğu alan budur: yalnız eski partilerin uzun süreden beri yerlerini yenilerine bırakmış olması anlamında değil, ayrıca emperyalist dönem koşullarında bizatihi partilerin ve onların karşılıklı ilişkilerinin karakterinin kökünden değişmiş olması anlamında. Dolayısıyla **Manifesto**'nun eksikliklerinin Komünist Enternasyonalin ilk dört kongresinin en önemli belgeleri, Bolşevizmin temel edebiyatı ve Dördüncü Enternasyonal konferanslarının kararlarıyla giderilmesi gerekir.[7]

Marx'a göre, hiçbir toplumsal düzenin, kendisinde örtük olarak bulunan potansiyelleri tüketmedikçe sahneden çekilmediğini yukarda belirtmiştik. Ne var ki eskimiş bir toplumsal düzen bile, direniş göstermeden yerini yeni bir düzene bırakmaz. Toplumsal rejimlerin değişmesi sınıf mücadelesinin en sert biçimini, yani devrimi ön-gerektirir. Proletaryanın, ömrünü tamamlamış burjuva düzenini cüretli bir darbeyle devirecek güçten şu ya da bu sebepten ötürü uzak olduğu ortaya çıkacak olursa, istikrarsız egemenliğini sürdürmeye çabalayan finans-kapital için, mahvedip maneviyatını bozduğu küçük burjuvaziyi faşizmin katliam ordusuna dönüştürmekten başka yapacak şey kalmaz. Sosyal demokrasinin burjuva yozlaşması ile küçük burjuvazinin faşist yozlaşması arasında neden ve etki ilişkisi vardır.

Günümüzde Üçüncü Enternasyonal, bütün ülkelerde, emekçileri aldatma ve onların maneviyatını bozma işini ikincisinden çok daha edepsizce yürütmekte. Moskova'nın hayâsız uşakları, İspanyol proletaryasının öncüsünü katletmekle yalnız faşizmin yolunu döşemiyorlar; onun işinin önem-

7. **Dördüncü Enternasyonal,** 1838'de Trotskiy'in kılavuzluğunda, V.İ. Lenin tarafından savunulmuş komünist politikaları ilerletmek için savaşmaya istekli ve 1930'ların başlarına gelindiğinde Sovyetler Birliği'nin Stalin'cileşmiş hükümeti ve partisinde ve Komintern'de pekişmiş olan karşı devrimci siyasete ve polis devleti tedhişçiliğine teslim olmayı reddeden devrimcileri yeniden kümelemek için kuruldu.

lice bir bölümünü de üstleniyorlar. Uluslar arası devrimin uzun süreli ve gitgide bir insan kültürü bunalımına dönüşen bunalımı, temelinde devrimci önderliğin bunalımına indirgenebilir.

Komünist Partisi Manifestosu'nun en değerli halkasını oluşturduğu büyük geleneğin mirasçısı olarak Dördüncü Enternasyonal, şu anda eski görevlerin çözümü için yeni kadrolar yetiştiriyor. Teori, genelleştirilmiş gerçekliktir. Devrimci teori karşısında dürüst bir tutumda ifadesini bulan, toplumsal gerçekliği yeniden inşa etme yolundaki tutkulu iradedir. "Karanlık Kıt'a"nın güneyinde **Manifesto**'yu Afrikaans diline ilk çevirenlerin bizim fikir yoldaşlarımız olması, Marksist düşüncenin bugün yalnızca Dördüncü Enternasyonalin bayrağı altında yaşadığının bir başka çarpıcı örneğidir. Gelecek ona aittir. **Komünist Manifesto**'nun yüzüncü yıl dönümü kutlandığında Dördüncü Enternasyonal, gezegenimizin belirleyici devrimci gücü hâline gelecektir.

(Ekim 1938)

Geçmişten geleceğe tutulan ayna: 150 yıl sonra Komünist Manifesto

SUNGUR SAVRAN

1989-1991 diliminde Doğu Avrupa'nın çöküşünden ve Sovyetler Birliği'nin çözülüşünden sonra komünizmin iflas ettiği, Marksizmin tarihsel olarak yanlışlandığı yolunda yoğun bir propaganda bombardımanı yaşıyoruz. İşin acıklı yanı, burjuva aydınlarının ve politikacılarının bu bombardımanına paralel olarak, sosyalist hareketin çeşitli akımları içinde komünizm (ya da sosyalizm) ve Marksizm konusunda derin kuşkular gelişmiş durumda. Hatta daha ileri giderek diyebiliriz ki, proleter devriminin, komünizmin ve bunların bir teorisi ve programı olarak Marksizmin dünya çapında sol aydınlar nezdindeki prestiji en az bir yüzyıldır hiç bu kadar düşük olmamıştı. Liberalizmin pratik politikada, post-modernizmin ve post-Marksizmin düşünce alanında bu kadar hakim olduğu bir dönemde, Marksizmi bir yanılgılar manzumesi olarak görenler, bırakalım burjuva safları, solda bile bugün çoğunluktadır. Teorinin ve programın bütününü reddetmeyenler ya da reddetmediğini söyleyenler dahi, en önemli, en belirleyici unsurları (sınıf mücadelesi, mülkiyet sorunu, devlet iktidarı vb.) ya yadsımakta, ya tanınmaz hale getirmektedir. En kötüsü, hâlâ Marksist olduğunu söyleyenler arasında çoğunluğun Marksizmin **ruhunu** terketmiş olduklarını söylemek mümkündür.

Ekim devriminin ve onu izleyen devrimlerin tarihsel kaderi gözönüne alındığında ne kadar anlaşılabilir olsa da, bu durum aslında son derece ironiktir. Çünkü, yalın bir şekilde ifade edecek olursak, Marksizmin bütün temel önermeleri ve öngörüleri doğru çıkmıştır. Sadece kapitalizmin tarihsel gelişmesi konusunda değil. İlk bakışta tersi doğru gibi görünse bile, sosyalizmin yaşanan deneyimleri de Marksizmin temel önerme ve öngörülerinin doğrulandığını göstermektedir. Eğer bu doğru ise, sosyalistler açısından bugün yapılacak şey, panik ve utanç içinde Marksizmin teorisini ve programını terketmek değildir. Yapılması gereken, tarihsel gelişmenin önümüze getirdiği yeni sorunları (ekolojik tahribattan genetik mühendisliğin ve bilişim teknolojisinin olanak ve tehlikelerine kadar) teorik ve programatik olarak ele almak, ama bunu yaparken varolan teori ve programın kazanımlarını bir **sıçrama tahtası** haline getirmektir.

Marksizmin modern dünyayı teorik bakımdan nasıl doğru kavradığını ve bu dünyanın sorunlarına programatik bakımdan nasıl isabetli çözümler önerdiğini ortaya koymanın en iyi yollarından biri, **Komünist Manifesto**'yu temel tezleri ve önermeleri bakımından tahlil etmektir. Bugünlerde

150. yılını kutladığımız bu metnin önemi elbette Marksist temellerde gelişen komünist hareketin ilk programatik metni olmasından ve 150 yıl boyunca Marksizmin en çok okunan temel yapıtı olmasından kaynaklanıyor.

Aslına bakılırsa, Marksizmin tarihsel haklılığını sınamak bakımından **Manifesto**'nun seçilmesinin bazı dezavantajları olduğu söylenebilir. Bir düşünce akımının gelişmesinde ilk metinler genellikle belirli vurgu çarpıklıklarının yanısıra, ayrıntılar konusunda eksiklikler içerir. (**Manifesto**'da da böyle ikincil noktalar olduğunu aşağıda göreceğiz.) Üstelik, **Manifesto** yazıldığında yazarı (Marx) henüz 30 yaşında genç bir adamdı, düşüncelerinden yararlandığı çalışma arkadaşı (Engels) ise daha da gençti, 28 yaşındaydı. Bunun önemini anlamak için metnin yayınlandığı 1848 yılında Marx'ın henüz ne artı-değer teorisini, ne de kriz teorisini geliştirmemiş olduğunu hatırlatmak yeter bile. İşte böyle dezavantajlı bir hareket noktasından başlansa bile, Marksist teori ve programın kapitalizmin tarihsel gelişmesini tahlil etmek ve öngörmek bakımından 150 yıllık sınavdan başarıyla çıktığını göstermenin mümkün olduğunu ortaya koymak, bu yazının temel amacıdır.

Kapitalizm

Manifesto kaleme alındığında kapitalizm henüz dünyanın çok küçük bir köşesinde hakimiyet sağlamış durumdaydı: başta Britanya olmak üzere Batı Avrupa. Bunun dışında, Avrupa'nın geri kalan bölgelerinde bile piyasa ve sermayenin üretim alanına girişi sınırlıydı. Örneğin Marx ve Engels'in doğduğu ülkede, Almanya'da büyük toprak sahipleri hâlâ hakim sınıftı. Kapitalizmin henüz hakim olmadığı bölge ve kıtalarda cemaat tarzı yaşam ve politik ve dinsel hakimiyet biçimleri sosyo-ekonomik ilişkilere damgasını vuruyordu. Dahası, kapitalizmin hakimiyetine giren toplumlarda dahi, henüz dar anlamda ekonomik alan dışında herşey alınıp satılabilen, piyasanın ölçütlerine göre değerlendiren birer meta haline gelmemişti. Ayrıca bu ülkelerde nüfusun küçümsenmeyecek bir oranı (özellikle tarımsal alanda) hâlâ kendi üretim araçlarıyla çalışıyor, Marksist sınıf tahlilinin terimleriyle ifade edecek olursak küçük burjuva bir varoluş tarzını sürdürüyordu.

Kapitalizmi tarihsel olarak özgül bir üretim tarzı olarak kavrayışıdır ki, Marx'a daha bu erken aşamada bu toplumun temel sosyo-ekonomik özelliklerini ortaya koyma ve geleceğini öngörme olanağını vermiştir. Marx bir yandan kapitalist toplumda bütün ilişkilerin birer alış-veriş ilişkisine dönüşeceğini açıkça görmüştür.

> Burjuvazi...insanı "doğal efendiler"ine bağlayan çok çeşitli feodal bağları acımasızca kopardı, ve insan ile insan arasında, çıplak öz-çıkardan, katı "nakit ödeme"den başka hiç bir bağ bırakmadı. Dinsel tutkuların, şövalyece coşkunun, darkafalı duygusallığın en ilahi vecde gelmelerini, bencil hesapların buzlu sularında boğdu.[1]

---

1. K.Marx/F.Engels, **Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri**, 3. baskı, çev. Muzaffer Erdost, Sol Yayınları, Ankara, 1993. Aşağıda **Manifesto**'ya bütün gönderiler bu kitap üzerinden yapılacak, kitabın başlığı **KM** olarak kısaltılacaktır. Çeviri ile mutabık olmadığımız durumlarda İngilizce metinden yararlanarak metni daha doğru bulduğumuz biçimde Türkçeleştireceğiz. Kullanılan İngilizce çeviri şudur: **Manifesto of the Communist Party**, Karl Marx, **The Revolutions of 1848,** Political Writings, cilt 1, der. David Fernbach, Penguin/New Left Review, Harmondsworth, 1973. Bu yapıtın başlığı ise **CM** olarak kısaltılacaktır. İngilizce çeviriye yalnızca Türkçe çeviri değiştirildiğinde gönderi yapılacaktır.

Sanatın, kültürün, basının bütünüyle piyasanın kaprislerine teslim edildiği, çocuk fahişelerin, bebeklerin, hatta insan vücudunun organlarının birer piyasasının oluştuğu günümüz dünyası bundan daha iyi betimlenebilir miydi? Kuşkusuz Marx herşeyin metalaşacağını ileri sürerken kapitalizmin geçmişin ürünü olan bütün kurumları (din, aile, patriyarkal ve feodal ilişkiler vb.) bütünüyle süpürüp ortadan kaldıracağını böylesine vurgulu biçimde ileri sürmekle tezini aşırıya taşımaktadır. Thatcher İngilteresinde ailenin öneminden köktendinciliğin sadece İslam aleminde değil bütün dünyada yükselmesine, emperyalizme bağımlı ülkelerde, hatta gelişmiş kapitalist toplumlarda geçmişten kalma sosyo-ekonomik biçimlerin modern kapitalist ilişkilerle nasıl eklemlendiğine baktığımızda, Marx'ın vurgusunun tek-yanlı olduğunu söylemek kolaydır. Ancak unutmayalım ki, burada Marx yeni olanın altını çizmeye çalışıyor: bu satırların yer aldığı bölüm "burjuvazi(nin) tarihte son derece devrimci bir rol" oynadığını kanıtlamaya hasredilmiş bölümdür. Üstelik, günümüz dünyasında dinin, ailenin ya da kapitalizm-öncesi üretim ilişkilerinin kendilerinin, Marx'ın belirttiği gibi, paranın tutsağı haline gelmiş olduğunu unutmamak gerekiyor.

Öte yandan da Marx emekçilerin varoluşunun doğrudan doğruya sermayenin ihtiyaçlarına bağımlı hale geleceğini erkenden ilan etmiştir.

> Burjuvazi, yani sermaye, geliştiği ölçüde, proletarya da, modern işçi sınıfı da aynı ölçüde gelişir: yani, iş buldukları sürece yaşayan ve emekleri sermayeyi artırdığı sürece iş bulan bir emekçiler sınıfı.[2]

Kapitalizmin gelişmesinin erken aşamalarında işçiler bile bir ölçüde toprağa bağlıdırlar; dolayısıyla geçim koşulları sadece iş bulmaya bağımlı değildir. Ama kapitalizm geliştiği ölçüde, özellikle büyük kentlerde işçiler geçimleri açısından bütünüyle ücretlerine bağımlı hale gelirler. Günümüzde sadece gelişmiş kapitalist ülkelerde değil, Türkiye gibi ülkelerde bile işçi sınıfının büyük bölümü bu anlamda bütünüyle proleterleşmiştir.

İkincisi, Marx kapitalizmin en acımasız eleştirmeni olduğu halde, bu üretim tarzının üretici güçleri sürekli olarak geliştirme, dolayısıyla üretimin maddi temelini sürekli olarak altüst etme yönünde içkin bir eğilimi olduğunu erkenden saptayabilmiştir.

> Burjuvazi üretim araçlarını, ve böylelikle üretim ilişkilerini, ve onlarla birlikte, toplumsal ilişkilerin tümünü sürekli devrimcileştirmeksizin varolamaz.

Marx bu bakımdan kapitalizmin kendinden önceki üretim tarzlarından çok farklı olduğunun altını çizer. Bu özelliğin nedenleri Marx'ın daha sonra başta **Kapital** olmak üzere, ekonomi politiğin eleştirisi alanında yaptığı çalışmalarda derinlemesine ortaya konulacaktır. Günümüzde telekomünikasyon, bilgi işlem, ulaştırma, sanayi (yeni malzemeler, bilgisayar kontrol teknolojileri) ve tarımda (biyoteknoloji) ortaya çıkan gelişmeler kapitalizmin bu temel özelliğinin doğrudan bir ürünüdür.

Burada elbette bir sorunu da ele almak gerekiyor. **Manifesto,** kapitalizmin aynen kendinden önceki üretim tarzları gibi, tarihsel gelişmenin bir

2 **KM,** s. 116; **CM,** s. 73.
3 **KM,** s. 113.

aşamasında kendi geliştirmiş olduğu üretici güçlerin önünde bir engel haline geleceğini de vurgulamaktadır. Üstelik bununla yetinmemekte, üretici güçler ile kapitalist mülkedinme biçimi arasındaki çelişkinin daha 1848 yılında dahi ortaya çıkmış olduğunu ileri sürmektedir. **Manifesto,** feodal üretim tarzının bir aşamada kendi bağrında gelişmekte olan üretici güçlerin önünde nasıl ayakbağı haline geldiğini anlattıktan sonra şu satırlarla sürüyor:

> Gözlerimizin önünde buna benzer bir süreç yaşanıyor... Sanayinin ve ticaretin tarihi, on yıllardan beri, modern üretici güçlerin, modern üretim koşullarına karşı, burjuvazinin ve onun egemenliğinin varlık koşulu mülkiyet ilişkilerine karşı isyanının tarihinden başka bir şey değildir.[4]

20. yüzyıl başında Marksizmin büyük teorisyenlerinin bu iddiayı daha da öteye götürdükleri, Lenin'in emperyalizm aşamasını "çürüyen kapitalizm" olarak nitelediği biliniyor. Bugün üretici güçlerin kapitalizmin bağrında yeniden bir atılım yapıyor olması, gerek Marx'ın, gerek izleyicilerinin bu konuda yanılmış olduğunu düşündürüyor. Gerçekten de Marx'ın 1848 yılında kapitalist mülkiyetin "on yıllardır" üretici güçlerin önünde bir engel haline gelmiş olduğunu söylemesinde yadırganması gereken bir yan var. Sonuç olarak, doğumu 16. yüzyıla kadar geri gitse de özgül olarak kapitalist bir **üretim** tarzı ilk vatanı olan Britanya'da bile esas olarak "sanayi devrimi" olarak anılan makinalı üretime geçildikten sonra, yani 18. yüzyılın sonlarında hakim duruma gelmiştir. Dolayısıyla, kapitalizmin "on yıllardır" üretici güçlere ayakbağı haline gelmiş olduğunu söylemek, kapitalizmin neredeyse doğuşundan itibaren üretici güçlerin gelişmesiyle çeliştiğini söylemekle eşanlamlıdır. Kapitalizmin 20. yüzyıl tarihi boyunca üretici güçleri nasıl geliştirdiği göz önüne getirilirse, değil 1848'de Marx'ın, bu yüzyılın başında aynı önermeyi daha da güçlü olarak ileri süren Marksistlerin bile yanıldığını söylemek mümkündür.

Ancak Marx'ın üretici güçlerin kapitalist mülkiyete "isyan"ından ne anladığına biraz daha yakından bakınca, meselenin bu kadar basit olmadığını görüyoruz:

> Bu konuda, tüm burjuva toplumunun varlığını dönemsel yinelenmeleriyle her keresinde daha tehdit edici bir biçimde sorguya çeken ticari bunalımların sözünü etmek yeterlidir. Bu bunalımlar sırasında yalnızca mevcut ürünlerin değil, daha önce yaratılmış üretici güçlerin de büyük bir kısmı dönemsel olarak tahrip ediliyor.[5]

Görülüyor ki, Marx aslında kapitalist üretim ilişkilerinin üretici güçlerle çelişkiye girmiş olduğunu söylediği zaman **mutlak** bir olgudan değil, kendini dönemsel olarak tekrarlayan krizler (bunalımlar) aracılığıyla ortaya çıkan bir **eğilim**den söz etmektedir. Krizler sırasında üretici güçleri tahrip eden kapitalizm, canlı sermaye birikimi ve büyüme dönemlerinde ise tam tersine üretici güçleri hızla geliştirir. Aynı şeyi Lenin de **Emperyalizm** kitabında ifade eder: emperyalizmin "çürüyen kapitalizm" olması, bazı dönemlerde hızlı bir büyümenin gerçekleşmesinin önünde bir

4 **KM,** s. 115; **CM,** s. 72.
5 **KM,** s. 115.

engel değildir. Marx'ın üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki çelişkiye ilişkin teorik önermesinin mekanik ve mutlak bir biçimde yorumlanmasıdır ki, kapitalizmin özellikle 20. yüzyılda artık hiçbir ekonomik ve teknolojik gelişme sağlayamayacağı türünden temelsiz öngörülere dayanak olmuştur.

Ama burada başka bir soru ile karşılaşıyoruz. Marx'ın daha 1848'de varolduğunu ileri sürdüğü bu eğilimin kapitalizmin geleceği açısından bir anlam taşıyabilmesi için, kapitalizm geliştikçe daha da güçlü bir eğilim haline gelmesi gerekir. Bu açıdan bakıldığında yukarıdaki alıntıda anahtar bölüm "her keresinde daha tehdit edici bir biçimde" ifadesidir. Marx burada kapitalizmin üretici güçlerin gelişmesi önünde bir engel olmasının ifadesi ve ortamı olan krizlerin, kapitalizm geliştikçe şiddetlenmekte olduğunu söylüyor. Tarih bunu doğrulamış mıdır? Bu soruya tek bir sözcükle cevap verilebilir: evet. Kapitalizmin tarihinde varlığı saptanabilen ve genişleme dönemleriyle durgunluk dönemlerini içeren uzun dalgaların gelişmesine bakıldığında, son 150 yıl boyunca krizlerin şiddetlenme eğilimini saptamak mümkündür. Uzun dalgaların kriz dönemlerinin her birinin bir öncekinden daha şiddetli etkiler yarattığını görüyoruz. 1872-1896 arasında yaşanan kriz tarihte ilk kez Büyük Depresyon olarak anılan dönem olmuştur. Ama 1929-1945 arasındaki ikinci Büyük Depresyon bu ilkini gölgede bırakacak kadar derin yaşanmıştır. Üstelik bu kriz aynı zamanda kapitalizmin emperyalist aşaması içinde yer aldığından doğrudan doğruya bir dünya savaşı ile sonuçlanmış ve başta Avrupa'da olmak üzere, üretici güçler üzerinde tarihte görülmemiş ölçüde bir tahribata neden olmuştur. Öyleyse, geride bıraktığımız 150 yıl Marx'ın bu konudaki öngörülerini doğruluyor.

Ama bu sonuç tartışmaya nokta koymuyor. Esas tartışma bu noktadan sonra başlıyor. Marksizmin üretici güçler ile kapitalist üretim ilişkilerinin çelişkisi konusundaki önermesinin kaba yorumlarını, yani önermeyi gelişen bir **eğilim** olarak değil, mutlak ve mekanik bir **durum** olarak ele alan yorumlarını karşısına alan bir yaklaşım, günümüzün teknolojik yenilenmesine yaslanarak, Marx'ın tezinin yanlışlanmış olduğunu ileri sürmekte. Görünürde çok ikna edici olan bu görüşün ne derece tehlikeli olduğunu anlayabilmek için bir tek gerçeği hatırlamak gerekiyor: kapitalizm 1974-75 resesyonundan bu yana yeniden ağır bir ekonomik bunalım yaşamakta. En son Doğu Asya krizi, dünya ekonomisini uçurumun eşiğine getirdiğinde bu bunalımın bütün derinliğiyle sürmekte olduğu burjuvazinin en ateşli savunucuları için bile açıklığa kavuştu. Üretici güçler ile kapitalist üretim ilişkileri arasında krizlerle dolayımlanan bir çelişkinin giderek güçlendiğine ilişkin önermeyi yadsıyanlar, aslında yaşanmakta olan krizin bir depresyona, hatta bir üçüncü dünya savaşına yol açması olasılığını görme olanağından yoksun kalıyorlar. Bir bakıma Marksizmin bu temel önermesi asıl bugün 20. yüzyılın sonunda ve 21. yüzyılın başında sınanacak.

Bu temel noktaya, bugün emperyalist ülkelerde bile on milyonlarca işsiz dolayısıyla en büyük üretici güç olan insan emeğinin önünün kapatılmış olduğunu ve üretici güçlerdeki gelişmenin sermayenin artı-değer açlığı yüzünden doğayı bir süre sonra geri dönülemeyecek bir tahribata uğrattığı gerçeklerini katarsanız, **Manifesto**'nun bu temel önermesinin burjuva iktisadının (Schumpeter gibi en ileri örneklerinde dahi) kapitalizmin teknolojik kapasitesini tek yanlı biçimde yücelten yaklaşımına üstünlüğünü kavramak mümkün olur.

Üçüncüsü, Marx kapitalizmin bir dünya ekonomisi yaratacağını en er-

ken gören düşünürdür ve bütün yaklaşımını ve politik programını buna göre oluşturmuştur. **Manifesto**'nun aşağıdaki bölümü bugünün "küreselleşme" olarak anılan sürecini şaşırtıcı bir dakiklikle öngörmüş olması bakımından burjuva dünyasını bile hayretlere düşürüyor:

> Burjuvazi dünya pazarını sömürme yoluyla her ülkede üretime ve tüketime kozmopolit bir nitelik kazandırmıştır...Eskiden kurulmuş olan bütün ulusal sanayiler yıkılmıştır ya da günden güne yıkılmaktadır...O ülkede üretilen malların karşılayabileceği eski gereksinmelerin yerini, uzak ülke ve diyarların ürünlerini gerektiren yeni gereksinmeler alıyor. Eski yerel ve ulusal kapalılığın ve kendine yeterliliğin yerini, ulusların çok yönlü ilişkilerinin, çok yönlü karşılıklı bağımlılığının aldığını görüyoruz. Ve maddi üretimde olan, zihinsel üretimde de oluyor. Tek tek ulusların zihinsel yaratımları, ortak mülk haline geliyor...Burjuvazi, bütün üretim araçlarındaki hızlı iyileşme ile, son derece kolaylaşmış haberleşme araçları ile, bütün ulusları, hatta en barbar olanları bile, uygarlığın içine çekiyor. Burjuvazinin malllarının ucuz fiyatları, bütün Çin sedlerini yerle bir eden...ağır toplar oluyor.[6]

İşte bu sürecin erkenden kavranmasıdır ki, Marksizmin programının (aşağıda tartışacağımız) enternasyonalizminin temelini verir.

Sınıflar

Manifesto'nun kısa giriş bölümünü izleyen birinci bölümünün ilk cümlesi ünlüdür:

> Şimdiye kadarki bütün toplumların tarihi, sınıf savaşımları tarihidir.[7]

Bu genel tarihsel önermeden hareketle Marx modern tarihin merkezine de kapitalizmin iki ana sınıfı olarak nitelediği burjuvazi ile proletarya arasındaki sınıf mücadelesini yerleştirir. **Manifesto**'dan bu yana yaşanan tarih, gerçekten de bu iki sınıf arasındaki mücadelenin toplumsal yaşama ve politikaya temel eksen olarak damga vurduğunu, kanıtlamaya ihtiyaç olmayacak kadar açık biçimde ortaya koymuştur.

Ama bugün yaygın bir koro, sınıf mücadelesinin, hatta proletaryanın kendisinin dahi tarih sahnesinden çekilmekte olduğunu ileri sürüyor. Bu iddianın elbette uzun uzun incelenmesi gerekir; bu tür kapsamlı bir inceleme ise bu yazının sınırlarını aşar. Ama proletaryanın ortadan kalkmakta olduğuna dair iddiaların temelinde bu sınıfın tanımına ve içerdiği toplumsal katmanlara ilişkin bir anlayış yattığı için **Manifesto**'da proletaryanın nasıl tanımlandığına kısaca değinmekte yarar vardır.

Manifesto'nun metni proletaryayı (yukarıda da aktardığımız gibi) "iş buldukları sürece yaşayan ve emekleri sermayeyi artırdığı sürece iş bulan bir emekçiler sınıfı" olarak tanımlar. Daha açık bir tanımla Engels'in 1888 tarihinde metne eklediği bir dipnotunda karşılaşıyoruz.

> Proletarya ile...kendilerine ait hiç bir üretim aracına sahip olmadıklarından, yaşamak için emekgüçlerini satmak zorunda kalan

6 **KM,** s. 113-114; **CM,** s. 71.
7 **KM,** s. 109.

modern ücretli emekçiler sınıfı (kastediliyor).

Bu tanım son derece açıktır: ekonomik zorunluluk altında emekgücünü satarak yaşamak zorunda kalan her emekçi proleterdir. Bu durumda banka memurlarından otel müstahdemine, kamu emekçilerinin büyük bölümünden hamburger dükkanında çalışan genç insanlara kadar birçok toplumsal katmanın proletaryanın parçası olduğu ortadadır. Oysa proletaryanın sonunu ilan eden teoriler bu sınıfı sanayi proletaryasıyla sınırlı biçimde tanımlar, emperyalist ülkelerde son dönemde sanayi proletaryasının mutlak ya da göreli ağırlığında bir gerileme görülmesinden hareketle bir bütün olarak proletaryanın ortadan kalkmakta olduğunu ileri sürerler. Oysa, proletarya Engels'in yaptığı gibi geniş bir kapsam üzerinden tanımlandığında, proletaryanın saflarının bugün dünya çapında tarihte hiç görülmemiş ölçekte genişlemiş olduğunu görmemek mümkün değildir. (Ernest Mandel'in hesaplamalarına göre bugün dünya çapında en az bir milyar proleter vardır.)

Geçmişten farklı olarak bugün sınıf mücadelesinin artık toplumların gelişmesinin itici gücü olmadığı da günümüzde yaygın olarak ileri sürülen bir başka tezdir. Bugün kimlik politikasının geçerli olduğu, sınıf kimliğinin ise öteki kimliklere göre özel bir ağırlık taşımadığı iddiası, bu tezin sınıf mücadelesine en hayırhah yaklaşımıdır. Bu tezi (ya da başka versiyonlarını) elbette kapsamlı bir biçimde tartışmak gerekir. Biz sorunu **Manifesto**'nun çerçevesi ile sınırlayarak ele alalım.

Bu çerçevede ilk vurgulanması gereken şudur: Marx **Manifesto**'da çok ayrıntılı biçimde olmasa da, sınıf kategorisi dışında **Manifesto**'da bugün kimlik sorunu çerçevesinde ele alınan başka toplumsal kategorilere de değinmiştir. Bunlar arasında uluslar üzerine yaptığı gözlemler (aşağıda göreceğimiz gibi) ulusal temelde yer alan mücadeleleri dışlamak bir yana açıkça vurgulamaktadır. **Manifesto,** aynı zamanda kadın sorununun burjuva toplumunda büründüğü biçime de bir ölçüde değinmektedir. Elbette (1848'de henüz gerçek bir kadın hareketinin varolmamasının da katkısıyla) bu sorun bir mücadele alanı olarak, kadınlar da bir mücadelenin öznesi olarak ele alınmamaktadır. Bu ve başka alanların daha bütünsel bir tahlilinin yokluğu **Manifesto**'nun bir eksiği olabilir. Ama bütün bunlar ayrıntısıyla ele alınsaydı bile çalışmanın ana tezi değişmezdi.

Bunun nedenini anlamak kolaydır. **Manifesto**'nun bütün tahlili, modern dünyanın sermayenin yükselişinin bir ürünü olduğunu ileri sürmektedir. Başka bir deyişle, modern çağa damgasını vuran, kapitalizmin sosyo-ekonomik ilişkileridir. Bu ilişkiler ise tanım gereği **sınıf** ilişkileridir. Yani kapitalizmin her gelişmesi ve nihai olarak ortadan kalkması, yine tanım gereği, bu sınıf ilişkileriyle içiçedir. Bundan dolayı, sınıf mücadelesinin başka toplumsal mücadeleler karşısında önemsizleştiğini ya da onlarla ancak eşit ölçüde önemli olduğunu ileri süren her tezin, modern dünyanın temel belirleyicisinin kapitalizmin sosyo-ekonomik hakimiyeti olduğu tezini yadsıması gerekir.

"Kapitalizmin her gelişmesi" dedik, "sınıf ilişkileriyle içiçedir." Bu yüzdendir ki Marx sınıf mücadelesinin her an devam ettiğini, "kesintisiz, kimi zaman üstü örtülü, kimi zaman açık bir savaş" olduğunu söyler.[9] Bunun böyle olmasının nedeni, tam da bütün toplumsal hayatın temelinde ya-

8 **KM,** s. 109; **CM,** s. 67.
9 **KM,** s. 109.

tan ekonominin baştan aşağı sınıf ilişkileriyle örülmüş olması, ekonomideki her hareketin bu sınıfların karşıt çıkarlarını etkilemesi ve onlar tarafından belirlenmesi yatar.

Peki gerçek dünyada bugün, **Manifesto**'nun yayınlanmasından 150 yıl sonra sınıf mücadelesi gerçekten toplumsal hayatın bütününe damgasını vurmakta mıdır? İronik biçimde son yirmi yıl içinde sınıf mücadelesinin öneminin gerilemediğini, diyelim ondan önceki otuz yıla göre çok daha büyüdüğünü söylemek gerekir. Bunu kanıtlamak için de, son yıllarda Meksika'dan Fransa'ya, ABD'den Güney Kore'ye dünyanın çeşitli ülkelerinde işçi sınıfının giriştiği mücadelelere değinmek gerekli değildir, belki birçokları için ikna edici de olmayacaktır. Kanıt çok daha kolaydır. Sınıf mücadelesi sadece işçi sınıfı ve emekçiler tarafından burjuvaziye karşı verilmez, burjuvazi tarafından işçi sınıfına ve öteki emekçilere karşı bir taarruz biçimini de alabilir. Günümüzde uluslararası burjuvazi tarafından yürütülmekte olan yeni-liberal, özelleştirmeci, küreselleştirmeci taarruz herşeyden önce bir sınıf taarruzudur. Bunu anlamak için Marx'ın burjuvazi ile proletarya arasındaki sınıf mücadelesine ilişkin temel görüşlerine kısaca değinelim.

Marx proletaryanın burjuvaziye karşı mücadelesini esas olarak iki temel odak noktasından ele alır: proletaryanın birliği ve mücadelenin politikleşmesi. İkinci noktaya aşağıda geri döneceğiz. Bu aşamada bizi ilgilendiren birlik sorunudur. Burada hareket noktası, işçilerin bireyler olarak birbirleriyle rekabet içinde olduğu, proletaryanın bir sınıf olarak hareketi açısından birliğin bir önkoşul olduğudur. Tarihsel olarak süreç işçilerin yalıtılmış mücadelelerinden birlik içinde mücadelelerine doğrudur:

> Bu aşamada emekçiler hâlâ tüm ülkeye dağılmış ve karşılıklı rekabet yüzünden parçalanmış düzensiz bir yığın oluştururlar...Ama sanayinin gelişmesiyle, proletarya, yalnız sayıca artmakla kalmaz, daha büyük yığınlar halinde yoğunlaşır, gücü büyür ve bu gücü daha çok hisseder...Bunun üzerine, işçiler, burjuvalara karşı birlikler (sendikalar) oluşturmaya başlarlar; ücret hadlerini yüksek tutmak için biraraya gelirler; zaman zaman çıkan isyanlar için önceden hazırlık yapmak üzere kalıcı dernekler kurarlar. Zaman zaman işçiler galip gelirler, ama ancak bir süre için. Savaşlarının gerçek meyveleri o andaki sonuçlarda değil, işçilerin durmadan genişleyen birliğinde yatar.[10]

Görüldüğü gibi birlik işçi sınıfı için hayati bir önem taşımaktadır. Ama bu birlik bir kez kuruldu mu kalıcı olacak diye birşey yoktur. Çünkü

> Proleterlerin bir sınıf olarak...örgütlenmeleri, gene işçilerin kendi aralarındaki rekabet yüzünden sürekli bozulur.[11]

İşte yeni-liberalizm, özelleştirme, sendikasızlaştırma, sosyal devleti parçalama ve "küreselleşme" aracılığıyla farklı ülkelerin işçi sınıflarını birbirlerine düşürme yoluyla işçi sınıfını böldüğü, rekabet aracılığıyla birliğini bozduğu için, tam da Marx'ın terimleriyle burjuvazinin bir sınıf taarruzudur. Bugün yeni-liberalizm dünya çapında belirleyici politika olduğuna göre, tarih, günümüz dünyasında da hâlâ "sınıf savaşımlarının tarihidir"!

10 **KM**, s. 118-119.
11 **KM**, s. 119.

Manifesto'nun sınıf mücadelesine ilişkin tezleri arasında tartışma konusu olan bir son önerme de şudur:

> ...bizim çağımızın, burjuvazinin çağının ayırıcı özelliği, sınıf karşıtlıklarını basitleştirmiş olmasıdır. Toplum bir bütün olarak, artan ölçüde, iki büyük düşman kampa, doğrudan birbirlerinin karşısına dikilen iki büyük sınıfa bölünüyor: Burjuvazi ve Proletarya.[12]

> Bu önerme proletaryanın içindeki farklı katmanların koşullarının zaman içinde eşitlendiği yolunda bir başka önerme ile de pekiştirilmektedir.[13]

Proletarya içindeki farklı katmanların koşullarının eşitlenmesine ilişkin önermenin sorunlu olduğu açıktır. Tek tek ülkeler içinde dahi çalışma koşulları ve ücretler açısından işçi sınıfının değişik katmanları arasındaki farkların yeniden üretildiği ortadadır. Ayrıca, "vatanı olmayan" bir sınıf olarak proletaryaya dünya çapında bakarsak bu farklılıkların daha da vurgulu olduğunu görürüz. Ne var ki, bu tez ikincildir; **Manifesto**'nun sınıf mücadelesine ilişkin tezlerinin esasını etkilemez, sadece bazı tadilatları gerekli hale getirir.

İlk ve daha büyük önem taşıyan teze gelince, kapitalizmin, öteki sınıfları adım adım ortadan kaldırarak toplumu iki sınıf arasında kutuplaştırdığı tezi nedense çok ciddi eleştirilere kanu olmuştur. Oysa bu tez dikkatli biçimde formüle edildiğinde gerçekliğin yalın bir ifadesidir. Birincisi, bu tez kapitalizmin yapısını çok daha karmaşık ilişkilerden örülü kapitalizm-öncesi toplumlarla karşılaştırır. Bu sınırlı anlamda tezin geçerliliğini yadsımak mümkün değildir. İkincisi ve daha önemlisi bu tezle proleterleşme kavramı arasında hiçbir ayırım yoktur: söylenen, daha önceki üretim tarzlarının kalıntısı olan sınıfların adım adım proleterleştiği, kapitalist toplumun kendi ara katmanlarının da eğilim olarak proletaryanın saflarına katılmak zorunda kaldığıdır. Gelişmiş kapitalist ülkelerde daha erken, emperyalizme bağımlı, azgelişmiş kapitalist ülkelerde daha geç ortaya çıkan bir süreç burada açık ifadesini buluyor: bağımsız köylülüğün proleterlere dönüşmesi.

Ama üçüncüsü, burada ifade edilen sadece bir eğilimdir. Yoksa Marx orta katmanların derhal ve hızla ortadan kalkacağına dair herhangi bir hayal taşımaz. Tam tersine:

> Modern uygarlığın tam olarak gelişmiş olduğu ülkelerde, proletarya ile burjuvazi arasında durmadan yalpalayan ve burjuva toplumunun ek bir parçası olarak **kendini durmadan yenileyen** yeni bir küçük-burjuva sınıfı oluşmuştur.[14]

Görüldüğü gibi Marx'ın iddiası kapitalist toplumda iki ana sınıfın dışında başka hiçbir sınıfın kalmayacağı değildir. Öyle olsaydı, yeni (yani kapitalizm-öncesi toplumun bir kalıntısı olmayan) bir küçük burjuvazi "kendini durmadan yeniliyor" olamazdı.

Politika

Manifesto bir devrim programıdır. Dolayısıyla yöneldiği esas amaç proletarya için, kapitalist topluma son vererek sınıfsız bir toplumu yaratma

12 **KM**, s. 110; **CM**, s. 68.
13 **KM**, s. 118.
14 **KM**, s. 136; **CM**, s. 89. Vurgu sonradan.

yolunda bir politik hat çizmektir. Bunu yapabilmek için elbette önce kapitalist toplumda devletin karakterinin kavranması gerekir. Marx bu konuyu daha bu erken aşamadan itibaren son derece berrak ve yalın biçimde ele alır.

> Burjuvazinin gösterdiği her gelişmeye, bu sınıfın buna denk düşen bir siyasal ilerlemesi eşlik etti...burjuvazi, en sonunda, modern sanayinin ve dünya pazarının kurulmasından bu yana, modern temsili devlette siyasal egemenliği tamamıyla ele geçirdi. Modern devletin yürütmesi, tüm burjuvazinin ortak işlerini yöneten bir komiteden başka bir şey değildir.[15]

150 yıllık tarihsel deneyim pratik hayatın içinde, en demokratik biçimi altında ("temsili devlet") bile kapitalist devletin burjuvazinin bir hakimiyet aracı olduğunu açıkça kanıtlamıştır. Devletin grevlerdeki evrensel tavrından "sosyal devlet"in çökertilişine, sosyalizmin parlamenter yoldan iktidara gelme girişimlerine karşı tepkisine kadar tarihin bütün deneyimi bu teşhisin doğruluğunu yeniden ve yeniden ortaya koymuştur.

Bir kez bu nokta saptandığında, yani bir kez burjuvazinin kendi hakimiyetini politik bir araç aracılığıyla sürdürdüğü belirlendiğinde, iki sonuç kendiliğinden ortaya çıkar. Marx her iki noktayı da **Manifesto**'da proletaryanın izlemesi gereken politikanın merkezine yerleştirir.

Devletin sınıf karakterinden türeyen birinci sonuç, sınıf mücadelesinin zorunlu olarak politik bir karakter taşımasıdır.

> Ama her sınıf savaşımı bir siyasal savaşımdır... Proleterlerin bir sınıf olarak ve, bunun sonucu, bir siyasal parti olarak bu örgütlenmeleri, gene işçilerin kendi aralarındaki rekabet yüzünden sürekli bozulur. Ama daha güçlü, daha sağlam, daha kuvvetli olarak durmadan yeniden doğar.[16]

Görüldüğü gibi Marx proletaryanın mücadelesinin zorunlu olarak politik bir karakter taşıması gerektiğini belirtmekle yetinmemekte, aynı zamanda proletaryanın bir sınıf olarak örgütlenmesi ile bir proleter partisinin örgütlenmesini birlikte ele almaktadır. Politika ve bir politik partide örgütlenme meselelerinin böyle öne çıkarılmasının işçi sınıfı mücadelesi ve sosyalist düşüncenin gelişimi açısından ne denli önem taşıdığını bugün 150 yıllık tarihten sonra kavramak zordur. Çünkü bu tarih proletaryanın gerçekten de politik mücadelesinin tarihi olmuştur. Ama 19. yüzyılın ortasında Marksizmin esas rakipleri olan sendikalizm ve anarşizm politik sınıf mücadelesini bütünüyle dışlıyorlardı. Bu konu daha sonra Marx'ın ikinci örgütlenme deneyiminde, yani Birinci Enternasyonal içinde temel tartışma konularından biri haline gelecektir. Marx bu temel fikirleri Enternasyonal'e de taşıma başarısını gösterir. Enternasyonal'in Lozan Kongresi (1867), anarşistlerin örgüt içindeki gücüne rağmen, "işçilerin toplumsal kurtuluşu politik kurtuluşlarına ayrılmaz biçimde bağlıdır" kararını alıyordu. Londra Konferansı (1871) ise daha ileri giderek şu tarihsel kararı kabul ediyordu:

> Mülksahibi sınıfların bu kolektif iktidarına karşı, işçi sınıfı, ancak, kendini mülksahibi sınıfların oluşturmuş olduğu bütün eski

15 **KM**, s. 111-112; **CM**, s. 112.
16 **KM**, s. 119.

> partilerden ayrı ve onlara karşı duracak bir siyasal parti olarak örgütleyebilirse bir sınıf olarak hareket edebilir...İşçi sınıfının kendini böyle bir politik parti olarak örgütlemesi, sosyal devrimin zaferinin ve bu devrimin nihai hedefi olan sınıfların ilgasının garanti altına alınabilmesi için vazgeçilmez bir nitelik taşır.[17]

150 yılın tarihi, politik mücadelenin ve bir partide örgütlenmenin proletarya açısından ne kadar hayati olduğunu, anarşizmin politika düşmanlığının aslında politik hakimiyeti burjuvaziye terketmek anlamına geldiğini bütünüyle doğrulamıştır.

Kapitalist devletin sınıf karakterinin ikinci sonucu, proletaryanın iktidara gelmesi için bir devrimin gerekliliğidir. Eğer modern devlet burjuvazinin ortak işlerini görüyorsa, burjuvazinin devlet iktidarını proletaryaya kendiliğinden ve barışçı biçimde teslim etmesi işin doğasına aykırı olurdu. Dolayısıyla,

> Komünistler kendi görüşlerini ve amaçlarını gizlemeye tenezzül etmezler. Hedeflerine ancak tüm mevcut toplumsal koşulların zor yoluyla yıkılmasıyla ulaşılabileceğini açıkça ilan ederler.[18]

Ya da

> Proletaryanın gelişiminin en genel evrelerini betimlerken, mevcut toplum içersinde az çok üstü örtülü bir biçimde sürüp giden iç savaşı, savaşın açık bir ihtilal olarak patlak verdiği ve burjuvazinin zor yoluyla devrilmesinin proletaryanın egemenliğinin temellerini attığı noktaya dek izledik.[19]

Bir politik partide örgütlenen ve devrim yoluyla iktidarı eline geçiren proletarya ne sınıfsız toplumu derhal kurabilir, ne de devleti akşamdan sabaha ortadan kaldırabilir. Marx daha **Manifesto**'dan itibaren devrim ile sınıfsız toplum arasında bir geçiş döneminin zorunluluğu fikrine ulaşmış durumdadır. Sınıf farklarının ancak zamanla ortadan kalkacağını, bir sınıf hakimiyeti aracı olarak devletin de ancak bunun sonucunda gereksiz hale geleceğini açıkça ifade eder.

> Gelişimin seyri içinde sınıf farkları ortadan kalktığında ve üretim bütün ulusun geniş bir birliğinin ellerinde yoğunlaştığında, kamu iktidarı siyasal niteliğini yitirecektir. Gerçek anlamda siyasal iktidar, bir sınıfın bir başka sınıfı ezmek amacıyla örgütlenmiş gücüdür...Proletarya...sınıf karşıtlıklarını ve genel olarak sınıfların varlık koşullarını da ortan kaldırmış ve, böylelikle, bir sınıf olarak kendi egemenliğini ilga etmiş olacaktır.[20]

Marx bu fikri daha sonra geliştirecek, geçiş döneminin devletine proletarya diktatörlüğü adını takacaktır. 20. yüzyılın sosyalizm deneyimi, kapitalizmle sınıfsız toplum arasında bir geçiş döneminin gerekli olduğunu, bu dönem boyunca devletin ortadan kalkamayacağını kanıtlayan bir deneyimdir. Sınıfsız bir toplum olan sosyalizm ile bu tür bir geçiş döneminin

17 "Documents of the First International: 1871-1872" Karl Marx, **The First International and After**, der. David Fernbach, Penguin, Harmondsworth, 1974, s. 269-70.
18 **KM**, s. 148; **CM**, s. 98.
19 **KM**, s. 121.
20 **KM**, s. 133; **CM**, s. 87.

birbirine karıştırılmasının, bu sosyalizm deneyimlerinde ortaya çıkan bürokratik yozlaşmayla sıkı bir ilişki içinde olduğu da bugün biliniyor.

Komünist devrimin programı da **Manifesto**'da açık seçik biçimde ele alınır. Bu programın temel taşı elbette özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasıdır. Bugün 70 yıllık başarısız sosyalizm deneyiminden, kamu mülkiyeti temelinde bürokratik merkezi planlamaya dayanan ekonomilerin son aşamada bir çıkmazla karşılaşmasından sonra, sosyalist hareket içinde gelişen yaygın bir eğilim piyasanın yanısıra özel mülkiyet karşısında da en azından hayırhah bir tavra doğru meylediyor. Oysa Marx komünizmin programının temel direğini çok yalın biçimde tanımlar:

> ...komünistlerin teorisi tek bir tümcede özetlenebilir: Özel mülkiyetin ilgası.[21]

Manifesto'nun programı bu nihai amaca birdenbire ulaşılamayacağı anlayışı temelinde, daha sonra Lenin'in geçiş tedbirleri adını verdiği Trotskiy'ın ise 1938 **Geçiş Programı**'nda uyguladığı türden 10 maddelik bir somut iktidar programını da ileri sürer. Bu programın ayrıntılarına girmemiz gerekmez. Yalnızca iki noktayı kaydedelim.

Birincisi, 20. yüzyıl boyunca Sovyet ve daha sonra Çin bürokrasilerinden kaynaklanan "aşamalı devrim" yaklaşımının yarattığı tartışmayla ilgilidir: Bu tartışmada sürekli devrimi savunan devrimci Marksistlere verilan cevaplardan biri geri ülkelerin bütünüyle sosyalist politikalara ve toptan bir kamulaştırmaya hazır olmadığıdır. Oysa sürekli devrim programı iktidarın proleter karakterinin ötesinde ekonominin birdenbire bütünüyle sosyalist yola girmesi türünden bir şey öngörmez. Elbette daha baştan itibaren proleter iktidarı kapitalistlerin toplumsal iktidarının temellerine bir taarruz başlatacaktır, ama bunun derhal bütünüyle kamu mülkiyetine dayanan bir ekonomiyle sonuçlanması gerekmez. Söylenen, proleter iktidarının daha baştan sosyalist önlemler alması gerektiğidir. **Manifesto,** bırakalım geri ülkeleri, ileri kapitalist ülkelerde bile özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasının zamana yayılabileceğini, yeni iktidarın "başlangıçta...mülkiyet hakkına ve burjuva üretim koşullarına despotik ataklar"[22] yapmakla yetinmek zorunda kalabileceğini saptamaktadır.

Elbette bu atakların anlamı ve amacı burjuvazinin maddi temellerini bütünüyle ortadan kaldırmak ve sınıfsız toplumun yolunu açmaktır.

> Proletarya, siyasal egemenliğini, tüm sermayeyi burjuvaziden derece derece koparıp almak, bütün üretim araçlarını devletin, yani egemen sınıf olarak örgütlenmiş proletaryanın elinde merkezileştirmek için...kullanacaktır.[23]

Bu da bizi ikinci noktaya getiriyor. **Manifesto**'nun 10 maddelik acil programı, dört maddesi açık biçimde olmak üzere, özel mülkiyetin karşısında devlet mülkiyetini hedeflemektedir. Ama bundan da öte yukarıdaki alıntı açıkça bütün üretim araçlarını "devletin...elinde merkezileştirme"yi komünistlerin programının temel direği haline sokmaktadır. Devlet mülkiyetinin neden zorunlu bir geçiş biçimi olduğunu **Sınıf Bilinci**'nin geçen sayısında ele aldığım için programın bu ana yönelişinin gerekçelerine bu-

21 **KM,** s. 124; **CM,** s. 80.
22 **KM,** s. 131-132; **CM,** s. 86.
23 **KM,** s. 131.

rada girmiyorum. Ama bir noktayı saptamak yerinde olacaktır: devlet mülkiyetinin sosyalizmin programında merkezi bir yer tutması, bazılarının bugün genç sosyalistleri inandırmaya çalıştığı gibi, bürokrasinin, Stalinizmin, "devletçi sosyalizm"in falan bir ürünü değildir. Marx'ın (ve Engels'in) **Manifesto**'dan, komünist hareketin bu ilk programından itibaren hayatlarının sonuna kadar savundukları bir programatik temeldir. Devlet mülkiyetini tarihe havale etmek isteyenler, Stalin gibi kolay hedeflerle uğraşmak yerine Marx ile hesaplaşmak zorundadırlar.

Manifesto'nun proletaryanın politikası ve programı konusunda söylediği başka birçok önemli şey vardır. Özellikle komünistlerin "öteki işçi sınıfı partileri"ne karşı tavırları üzerine söylenenlerde sosyalist hareketin taktik ve ilkesel sorunlarına ilişkin öğrenilecek çok şey vardır.[24] Bu konuda sadece bir noktanın altını çizelim. **Manifesto,** "öteki işçi sınıfı partileri"nin gerçekliğini tanımakla, daha sonra Stalinist bürokrasinin yaratacağı "her sınıfın tek partisi olur" ve "işçi sınıfının ancak tek bir partisi olabilir" efsanelerine açık bir reddiye yöneltmektedir. Zaten 150 yıllık tarih bütün pratiğiyle Marx'ın bu yaklaşımının gerçekçiliğini tescil etmiştir.

Manifesto'nun programında elbette sadece özel mülkiyetin ilgası yoktur. Program ayrıca aile, eğitim, ulus gibi alanlarda da önüne açık seçik hedefler koymaktadır. Hem ele alınan alanların, hem de bu alanlarda yapılması öngörülenlerin, bir iktidar programı için bütünüyle yetersiz olduğu açıktır, ama bu kısa metnin amacı ayrıntılı bir program geliştirmek değil, komünizmi bütün tarihsel ve sınıfsal temelleriyle birlikte ortaya koymaktır.

Biz bu noktaları tartışmaya girmek yerine kendimizi **Manifesto**'nun temel öngörüleri ve hedefleri ile sınırlayalım. Bu alanda şimdiye kadar temel öngörülerin doğrulanmış olduğunu, hedeflerin ise kapitalist toplumun ve sınıf mücadelesinin koşullarına bağlı olarak gerçekçi olduğunun kanıtlandığını ileri sürdük. Ama 20. yüzyılın sonuna geldiğimizde bu doğrulanma iddiası karşımıza zorunlu olarak kilit bir soruyu çıkaracaktır: madem temel öngörüler doğrulandı, o zaman sosyalizm deneyimleri neden başarısız kaldı ve çözüldü? Şimdi bu sorunun anahtarı olan bir kavrama dönelim.

Enternasyonalizm

Manifesto'nun en önemli boyutlarından birini kapitalist sistem içinde ulusların konumu ve komünizmin uluslar karşısındaki politikası oluşturur. Yukarıda, Marx'ın kapitalizmde saptadığı eğilimleri ele aldığımızda, kapitalizmin dünya ekonomisini bütünleştirme eğiliminin, ulusları yalıtılmış, kendi içine kapalı bir varoluş tarzından neredeyse zorla koparıp çektiği konusundaki tezini görmüştük. Bu, **Manifesto**'nun uluslar konusundaki temel tezidir.

Burjuvazi,...sanayinin ayakları altından üzerinde durmakta olduğu ulusal temeli çekip almıştır. Eskiden kurulmuş olan bütün ulusal sanayiler yıkılmıştır ya da günden güne yıkılmaktadır...Eski yerel ve ulusal kapalılığın ve kendine yeterliliğin yerini, ulusların çok yönlü ilişkilerinin, çok yönlü karşılıklı bağımlılığının aldığını görüyoruz.[25]

150 yılın tarihsel gelişmesi tarafından bütünüyle doğrulanmış olan bu

24 **KM,** s. 123-24.
25 **KM,** s. 113.

önermenin politik sonuçlarını daha sonra ele alacağız. Şimdi üzerinde durmamız gereken nokta Marx'ın kapitalizmin bu tarihsel eğiliminden uluslar arasındaki ilişkiler bakımından çıkardığı sonuçlarla ilgili.

Dünya ekonomisinin uluslar arasında yoğun bir karşılıklı bağımlılık yaratmasının sonuçları konusunda **Manifesto**'da ifade edilen düşünceler belirli bir ikirciklilik taşır. Herşeden önce Marx'ın, kapitalist dünya ekonomisinin işleyişinin farklı uluslar üzerindeki etkileri konusunda liberalizmin tam karşısında yer aldığını belirtmek gerekiyor. Liberalizmin, hem 19. yüzyılda, hem de günümüzde hakim görüş niteliği taşıyan bakışaçısına göre, kapitalist bütünleşme karşılıklı olarak bütün ulusların çıkarına hizmet eder. **Manifesto** ise, bazı ulusların ötekileri sömürdüğünü ileri sürerek komünist hareketin emperyalizm çağında ısrarla üzerinde duracağı bir temanın açılışını yapmış olur.[26]

Ama bunun ötesinde kapitalist bütünleşmenin uluslar üzerindeki etkileri konusunda **Manifesto**'da çelişkili pasajlar bulmak mümkündür. Marx bir yandan "uluslar arasındaki sınai imha savaşı"[27] ve ulusların birbirine karşı "düşmanlığı"[28] gibi sert ifadelerle, kapitalist dünya pazarı bağrındaki rekabetin ulusları birbirine düşürdüğünün altını çizerken, bir yandan da şunları söyleyebilmektedir:

> Halklar arasındaki ulusal farklılıklar ve karşıtlıklar, burjuvazinin gelişmesi, ticaret özgürlüğü, dünya pazarı, üretim biçiminde ve buna tekabül eden yaşam koşullarında birörneklik sayesinde her geçen gün biraz daha fazla yok oluyor.[29]

Buradaki çelişki, yani Marx'ın bir yandan uluslar arasında bir "imha savaşı"ndan söz etmesi, bir yandan da karşıtlıkların yok olmakta olduğunu ileri sürmesi, Marx'ın 1848'de henüz ulus sorununu derinlemesine düşünmemiş olmasının bir ifadesidir.

Buna karşılık, kapitalizmin tarihsel gelişiminin uluslar alanında sosyalizmin programı açısından ne anlama geldiği konusunda Marx'ta (ve Engels'te) hiçbir ikirciklilik mevcut değildir. Kapitalist dünya ekonomisinin ulaştığı bütünleşme düzeyi, hiçbir ulusun proleterlerinin sadece o ülkenin sınırları içinde sosyalizme geçiş açısından başarı kazanamayacağını ortaya koyar. **Manifesto,** bunu kapitalizmin gelişmiş olduğu kıtaları ve ülkeleri kastederek şöyle özetler:

> En azından önde gelen uygar ülkelerin eylem birliği, proletaryanın kurtuluşunun ilk koşullarından biridir.[30]

Bu cümle, hele metindeki bağlamına yerleştirildiğinde, yanlış anlaşıla-

---

26 **KM,** s. 130.
27 **KM,** s. 137; **CM,** s. 90.
28 **KM,** s. 130.
29 **KM,** s. 129-30.
30 **CM,** s. 85. Burada bir an durup Muzaffer Erdost çevirisinin bu noktada metni nasıl Türkçeleştirdiğine bir göz atmak gerekiyor. Erdost yukarıdaki ilk cümleyi Türkçe'ye şöyle aktarmış: "Eylem birliği, en azından önde gelen uygar ülkelerinki, proletaryanın kurtuluşunun ilk koşullarından biridir." Bütünüyle bakıldığında, Erdost çevirisinin belirli yönleriyle mutabık olmasam da, hiçbir bölümde bunun kadar çapraşık bir Türkçe görmedim. Erdost'un kastı bu olsa da olmasa da, cümle bu haliyle **Manifesto**'yu ilk kez okuyan okuyucu için bir enternasyonalizm vurgusu yerine basit bir eylem birliği vurgusu taşıyor. **Manifesto**'nun, tam da milli komünizm ile enternasyonalizm, Stalinizm ile devrimci Marksizm arasındaki farka en güçlü ışığı tutan cümlesinin bu hale gelmiş olması en azından talihsizlik!

mayacak kadar açıktır. Bağlam, ulusların geleceğini tartışıyor ve proleter iktidarının nasıl uluslar arasındaki farkları bütünüyle ortadan kaldıracağını işliyor. Yani tam tamına farklı uluslardan proleterlerin ilişkileri tartışılmaktadır. Bu bağlam çerçevesinde söylenen şudur: Proletaryanın kurtuluşunun **koşullarından** biri asgari olarak ileri kapitalist ülkelerin bu amaca birlikte yürümeleridir. Koşul, koşul demektir: eğer koşul yerine gelmezse, proletarya kurtulamayacak demektir. Öyleyse, Marx'ın, tek tek ülkelerin sınırları içine kapanmış, dış dünyayla ilişkileri yalnızca askeri, ekonomik, politik, hatta kültürel bakımdan korunmak olan işçi devletlerinin proletaryanın kurtuluşunun çerçevesi olamayacağını söylediği açıktır.

Eğer bu yeterli görünmüyorsa, aynı dönemde (Ekim 1847) Engels'in yazdığı bir başka metne bakabiliriz: "Komünizmin İlkeleri" Bu metnin önemi, Marx'ın **Manifesto**'yu kaleme alırken bundan faydalanmış olmasıdır. Engels'in metni çok daha az edebi, çok daha halka hitab eden bir dille, soru-cevap biçiminde yazılmış olduğundan tartıştığımız konuya çok daha berrak bir yanıt getirir. Okuyalım.

> **Soru 19:** Bu devrimin yalnızca tek ülkede yeralması olanaklı olacak mıdır?
>
> **Yanıt:** Hayır. Dünya pazarını yaratmış olan büyük sanayi, yeryüzündeki bütün halkları, ve özellikle de uygar halkları öylesine birbirine bağlamıştır ki, her halkın başına gelecekler, bir ötekine bağlıdır... Komünist devrim bu yüzden hiç de salt ulusal bir devrim olmayacaktır; bu, bütün uygar ülkelerde, yani en azından İngiltere, Amerika, Fransa ve Almanya'da, aynı zamanda yer alan bir devrim olacaktır.[31]

Engels'in "aynı zamanda" ifadesi, Marksist metinlerde sosyalist devrimin zorunlu enternasyonalist karakterine ilişkin bölümler arasında çok özel bir vurgudur. Uluslararası devrimin ya da daha genelleştirerek söyleyecek olursak dünya devriminin eşzamanlılığı ne bir daha başka bir metinde ileri sürülmüştür, ne de gerçekçidir. Ama burada bağlam (metnin 18. sorusu ve cevabı) politik devrimle değil sosyal devrimle ilgili olduğundan Engels'in eşzamanlılık iddiası başka bir ışıkta okunabilir: bu durumda "aynı zamanda" olacak olan, proletaryanın bütün ülkelerde iktidarı ele alması değil sosyalizmin inşasıdır. Böyle yorumlandığında bile ortada bir abartma olduğu söylenebilir.

İşin bu ikincil yanı bir tarafa bırakıldığında, ortaya çıkan tablo son derece açıktır. Komünist hareketin kurucuları Marx ve Engels, daha ilk programatik metinlerden başlayarak, sosyalizmin kuruluşunun ancak uluslararası alanda tamamlanabileceğini açıkça ortaya koymuşlardır. Engels'in "tek ülkede...olanak olacak mıdır?" sorusuna cevabı yalındır: "Hayır." Bu cümlede sanki bir isyan yatıyor: 20. yüzyılın uzun bir dilimi boyunca yaşamış "tek ülkede sosyalizm" programına karşı bir isyan. Milli sınırlar içine hapsolmuş "sosyalizm"lerin birer birer çöküşünü Marksizmin tarihsel olarak yanlışlanması olarak ilan eden sağ ve sol liberalizme bir isyan. Oysa dikkat edin, ne kadar güçlü bir kehanet saklıdır bu soru ve yanıtta: "olanaklı olacak mıdır?" ve "hayır"! Sanki Engels gelecekte birilerinin tersini savunacağını ve sonunda iflas edeceğini sezmiş gibi! İşte **Manifesto**'nun

---

31. Friedrich Engels, "Komünizmin İlkeleri" **Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri** içinde, a.g.y., s. 170. Burada, iki metin arasındaki süreklilik ilişkisini filolojik düzeyde bile izlemek mümkündür: "uygar ülkeler" ve daha da önemlisi "en azından" ibareleri **Manifesto**'nun metnine belli ki Engels'in metninden devren alınmıştır.

öngörüleri ve programı asıl buradan muzaffer çıkmaktadır. Çünkü 20. yüzyılın sosyalizm deneyimi kısaca, milli komünizmin, "tek ülkede" sınıfsız toplum yaratma iddiasının sınanması olarak özetlenebilir.[32] **Manifesto**'da ilk ifadesini bulan, Lenin, Trotskiy ve diğer devrimci Marksistlerce süreklilik içinde savunulan Marksist teori ve program burada sınanmış ve sınavdan geçmiştir: 1991'den beri artık bütün dünya biliyor ki, "tek ülkede" sınıfsız toplum yaratma girişimi iflas etmiştir. Marksizm haklı çıkmıştır!

21. yüzyılın eşiğinde, emperyalist kapitalizmin dünyayı 20. yüzyıl boyunca olduğundan bile daha bütünleşmiş bir duruma getirdiği bu çağda, **Manifesto**'nun enternasyonalizmi her zamankinden daha fazla geçerlidir. 20. yüzyılda dünya komünist hareketi bir bakıma uzun bir güneş tutulması yaşadı: milli komünizm programı enternasyonalizmin yerini aldı. 21. yüzyılın Marksizmi eğer kapitalizmi alt edecekse mutlaka **Manifesto**'nun ve klasik Marksizmin emternasyonalizmine geri dönmek zorundadır.

Enternasyonalizme ilişkin bu tartışmaya son vermeden önce, bir başka noktaya daha kısaca değinmemiz gerekiyor. Komüinst programın ancak dünya devrimi ile kalıcı ve nihai bir zafere ulaşacağı tezi, son dönemin liberal eğilimlerince tek tek ülkelerde **hiçbir şey** yapılamayacağına ilişkin bir tez haline dönüştürülmüş bulunuyor. Düne kadar milli komünizmi, yani tek ülkede sosyalizm programını savunmuş olanların bir bölümü, bugün güya enternasyonalizmin tezlerini kabul ederek, tek başına Türkiye'de birşey yapılamayacağını, dünyanın bir bütün olarak sosyalizme geçmesini beklemek gerektiğini ileri sürüyorlar. Bu, aslında, enternasyonalizmin değil, devletin sınıf karakteri değişse bile, varolan devletlerin sınırları çerçevesinde hiçbir şey yapılamayacağını iddia eden globalizmin bakışaçısına uygun bir yaklaşımdır. Yani son liberalizmdir.

Çünkü proleter enternasyonalizmi dünya devrimini soyut ve mekanik bir tarzda ele almaz. **Enter**nasyonalizm ("uluslar**arası**cılık"), tam da adının ima ettiği gibi, uluslar olgusunu ve "ulusal" olduğu iddia edilen mevcut devletleri yok saymak yerine, bu tarihsel olgulardan hareketle bunların nasıl aşılacağını gündemine alır. Bu tarihsel olgulardan hareket etmek zorundadır, çünkü burjuvazinin iktidarı, bugün "küreselleşme" çağında bile, hâlâ tek tek "ulusal" olarak anılan devletlerde cisimleşmiştir. Eğer bir proletarya iktidarı hedefleniyorsa, burjuvazinin bu iktidar odaklarının ele geçirilmesi gerektiği açıktır. Yani proletarya önce tekil "ulusal" devletlerin sınırları içinde iktidara geçecektir:

> Öz olarak olmasa bile, biçim olarak, proletaryanın burjuvaziyle savaşımı ilkin ulusal bir savaşımdır. Her ülkenin proletaryası, elbette, her şeyden önce kendi burjuvazisiyle hesaplaşmalıdır.[33]

Ya da

> Proletarya, her şeyden önce, siyasal hakimiyeti ele geçirmek, ulusa önderlik eden sınıf haline gelmek, bizzat kendisini ulus olarak oluşturmak zorunda olduğuna göre, kendisi, bu ölçüde, ulusaldır, ama sözcüğün burjuva anlamında değil.[34]

---

32. Aynı deneyimin birden çok ülkede yaşanmış olmasının buradaki tartışma açısından hiçbir önemi yoktur. Çünkü bu ülkelerin her biri sosyalizmi kendi ulusal ölçeğiyle sınırlı biçimde inşa modeli temelinde yürümüştür. Yani "tek ülkede sosyalizm" II. Dünya Savaşı'ndan sonra "tek ülkede sosyalizmler" haline gelmiştir, o kadar.
33. **KM**, s. 121.
34. **KM**, s. 129; **CM**, s. 84

Manifesto'nun tavrı açıktır. Sınıf mücadelesi ve devrim ulusal çerçeveyi başlangıç noktası olarak alır. Yani soyut bir enternasyonalizm anlayışı ile, "nasıl olsa tekil ülkelerde nihai zafer elde edilemez" diyerek beklemeci bir tavra girmek, enternasyonalizmin yaklaşımı değildir. Bu nokta enternasyonalizmi globalizmden ve sol liberalizmden ayırd etmek bakımından çok önemlidir.

Milli komünizmin suçu ise bu başlangıç noktasını sürecin nihai hedefi haline getirmek olmuştur. Oysa her iki alıntıda da vurgulandığı gibi, ulusal çapta mücadele sadece "herşeyden önce" yapılması gereken şeydir. Ve sadece biçimdir, öz değil. Özün ne olduğunu ise Marx ikinci alıntıyı izleyen bölümde açık açık söylüyor:

> Burjuvazinin, ticaret özgürlüğünün, dünya pazarının, üretim tarzında ve bu üretim tarzına karşılık veren yaşam koşullarında birörnekliğin gelişmesi ile birlikte, halklar arasındaki ulusal farklılıklar ve düşmanlıklar her geçen gün biraz daha ortadan kalkıyor. Proletaryanın hakimiyeti, bunların daha da hızla yok olmasına yol açacaktır.[35]

İşte soyut enternasyonalizmin tuzakları ile milli komünizmin ihanetinin ötesinde, proletaryanın uluslararasında bölünmüşlüğüne materyalist ve diyalektik yaklaşım: verilmiş gerçeklikten yola çıkarak kapitalizmin yarattığı maddi temeller üzerinden yeni bir bütünselliğe ulaşmak.

Manifesto'nun son cümlesi olan savaş çağrısı, bütün bu tahlilin üzerinde yükselir: "Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!".[36]

35 **KM**, s. 129-130; **CM**, s. 85
36 **KM**, s. 148.

Manifesto'dan günümüze: Marx'ın iniş ve çıkışları

KEMAL ÜLKER

Marksizmin tescilli düşmanlarından Françoise Giroud **Şeytan'ın Karısı Jenny Marx** adlı kitabının hemen başında şöyle yazıyor;

> "Jenny öldüğü zaman, Engels: 'Şimdi artık Karl-da öldü,' demiştir. Bunu, Marx'ın o eski suç ortağından başka kim daha iyi bilebilirdi ki?
>
> "Kısa bir süre sonra, o da, Highgate gömütlüğünün erinci içinde karısına sonsuzcasına kavuşacaktır. O gün, 1883 Martında toprağa verilmesi sırasında, orada yirmi kişi bile bulunmayacaktır.
>
> "Ünü ölümünden sonra gelecektir."[1]

Giroud kitabının son sayfalarında bir kez daha "şeytan"ın[2] mütevazi cenaze töreninden söz eder;

> "Jenny'nin Highgate Cementery'de toprağa verilmesi sessiz sedasız geçmişti. Karl'ınki hemen hemen daha az. Birkaç kişi, Rus toplumcularından bir bildiri, Alman toplumcularından bir başka bildiri, insanlık tarihinin akış ve gelişimini belirleyen temel inancı ortaya çıkarmış olan Marx'ı anmak üzere Engels'den birkaç sözcük. Karl Marx'ın ölümünün emekçi yığınları sarstığını söyleyemeyiz. Ondan söz edildiğini gerçekten daha duymamışlardı onlar..."[3]

Gerçekten de Marx, deyim yerindeyse şöhrete, ölümünden sonra ulaşabildi. O ve Engels bilimsel sosyalizmin inşasını çoğu kez yalnız başlarına üstlenmek durumunda kaldılar. Pek çok durumda yalnız kalmayı hatta kimi zaman örgütlü politik faaliyetten bilinçli olarak uzak durmayı tercih ettiler.[4] Şüphesiz ki bu yaşamları boyunca arkalarında hiçbir politik güç

1. Giroud, Françoise; **'Şeytan'ın Karısı Jenny Marx,** Çev: E. Efeolu, H. Yılmaz, Can Yay., 1993, İst., s. 7-8.
2. Bilimsel sosyalizmin kurucusunun ailesi ve dostları arasında kullanılan pek çok takma adı vardı: Moro, Şeytan, Yaşlı Nick, Challey, Usta...
3. A.g.e., s. 149.
4. Burada söylenenler Marx ve Engels'in yaşamlarının belirli kesitlerinde, bir süre için bile olsa politik hayattan tamamen çekildikleri yolunda bir yanlış anlamaya yol açmamalıdır. Ak-

veya destek bulunmadığı anlamına gelmez. Sayıları çok az da olsa onları destekleyenler hatta kendilerini açıkça ve içtenlikli bir biçimde Marksist olarak tanımlayanlar vardı. Ne var ki sayıca az olmanın yanı sıra Marx ve Engels'e çok yakın olanlar cephesinde durum, nitelik yönünden de hiçbir zaman çok iç açıcı olmadı.

"Marx ve Engels'in arkasında, **Komünist Manifesto**'yu özümlemiş yalnızca küçük bir grup vardı. **Kapital**'in yayınlanmasının ilk başlarda çok az bir etkisi oldu. Büyük bir çoğunluk için **Kapital** kelimenin tam anlamıyla, ancak çok büyük gayretlerle küçük parçalar koparabildikleri bir granit kitlesiydi; yalnızca o kadar. 1870'lerin ilk yarısında, Alman sosyalistlerinin yazıları, hatta Marx'ın örencisi Wilhelm Liebknecht'in yazdığı broşürler bile, Marksist teorinin özümlenmesinin, bu dönemde acınacak bir düzeyde olduğunu gösterir. Alman partisinin merkez organının sayfaları, çoğunlukla çeşitli sosyalist sistemlerin en garip karışımıyla doluydu. (...) Liebknecht'in kendisi de Marksist felsefeyi o kadar az kavramıştı ki, Marx ve Engels'in diyalektik materyalizmi ile Jacop Moleschott (1822-1893) ve Ludwig Büchner'in (1824-1899) doğal tarihsel materyalizmini birbirine karıştırabiliyordu."[5]

Kısacası hayatının son yılları da dahil olmak üzere Marx'ın sağlığında "Marksistlerin" sayısı hem çok sınırlıydı, hem de mevcudun durumu Marx'ın kimi zaman "isyan ederek" kendisinin Marksist olmadığını söylemesine yol açacak kadar içler acısıydı.[6] Örneğin Marx'ın ölümü üzerine Londra'da **Times** gazetesinde yayınlanan ilan onun hayatının sona erdiği sırada bile ne kadar az tanındığının ve anlaşıldığının en anlamlı kanıtları ndan biridir.

Ancak ölümünden kısa bir süre sonra (kabaca 20 yıllık bir süre içinde) Marx'ın adı dünyanın dört bir yanında -ister övgüyle söz etmek için olsun, ister küfretmek için- sık sık anılır oldu. Ne var ki paradoksal bir biçimde Marx'ın ününün yayılması ve Marksizmin etki alanının genişlemesi onun söylediklerinin anlaşılmasını beraberinde getirmedi. Sözkonusu bir yüzyıllık dönem içerisinde Marx ve Engels in yazdıkları kimi siyasi kararları n ve önyargıların ortaya çıkardığı dogmacı bir yaklaşımın cenderesi içinde, sade suya besin değeri düşük didaktik haplar haline getirildi. Kimi siyasi önyargıların yön verdiği Marksist olmayan dogmalar Marksist orto-

---

lı evvel kimi "marksologlar"ın akıl almaz bir alıntı avcılığı ve tarihsel bağlam katliamı yoluyla bu türden gülünç yorumlar yaptıklarını pek çok **Sınıf Bilinci** okuru biliyordur. Ancak Marx'ın örneğin **Komünist Manifesto**'nun yayınlanmasıyla çakışan ve bütün Avrupa'yı kaplayan 1848 ayaklanmasının yenilgiyle sonuçlanmasının ardından dağılan Komünist Birlik'in yeniden canlandırılmasını isteyenlere şu cevabı verdiğini göz ardı etmek de mümkün değildir; "Teorik emeğimin işçi sınıfına örgütlerde zaman geçirmekten çok daha büyük yarar sağladığına gönülden inanıyorum." (Marx'tan Engels'e, 25 Kasım 1857, Marx ve Engels, **Selected Correspondence,** s. 200) Özet bir biçimde ifade etmek gerekirse şöyle söylenebilir; 1848 yenilgisini izleyen 12 yıllık dönemde Marx ve Engels'in pratik politik faaliyetten değilse de politik partiden uzak durdukları kesindir.

5. Riazanov, David: **K. Marx - F. Engels: Hayat ve Eserlerine Giriş;** Çev: Ragıp Zarakolu, Belge Yay., 1990, İst., s. 200-1.

6. Marx'ın Marksist olmadığını söylediği kesindir ancak bu cümleyi hiçbir vesile ile yazılı olarak ifade etmediği için kendisinden direkt olarak alıntı yapmak olanağı yoktur. Ancak Engels 1882 yılında Bernstein'a, 1890'da ise Conrad Schmidt'e yazdığı iki mektupta Marx'ın vakt-i zamanında Marksist olmadığını söylediğini belirtir. Schmidt'e yazılmış olan mektup **Seçme Eserler**'in 3. cildinde yer almaktadır: "Bugünlerde materyalist tarih anlayışının, kendisini tarihi irdelememe bahanesi olarak kullanan pek çok tehlikeli dostu var. Tıpkı 70'li yılların sonlarında Marx'ın Fransız 'marksist'leri için söylediği gibi: 'Bütün bildiğim, benim bir marksist olmadığımdır.'" (Marx-Engels, **Seçme Eserler** C. 3, Çev: Kenan Somer, Sol Yay., 1979, Ankara s. 587. Buradaki alıntı İngilizcesiyle karşılaştırılarak düzeltilmiştir.)

doksluk olarak dayatıldı ve kabul gördü. Sözüm ona ortodoks Marksist olan bu dogmatik yönelişler çoğu kez klasik metinleri bilerek görmezden geldiler ya da her zaman isteyerek olmasa bile onları kabaca çarpıttılar. Teori-strateji ilişkisini baş aşağı ettiler.

Dogmatikler siyaset anlayışlarının başına salt siyasal güç tahlilinden elde edilmiş kararları koydular ve teoriyi bu kararların kuyruğuna taktılar. Ancak diğer taraftan ortodoks Marksizm adına stratejiye teorik tahlilin ışığında alınmış kararlar süsü vermeye de devam ettiler. Yukarıda sözü edilen klasik metinlere yönelik görmezden gelmelere ve çarpıtmalara duyulan ihtiyaç da buradan doğuyordu: madem teori stratejinin kuyruğuna takılmıştı, o halde çeşitli dönemeçlerde yaşanacak savrulmalarla sağa sola çarparak eğilip bükülmesi ve deforme olması bir sakınca doğurmayacaktı. Yine de ortaya çıkabilecek kimi kaygılara karşı "ustalara saygı" konusunda abartılı, ritüelci ve çoğu kez açıkça ikiyüzlü bir üslup tutturularak gerekli önlemlerin alınması ihmal edilmemeliydi.[7]

Marx'ın ölümünden yaklaşık olarak yarım yüzyıl sonra Marksizm içindeki dogmatik yönelişin temelini oluşturan Stalinist ve Neo-Stalinist bürokrasilerin yalana dayalı propagandaları komünist tasarının hem uluslararası proletaryanın hem de genel anlamda dünya kamuoyunun gözünde sözde "reel sosyalizm"le özdeşleştirilmesine yol açtı ne yazık ki. Zaferini ancak Lenin in partisini fiziksel olarak yok ederek ve Marx'ın, Engels'in ve Lenin'in teorik çalışmalarının neredeyse tamamını ayaklar altına alarak sağlamış olan dogmatik (Stalinist, Neo-Stalinist) yöneliş Marksizm içinde geçici ancak çok uzun süren bir dönem için hakimiyeti elinde tuttu. Sovyetler Birliği'nde ve Doğu Avrupa ülkelerinde sonuna gelmekte olduğumuz on yılın başında patlak veren zincirleme krizle söz konusu özgül tarihsel kesitin bitiş çizgisine ulaşıldı[8] ancak bu tartışmasız krizden bir avuç devrimci Marksistin dışında herkes zavallı Karl'ı sorumlu tuttu.[9] Bugün Marksizmle yanlış bir biçimde özdeşleştirilen dogmatik yönelişin iflasının yarattığı kuşkuculuk ortamı şüphesiz ki Marx'ın daha doğru bir biçimde anlaşılmasına katkıda bulunmuyor çünkü iflas etmiş olan bürokratik devletlerin Marx'ın öğretisinden kaynaklandığına inanılıyor.

Günümüzde Marx'la ilgili yanlış anlama ve bilmelerin Marksist olduğunu söyleyenler arasındaki yaygınlığına gelince; Birkaç örnek durumun vahametini ortaya koymak için yeterli olacaktır. Örneğin Marx'ın tarihsel gelişim sürecini tez, karşı tez ve sentez şeklinde kurguladığı, devrimin sadece gelişmiş sanayi ülkelerinde olabileceğini düşündüğü, dolayısıyla Ekim Devriminin bu açıdan onu haksız çıkarttığı veya işçi sınıfının yaşam standardının kaçınılmaz bir biçimde düşüş göstereceğini öngördüğü günümüz Marksistleri arasındaki yaygın yanlış anlama/bilmelerin en tipik olanlarındandır. Kişisel düzeyde bile durum pek değişmemektedir; onun bütün ömrü boyunca sefalet içinde yaşadığı veya masasında öldüğü "bilinir"

---

7. Resmi komünizmin ideologlarının dilini katlanılmaz kılan temel faktörlerden biri budur. Bu yazarların makale veya kitaplarının ustalara ve "devlet büyüklerine" yönelik abartılı övgülerle bezeli ve hemen her fırsatta tekrarlanan zincirleme sıfat tamlamalarıyla dolu olması bu durumun en göze çarpan belirtisidir.

8. Aslında 1980'li yılların sonunda ve 90'lı yılların hemen başlarında bitiş çizgisi ne var lmadan birkaç on yıl önce, aşağı yukarı 1956 Macaristan ve 1968 Çekoslovakya deneyleriyle Stalinizmin temsil ettiği felaketi uluslararası proletarya hareketi anlamaya başladı ancak bu da zaten yeterince büyük bir gecikmeydi.

9. Bu konuda sofistike bir örnek isteyenler için bkz. Juan Goytisolo; **Marx'ların Öyküsü**; Çev. Muhittin Karkın, İletişim Yay., 1997, İst.

Günümüz Marksistleri arasında rastlanan bu türden yanlış anlama/bilmeler Marx'ın düşüncesinin 20 yüzyıldaki etkisi göz önüne alındığında daha da çarpıcı hale gelmektedir. Hele daha 10 yıl öncesine kadar dünyanın üçte birinin direkt olarak onun düşüncelerinden ilham aldığını öne süren bir siyasi sisteme sahip oldukları ve kalan üçte ikilik bölümde onun düşüncelerine sahip çıktığını söyleyenlerin önemli bir güce sahip olduğu düşünülürse...

Üstelik entelektüel açıdan Marx'ın etkisi politik alandaki etkisiyle kıyaslanabilecek kadar büyük oldu. Marx'ın "ağırlığının" son derece bariz bir biçimde görüldüğü siyaset bilimi, iktisat ve tarihten söz etmek bu etkinin tam olarak anlaşılabilmesi için kesinlikle yeterli olmayacaktır. Sayıları her zaman çok fazla olmasa da Marksist bakış açısına sahip akademisyenlerin daha ileri ve derin bir kavrayış getirmedikleri herhangi bir disiplin bulmak mümkün değildir. Edebi eleştiri alanında George Lukács'ın gördüğü şaşırtıcı derecede büyük ilgi ya da daha ilginci Kıta Avrupa'sındaki etkin teoloji okullarında 1970'li yıllarda Ernst Bloch'un "genç Marx" üzerine yaptığı yorumların büyük bir etki yaratmış olması bunun çarpıcı örnekleridir. Kısacası gelişmenin "Marx'ın hayaletiyle yapılan bir diyalog" şeklinde tanımlanması sadece sosyolojiye özgü bir durum olmamıştır.

Elbette Marx'ı anlamamızı zorlaştıran bir etken de onun çok geniş bir alanda at koşturmuş olmasıdır. Kabul etmek gerekir ki uzmanlaşmanın son derece hızlı bir biçimde arttığı bir dünyada pek çok disiplinde uzmanlaşmış ve bununla yetinmeyerek onları entegre etmeye girişmiş bir düşünürü takip etmek kolay bir iş değildir. Şüphesiz onun ilgi alanındaki bu genişlik gökten zembille inmiş bir özellik değildi ve çeşitli faktörlere bağlıydı: Marx kozmopolit, köksüz, bir Yahudi göçmendi; yarı-feodal Almanya'nın idealist hiper-entelektüel muhalefet hareketlerinden, Paris'in son derece hareketli sosyalist örgütlerine ve buradan da "burjuva dünyasının yaratıcısı" olarak tanımladığı orta-Viktoryen İngiltere'ye geçti. Klasik bir eğitim aldı ve eğitiminin son durağı genel olarak antikiteden ve özellikle de Yunan "polis"inin aristokrat idealinden etkilendiği felsefe eğitimi oldu. İktisat çalışmalarından yorgun düştüğünde Thucydides'i ve "her zaman yeni kalan" klasikleri okuyordu. Aeschylus'un orijinal metnini her yıl bir kez okuyordu. Marx rönesans insanının son ve en parlak örneğiydi.

Almanya'da edinilmiş olan kültürel genişlik Viktoryenlerin sistem inşa etmeye yönelik hevesleriyle ve kapsayıcı teorileriyle son derece iyi bir uyum gösterdi. Marx en ileri örneği, Viktoryen kapitalizmini gözlemlemek için son derece iyi bir konumdaydı: 1851'de, Londra'ya gelişinden iki yıl sonra ünlü Büyük Sergi açıldı ve o defterine şu notu düştü, "dünya burjuvazisi panteonunu yeni Roma'da kuruyor..." Ve 1867'de, liberal çağın tepesine çıkmayan özel türde bir mürekkeple devasa bir çarpı koydu; **Kapital**'in birinci cildini yayınladı. Bu çağ aynı zamanda ardarda gelen buluşların yapıldığı, her türden mal ve hizmetin arzının hızla arttığı, ilerlemenin neredeyse günlük olarak hissedilebildiği bir dönemdi. Ve gerçekçilik kendisini Bismarck'ın politikalarından, Zola'nın romanlarına kadar her alanda hissettiriyordu. Bütün bunlara ek olarak sosyalbilimler de muhteşem bir gelişme gösteriyor ve Comte en son ve en kapsayıcı bilim olduğu düşünülen sosyolojinin isim babalığını yapıyordu. İşte bu ilerleme ve gerçekçilik atmosferi Marx'ın dehasının boy atması için gerekli koşulları oluşturuyordu.

Marx'ın bir Viktoryen olduğunu söylemek elbette ki onun günümüzün

fırtınalı gelişmeleriyle ilgili söyleyecek hiçbir sözü olmadığı anlamına gelmiyor. Tam tersine bugün sosyalizmin içine düştüğü derin inandırıcılık bunalımı nedeniyle artık pek fazla "alıcısı" olmasa da Marx'ın çözümleme yöntemi (Marksizmin tarihsel özü) gücünü koruyor. Ve her şeyin ötesinde bugün ilgiye mahzar olmasa da gelecek kuşaklar eninde sonunda onun ilerleme ile yıkım arasındaki ince diyalektiği nasıl ele aldığını incelemek, en azından kaale almak zorunda kalacaklar.

Yine de süre konusunda gereksiz bir iyimserlikten uzak durmakta fayda var. Stalinizmle Marksizmin yanlış bir biçimde özdeşleştirilmesinin bir süre daha Marksizmin ayağına bağ olmaya devam edeceği, kitlesel işçi hareketlerinin sosyalizme doğru yönelişini büsbütün önleyemeyecek olsa bile bir süre yavaşlatacağı açıktır. Ancak Marx'ın mirasına çeşitli yanlış anlama/bilmelerin yarattığı saplantılardan uzak bir biçimde sahip çıkanlar sosyalizmi olanaklı kılanın kapitalizmin ortadan kaldırılması mümkün olmayan çelişkileri olduğunu, yeni toplumun kurucu unsurlarının kapitalist ülkelerin rahminde gelişmeye devam ettiğini bildiklerinden devrimci ateşi söndürmeyecekler. Çünkü kapitalizmin hakimiyeti altında kitlesel mücadelenin ve büyük toplumsal çatışmaların yaşanmadığı bir dünya tamamen bir hayal ürünüdür. Tıpkı Marx'ın 150 yıl önce **Komünist Manifesto**'da yazdığı gibi:

> (...) burjuvazinin artık toplumda egemen sınıf olarak kalacak ve kendi varlık koşullarını topluma belirleyici yasa olarak dayatacak durumda olmadığı burada açıkça ortaya çıkıyor. Egemen olacak durumda değildir, çünkü kölesine, köleliği çerçevesinde bir varlık sağlayacak durumda değildir; çünkü yapabildiği tek şey kölesini, kendisi onu beslemek yerine, onun kendisini beslemek zorunda kaldığı bir duruma düşürecek kadar alçaltmaktadır. Toplum bu burjuvazinin egemenliği altında artık yaşayamaz, bir başka deyişle burjuvazinin varlığı toplumla artık bağdaşmamaktadır.[10]

10. Marx, K. Engels, F.; **Komünist Manifesto;** Çev: Muzaffer Erdost, Sol Yay., 1993, İst. s. 122. (Buradaki alıntı İngilizcesiyle karşılaştırılarak düzeltilmiştir.)

TÜRKİYE'DE SINIF MÜCADELELERİ

Cilt 1 (1919 1980)

Sungur Savran

Bu kitabın konusu 20. yüzyıl Türkiyesinin politik tarihinin yorumlanmasında en yaygın etkiye sahip olan iki düşünce tarzıyla hesaplaşma yoluyla düne ve bugüne, bu iki düşünce okulunun getirdiği açıklamalara alternatif bir açıklama getirmek. Sözkonusu iki düşünce tarzından ilki, ta 30'lu yıllardan başlayarak 70'li yıllara kadar Türkiye solunu etkisi altında bırakmış olan sol Kemalizm. İkincisi ise, 80'li yıllarda sol Kemalizme, hakim ideolojinin sınırları içinden bir alternatif oluşturmaya yönelen sol liberalizm.

MARKSİZMİ SAVUNURKEN

Yazılar ve Mektuplar

Lev Trotskiy

Bu kitapta yer alan yazılar en azından iki alanda günümüz açısından son derece büyük bir **güncellik** taşıyor. Öncelikle bu kitap 20. yüzyıl Marksizminin **bürokratik işçi devletleri** sorununa ilişkin teorik ve politik kazanımlarının doruğunu oluşturan Trotskiy'in bu konudaki düşüncelerini kavramak bakımından. **İhanete Uğrayan Devrim** dışındaki en önemli kaynak. Bu kitaptaki tartışmanın ışık tuttuğu ikinci olan ise devrimci Marksizmde parti örgütlenmesine ilişkin sorunlar, özel olarak da **demokratik merkeziyetçilik** sorunu.

SİYONİZMİN GİZLİ TARİHİ

Ralph Schöenman

İsrail devleti Filistin halkının köleleştirilmesini gerektirdiği için ne kadar demokratikleşirse demokratikleşsin bir çözümün parçası olamaz. Onun yerini alması gereken laik Filistin'in mimarları ise ne Arap dünyasındaki İslami monarşiler, ne de Saddam benzeri gerici diktatörler olacaktır. Filistin halkının kurtuluşu, Filistinli işçi ve köylülerin kendi mücadelelerinin bir ürünü olabilir ancak.

RUSYA'DA SÜREKLİ DEVRİM SONUÇLAR VE OLASILIKLAR

Lev Trotskiy

Sonuçlar ve Olasılıklar Trotskiy'in, Ekim devriminden tam onbir yıl önce, Rus devriminin itici güçlerini ve gelişme dinamiğini şaşırtıcı bir kesinlikle öngördüğü çalışmasıdır. Bu çalışmada Trotskiy sürekli devrim programını 1905 Rus devriminin dersleri ışığında, tarihçi Isaac Deutscher'in ifadesiyle "matematik dakikllikle" ilk kez formüle etmektedir.

patronsuz, yöneticisiz, erkeksiz dergi!

ama erkekler de okumadan edemiyor.

hatta Marksistler de...

deneyin, sizin de feministlerden öğreneceğiniz vardır...

KADININ GÖRÜNMEYEN EMEĞİ

Maddeci Bir Feminizm Üzerine

Derleyenler:
Gülnur Savran
Nesrin Tura

Kadınların ezilmesinin maddeci bir tahlilini geliştirmek, maddeci bir feminizmin temellerini araştırmak. Bunun için de kadınları tabi kılan somut pratiği, kadınlarla erkekler arasındaki nesnel, maddi çıkar çatışkısını ortaya koymak, kadınların harcadıkları emeği **görünmez** olmaktan kurtarıp adını koymak. Bu derleme maddeci bir feminizm sorunsalı çerçevesindeki tartışmalardan bazı örnekler sunuyor.

EMEK ve ÖZGÜRLÜK CEPHESİ

Sosyalizm Broşür Dizisi: 3

Patronsuz, Generalsiz, Bürokratsız Sosyalizm olarak biz Türkiye işçi hareketine ve sosyalist soluna "Emek ve Özgürlük Cephesi"nin oluşturulması için mücadele etmeyi öneriyoruz. Önerimizin açık seçik belirlenmiş bir içeriği var. Savunduğumuz cephe, Türkiye'nin politik hayatının güncel evresinin belirli ihtiyaçlarına cevap veriyor. Varolan toplumsal ve politik güçlerin açık seçik bir tahliline dayanıyor. Önerimiz, bu politik güçlerin, yani burjuvazinin farklı politik cephelerinin dışında yeni bir politik blok, yeni bir cephe yaratılmasının gerekliliğinden hareket ediyor.

SINIF BİLİNCİ

400.000.- TL
KDV dahil